

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ÇANAKKALE İLİ ŞİFALI SULARININ HALKBİLİMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa Said GÜÇLÜ

KOCAELİ, 2020

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ÇANAKKALE İLİ ŞİFALI SULARININ HALKBİLİMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa Said GÜÇLÜ

Dr. Öğretim Üyesi Uğur DURMAZ

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:

29.07.2020/18

KOCAELİ, 2020

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	11
1. ÇANAKKALE SOSYAL VE BEŞERİ DURUM.....	11
1.1. ÇANAKALE TARİHİ	11
1.2. ÇANAKKALE COĞRAFYASI	12
1.3. ÇANAKKALE'DE KÜLTÜR VE TURİZM.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	39
2. ÇANAKKALE'DEKİ ŞİFALI SULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KULLANIMI	39
2.1. ÇANAKKALE MERKEZ İLÇESİ ŞİFALI SULARI	39
2.1.1. Kirazlı İçmesi	39
2.2. AYVACIK ŞİFALI SULARI	40
2.2.1 Tuzla Kaplıcası.....	41
2.2.2. Afrodit Kaplıcası Küçükçetmi.....	46
2.3. BAYRAMIÇ ŞİFALI SULARI	48
2.3.1. Külcüler Kaplıcası	48
2.3.2. Palamutoba Kaplıcası	51
2.4. ÇAN ŞİFALI SULARI.....	52
2.4.1. Çan Kaplıcası	53
2.4.2. Bardakçılar Kaplıcası.....	53
2.4.3. Tepeköy (Karalıca) Kaplıcası.....	56
2.4.4. Tepeköy İçmesi	58
2.5. EZİNE ŞİFALI SULARI.....	59
2.5.1. Kestanbol Kaplıcası (Körüktaş Köyü).....	60
2.6. BİGA ŞİFALI SULARI	63
2.6.1. Ilıcabaşı Kaplıcası.....	64
2.7. YENİCE ŞİFALI SULARI.....	65

2.7.1. Hıdırlar Kaplıcası	66
2.8. LAPSEKİ ŞİFALI SULARI	68
2.8.1 Kocabaşlar Kaplıcası	68
2.9. GÖKÇEADA ŞİFALI SULARI	70
2.9.1. Tuz Gölü	70
2.10. BOZCAADA ŞİFALI SULARI	72
2.10.1. Ayazma Kilisesi Şifalı Suyu	72
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	73
3. ÇANAKKALE ŞİFALI SULARININ HALKBİLİMİ UNSURLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİLMESİ	73
3.1. ŞİFALI SULARIN İSİMLENDİRİLMESİ	73
3.2. ŞİFALI SULAR HAKKINDA ANLATILAR	75
3.3. ŞİFALI SULAR ETRAFINDA ORTAYA ÇIKAN İNANÇ VE UYGULAMALAR	81
3.4. ÇANAKKALE ŞİFALI SULARININ HALK HEKİMLİĞİNDE YERİ	88
3.4.1 Akciğer Hastalıkları	88
3.4.2. Bağırsak Hastalıkları	89
3.4. 3. Böbrek Hastalıkları	90
3.4.4. Cilt Hastalıkları	91
3.4.5. Dolaşım Hastalıkları	92
3.4.6. Grip ve Nezle Hastalığı	93
3.4.7. Kadın Hastalıkları	93
3.4.8. Mide Hastalıkları	93
3.4.9. Ortopedi Hastalıkları	94
3.4.10. Sinir Sistemi Hastalıkları	95
3.4.11. Üriner Sistem Hastalıkları	95
3.4.12. Romatizma Hastalıkları	96
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	97
4. KÜLTÜR EKONOMİSİ AÇISINDAN ÇANAKKALE ŞİFALI SULARI	97
4.1. KÜLTÜR EKONOMİSİ	97
4.2. KÜLTÜR EKONOMİSİ VE TURİZM	100
4.2.1. Turizm Ekonomisi	101
4.2.2. Türkiye Turizm Ekonomisi	103
4.2.3. Sağlık Turizmi Ekonomisi	105
4.3. KÜLTÜR EKONOMİSİ VE ŞİFALI SULAR (KAPLICA TURİZMİ)	108

4.3.1. Kaplıca Turizmi Yasal Durum	119
4.3.1. Çanakkale Şifalı Suları ve Kültür Ekonomisi	122
4.3.2. Çanakkale Şifalı Suları Kültür Ekonomisi Önerileri	126
SONUÇ	131
KAYNAKÇA	135
SÖZLÜ KAYNAKLAR.....	144
EKLER.....	146
ÖZGEÇMİŞ.....	157

ÖNSÖZ

Mensubu ve mezunu olduğum için her zaman kendimi şanslı hissettiğim “Türk Dili ve Edebiyatı” programı için hazırlanan bu çalışma Türk Halkbiliminde eksikliği görülen bir boşluğu tamamlamak adına hazırlanmıştır. Türk Halk Edebiyatı ve Türk Halkbilimi araştırmalarında her zaman diğer metotlardan kendini ayıran alan araştırması, bu çalışmanın önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Derleme çalışmaları yapısı itibariyle tarihi, insanı, sesi, anı, kültürü arşivlemesiyle halkbilimi araştırmalarının temelini kurmaktadır. Önemiyle beraber maddi ve manevi zorlukları da derleme çalışmalarını kendini diğerlerinden ayırmaktadır. Tüm bunların yanında insana dokunmanın yazılara döküleceğimiz bilimsel araştırmanın hakikatini sahada incelemenin anlamı, derlemeci için bambaşka bir duygudur. Şifalı suların halkbilimindeki yerini ve önemini tespit etmek amacıyla hazırlanan tez, Çanakkale şehriyle sınırlandırılmıştır. Çanakkale şehri annemin memleketi ve ailemiz için önemli bir mekan olması sebebiyle çalışırken daha fazla heyecan duymama sebep olmuştur. Araştırmacılara, yaptıkları çalışmaların bilime hizmet etmesi elbette büyük bir mutluluk vermektedir. Bunun yanı sıra bulunduğu topluma ve ait olduğu kökenlere fayda sağlayabilmesi de büyük bir sorumluluğu yerine getirmenin sevincini yaşatmaktadır.

Yapılan derleme çalışması sırasında Çanakkale ilçelerinde, beldelerinde ve köylerinde yaşamakta olan kültür, gelenekler, hayata bakış, yaşam mücadelesi, suyun vazgeçilmezliği gibi orayı ora yapan değerler yerinde incelenmiştir. Bu derleme çalışması insana dokunarak, köy kahvesinde çay içerek, köylülerle yemek yiyerek, sobada ısınarak,

arkadaşlık kurarak, yani hissederek arşivlenmiştir. Ayrıca şifalı sular kültür ekonomisi bağlamında incelenmiştir. Böylece folklor alanında bugüne kadar fazla çalışılmamış bir alana değinilmiştir.

Her insanın eğitim hayatı doğduğu andan itibaren başlar. İlk öğretmenlerimiz anne ve babalarımızdır. Yaşamlarımız boyunca da onlardan bir şeyler öğrenmeye devam ederiz. İlk teşekkürü anneme, babama ve aileme etmek istiyorum. Bugüne kadar yetişmem için ihtiyaç duyduğum tüm imkanları bana sundukları için, ellerinden gelebilecek her yardımı, hiçbir zaman esirgemedikleri için anneme, babama ve aileme minnettarım. En büyük teşekkürü ait olduğum Türk toplumu ve mensubu olduğum Türk Devleti hak etmektedir. Aldığım her eğitimi borçlu olduğum, yani dolaylı olarak bu çalışmayı size sunmamda en büyük pay sahibi olan devletime ve milletime teşekkür ederim.

Yetişmemde katkısı bulunan ilköğretim ve lise öğretmenlerime teşekkür ederim. Ömrüm boyunca mezunu olduğumu gururla söyleyeceğim İstanbul Üniversitesinde alanımla ilgili ilk eğitimimi bana veren tüm Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü hocalarıma minnettarım. Bilhassa tezimle ilgili birçok kaynağı bana sunan İstanbul Üniversitesinden hocam Prof. Dr. Abdulkadir Emeksiz hocama teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji Anabilim Dalı başkanı Prof. Dr. Zeki Karagülle hocama kaplıca suyunun tıbbi alanıyla ilgili verdiği bilgiler ve tavsiye ettiği kaynak kitaplar için kendilerine çok şey borçluyum. Şu an mensubu olduğum Üsküdar Üniversitesinden Öğr. Gör. Selçuk Duman hocama destekleri için teşekkür etmek isterim.

Çanakkale’de bulunduğum sırada ellerindeki bilgileri benimle paylaşan Ezine Belediyesine, Ezine Kaymakamlığına, Gökçeada Belediyesine, Çan Belediyesine, derleme çalışmaları sırasında

araştırmalarım için kaynaklık eden ve kaynak kişiye ulaşmamı sağlayan köy muhtarlarına, alan araştırması için bildikleri hiçbir şeyi esirgemeyen kaynak kişilere tek tek teşekkür ederim.

Yüksek lisans ders dönemimde derslerime giren, ğrenci dostu, kitaplığını açtığı gibi gönlünü de her zaman öğrencilerine sonuna kadar aan, ne zaman ihtiyaç duysak bilgi birikimini ve kaynaklarını bizimle paylaşan, alanımla ilgili derinlemesine bilgi sahibi olmamda en büyük pay sahiplerinden Kocaeli niversitesinden Prof. Işıl Altun hocama çok teşekkür ederim.

Çalışmamdaki en büyük emeği sarf eden danışmanım Dr. Öğretim yesi Uğur Durmaz hocama sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum. Tez çalışmamda başından sonuna kadar beni yalnız bırakmayan, ne zaman ihtiyaç duysam bildiklerini ve deneyimlerini benden esirgemeyen, tez harici her konuda kendisine danışabildiğim, kapısı her zaman öğrencilerine sonuna kadar açık danışman hocamın tezin oluşmasındaki katkılarını asla unutmayacağım.

Mustafa Said GÜÇLÜ 2020

ÖZET

Su insanlık tarihi boyunca bütün tabiat varlıklarından ayrı tutulmaktadır. Canlılar için vazgeçilmez bir unsur olan suya, kadim toplumlarca kutsallık atfedilmektedir. Susuz bir hayatı düşünemeyen insan, suyun bir ruhu olduğunu, yaratıcının varlığından bir parça olduğunu düşünmektedir. Ritüellerde, merasimlerde, kutlamalarda, dini törenlerde su hep kullanılmaktadır. Özellikle de hastalıkların tedavisinde su öncelikli rol almaktadır. Böylece su şifa veren tedavi edici bir unsur halini almıştır.

Su kültürü, şifalı su geleneği ile beraber halk hekimliği uygulamalarında kullanılmıştır. Hamam ve kaplıca kültürünün bir parçası olmuştur. İçmeler ve kaplıcalar, tıp biliminin çalışma alanına girmiştir. Gelişmiş termal tesisler, oteller bu şifalı suyu uzun yıllardır halka sunmaya devam etmektedir.

Bu çalışmada amaç, şifalı su kültürünü halkbilimi açısından değerlendirmektir. Bu doğrultuda geleneksel şifalı su kültürünü incelemek, halk hekimliğindeki rolünü tespit edebilmek, kaplıca kültürünün sağlık turizmine gelişimini ortaya koymak amaçlanmıştır. Daha sonrasında geleneksel şifalı su kültürü, kültür ekonomisi bağlamında değerlendirilerek bu yapının belirlenen bölgeye faydaları, ekonomik ve turistik yönleriyle irdelenmiştir.

Çalışmaların kapsamı Çanakkale ili olarak sınırlandırılmıştır. Bu maksatla Çanakkale ilinde önceden tespit edilmiş şifalı su kaynakları ziyaret edilmiş derleme çalışmaları yapılmış, arşivlenmiştir. Böylece Çanakkale'nin şifalı suları halkbilimi açısından değerlendirilmiştir. Şifalı suların ve kaplıcaların geçmiş ve bugünkü durumlarını karşılaştırmak amacıyla da yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Türk kültüründe şifalı sular her yönüyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Şifalı Su, Kültür Ekonomisi, Sağlık Turizmi, Çanakkale, Kaplıca.

ABSTRACT

Water is separated from all natural beings throughout human history. Water, an indispensable element for living things, is attributed to sanctity by ancient societies. Anyone who can't think of a life without water thinks that water has a soul, is a piece of the creator. Water is always used in rituals, ceremonies, celebrations and religious ceremonies. In particular, water plays a primary role in the treatment of diseases. Thus, water has become a medical treatment.

The water cult was transformed into a tradition of healing water and used in folk medicine practice. It was a part of the hammam and spa culture. Drinks and hot springs have entered the study area of medical science. Advanced thermal facilities, hotels continue to offer this healing water to the public for many years.

The aim of this study is to evaluate the therapeutic water culture in terms of folklore. In this respect, it is aimed to examine the transformation of the water cult into the traditional therapeutic water culture, to identify its role in folk medicine and to reveal the development of spa culture to health tourism. Afterwards, the traditional medicinal water culture was analyzed in the context of the cultural economy and the benefits of this structure were examined in the economic and touristic aspects of the region.

The scope of the studies is limited to Çanakkale province. For this purpose, the pre-determined medicinal water sources in Çanakkale Province have been visited and archived. Thus, the medicinal waters of Çanakkale were evaluated in terms of folk science. In order to compare the past and present conditions of medicinal waters and spas, the written sources are also utilized. In Turkish culture, the medicinal waters were tried to be revealed in all aspects.

Keywords: Recuperative Water, Culture Economics, Health Tourism. Çanakkale, Hot Springs.

KISALTMALAR LİSTESİ

K.K : Kaynak Kişi

M.Ö. : Milattan Önce

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

UNESCO : United Educational Scientific and Cultural Organization

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Tablo 1: 2019 Tarihi İtibariyle Çanakkale Geneli Bakanlık Belgeli Konaklama Tesisi İstatistikleri.....	18
Tablo 2: 2019 İtibariyle Çanakkale Geneli Belediye Belgeli Konaklama Tesisi İstatistikleri.....	18
Tablo 3: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş İstatistiğinin ve Ortalama Kalış Süresinin İllere ve İlçelere Göre Dağılımı.....	19
Tablo 4: Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş İstatistiğinin ve Ortalama Kalış Süresinin İlçelere Göre Dağılımı.....	20
Tablo 5: Sağlık Turizmi.....	21
Tablo 6: Sağlık Turizmi Nedenleri.....	23
Tablo 7: Spa Türlerine Göre Gelirlerin Dağılımı.....	24
Tablo 8: Spa Türlerine Göre Gelirlerin Dağılımı 2007 / 2013.....	26
Tablo 9: Termal Turizmin Konumu.....	28
Tablo 10: Türkiye’de Bulunan Termal Turizm İşletme Sayısı ve Yatak Kapasitesi ...	33
Tablo 11: Çanakkale Turizm İşletme Belgeli Tesislere Ait Konaklama Verisi.....	37
Tablo 12: Çanakkale Belediye Belgeli Tesislere Ait Konaklama Verisi.....	38
Tablo 13: Türkiye Geneli Türlerine Göre Turizm Belgeli Konaklama Tesisleri.....	109
Tablo 14: Türkiye Geneli Türlerine Göre Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri...	110
Tablo 15: Türkiye Geneli Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinin Geliş İstatistiğinin ve Ortalama Kalış Süresinin Tür ve Sınıflarına Göre Dağılımı.....	111

Tablo 16: Türkiye Geneli Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş İstatistiğinin ve Ortalama Kalış Süresinin Tesis Tür ve Sınıflarına Göre Dağılımı.....	112
Tablo 17: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde İkamet Ülkelerine ve Tesis Türlerine Göre Tesislere Geliş İstatistiğinin ve Ortalama Kalış Süresinin Dağılımı..	117
Tablo 18: Termal Turizm Master Planı Çerçevesinde Çanakkale Tur Programı.....	123
Tablo 19: Turizm İşletme Belgeli Tesislere Ait Konaklama Verisi.....	125
Tablo 20: Belediye Belgeli Tesislere Ait Konaklama Verisi.....	126
Fotoğraf 1: Kirazlı İçmesi.....	40
Fotoğraf 2: Ayvacık Tuzla Köyü Murat Hüdavendigâr Camii	41
Fotoğraf 3: Tuzla Şifalı Su kaynağı	43
Fotoğraf 4: Tuzla Kaplıcası.....	44
Fotoğraf 5: Tuzla Jeotermal Enerji Santrali	44
Fotoğraf 6: Tuzla Kaplıcası Kaynağı.....	45
Fotoğraf 7: Apollon Smintheous Tapınağı.....	46
Fotoğraf 8: Afrodit Kaplıcası.....	47
Fotoğraf 9: Külcüler Kaplıcası.....	49
Fotoğraf 10: Külcüler Kaplıcası Koç Termal Tesisleri.....	50
Fotoğraf 11: Koç Termal Tesisleri Kaplıca Havuzu.....	51
Fotoğraf 12: Ataol Çan Termal Otel & Spa.....	53
Fotoğraf 13: Bardakçılar Kaplıcası Kazdağı Termal Resort	54
Fotoğraf 14: Kazdağı Termal Resort.....	55
Fotoğraf 15: Tepeköy (Karalıca) Kaplıca	56
Fotoğraf 16: Tepeköy Kaplıcası Konaklama Tesisi.....	57
Fotoğraf 17: Tepeköy İçmesi	58

Fotoğraf 18: Alexadria Troas Ören Yeri Herodes Attikus Hamamı.....	59
Fotoğraf 19: Kestanbol Kaplıcası Şifalı Su Kaynağı.....	60
Fotoğraf 20: Kestanbol Kaplıcası Termal Havuzu	61
Fotoğraf 21: Kestanbol Kaplıcası Şifalı Su kaynağı.....	62
Fotoğraf 22: Kırkgeçit Termal Resort Otel	63
Fotoğraf 23: Kırkgeçit Termal Otel Doğal İnhalasyon Odası	64
Fotoğraf 24: Hıdırlar Kaplıcası	66
Fotoğraf 25: Hıdırlar Kaplıcası Kaplıca Tesisleri	67
Fotoğraf 26: Kocabaşlar Kaplıcası.....	69
Fotoğraf 27: Gökçeada Tuz Gölü Kaplıcası	71
Fotoğraf 28: Çanakkale Biga Kırkgeçit Termal Tesisi Avrupa Birliği Fonu	124
Harita 1: Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı ve Uygulama Haritası.....	32
Harita 2: Jeotermal Kaynaklar ve Volkanik Alanlar Haritası.....	34
Harita 3: Çanakkale’de Bulunan Bazı Şifalı Su Kaynakları.....	35
Harita 4: 2023 Termal Turizm Master Planı Haritası.....	120
Harita 5: Güney Marmara Bölgesi Termal Turizm Master Planı.....	122

GİRİŞ

Kadim toplumlar tabiatta gördükleri her şeyin bir ruhu olduğuna inanırlardı. Doğada temasta buldukları, gördükleri işittikleri canlı cansız, somut her şeyin bir ruhu olduğunu düşünürdü ve bunları bir inanç sistemi içinde toplardı. Ağaç, dağ, insan, yer, gök, hava, su gibi tabiat unsurlarına tanrısallık atfedilirdi. Kutsal sayılan bu varlıklara gösterilen saygı ve tapınma haline kült denilmektedir. Bu kültlere karşı gösterilen inanç ve tapınmalar, dualar, kurban adamalar ve dinsel törenler gibi ritüeller ile gerçekleştirilirdi. Bu kutsal törenler kutsal düşünülen mekanlarda, kutsal düşünülen zamanlarda yapılır ve kutsal olarak görülen bir yönetici tarafından yaptırılırdı. Törenler kültlerin yanı başında yapılabilir (nehir kenarı, mağara gibi) veya kült tören alanında bulundurulabilirdi (Tezcan, 1996: s. 120).

İnsanlar külte konu olan bir varlıktan, kendisine ve toplumuna zarar gelebileceğine inanmaktadır. Bu yüzden kültün memnun edilmesi gerekmektedir. Adak, dua, ayin gibi ritlerin sebebi budur. Aynı şekilde külte konu olan varlık memnun edilmesi halinde kişinin kendisine veya topluma fayda sağlayabileceği düşünülmektedir (Ocak, 2000: s. 113).

Tabiat kültleri arasında geniş yer tutanlardan birisi su kültürüdür. Su, tanrıların var oluşunu, evrenin yaratılışını, insanın yaratılışını ve kıyameti anlatan mitlerde çokça yer almaktadır. Su, mitolojilerde ve ritüellerde birçok fonksiyon ve işlevde bulunmaktadır. Hem dünya mitlerinde hem de Türk mitolojisinde farklı semboller ve işlevlerde görülebilmektedir. Su motifi nerede nasıl ortaya çıkarsa çıksın, her zaman öncülü simgeler ve yaratının desteği işlevinde bulunur. Aynı zamanda ilk şekle dönüşü, yeniden yaratılışı, başlangıca dönüşü anlatır (Eliade, 2003: s. 196). “Platon’a göre sular bütün değişenlerin sıvı hali, maddenin ilk şekli, vücutsuzluğun şekli evrendeki her şeyin kaynağı ve özü, var olan bütün potansiyellerin kaynağıdır” (Cooper, 1998 : s. 188).

Verbitski'nin Altay Türkleri üzerinden derlediği iki yaratılış mitinde de evren başlangıçta deniz şeklindedir (Ögel, 2010: 433-435; İnan, 1954: s. 19-20). Wilhelm Radloff'un derlediği Altay kozmogoni mitinde yine aynı şekilde evren sudan ibarettir ve yeryüzü suyun dibinden çıkarılan toprak ile oluşturulur (Ögel, 2010: 451-465). Bu durum Seroşevski'nin Yakutlar içinde derlediği yaratılış mitinde de görülür. Su motifi dünya ve Türk mitolojilerinde örneklerde gösterildiği üzere sıkça karşılaşılan bir durumdur. Su, yaratılışın kaynağı olarak düşünülürken, yeryüzü ise suyun içindeki topraktan meydana gelmiştir. Bu şu anlama gelmektedir su kültü yerden (yeryüzünden) ayrılamaz. Su ve yer Türk mitolojisinde beraber kutsallık oluşturur, yer-su kültü meydana gelmektedir. Yer-su (sub) beraber canlı kabul edilir ve takdis edilir. Daha sonra yer-su kültü İslam öncesi Eski Türk inancında gelişerek vatan kültürüne dönüşmektedir (Oymak, 2016: s. 93).

Su kültü dinlerde de mevcuttur. İslam'da cennette akan Kevser suyu bulunmaktadır ayrıca manevi temizlik için suyla abdest zorunluluğu vardır. Zemzem suyu Müslümanlar için şifa kaynağı olan sulardan biridir. Kur'an-ı Kerim'de ölümsüzlük suyu olarak bilinen ab-ı hayat suyundan bahsedilir. "Hayatı olan her şeyi sudan yaptık" ayetiyle Kur'an-ı Kerim açıkça yaşamın kaynağını suya atfetmektedir (Eliade, 1991: s. 9). Hristiyanlıkta ise vaftiz törenleri ve kutsal su bulunmaktadır. Ayrıca Tevrat'ta ibadet öncesi abdestten bahsedilir. Tevrat'ın ilk kitabı Tekvin şöyle başlar: "Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu: engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı'nın ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu" (Eliade, 1986: s. 205).

Su motifi masallarda, destanlarda, atasözlerinde, ninnilerde, hikayelerde geleneksel uygulamalarda görülebilir. Suyun sembolik yönünün yanında en çok şifa özelliği dikkat çekmektedir. Su kültürünün kullanıldığı ayinlerin, tedavi etme amacı olduğu da bilinmektedir. Ayrıca bu ayinleri yöneten şamanlar, hekim olarak da görülür.

Modern tıp gelişmeden önce geleneksel tedavi içinde suyun şifa özelliği kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir. “Halk hekimliği”, “geleneksel tıp”, “folklorik tıp”, “halk tababeti” gibi isimleri olan geleneksel tedavi, insanları hem tedavi etme amacı hem de hastalıklardan koruma amaçları vardır (Saygı, 2018: s. 9).

Halkbilimi içinde önemli bir yeri kaplayan Halk hekimliği insanlık tarihi ile eş değerdir. Halk hekimliği insan ile doğanın etkileşimi ile ortaya çıkmıştır. Gözlem, deneme-yanılma, pratikler ve deneyim ile gelişmiş örf ve âdetlere dönüşmüştür (Özer, 1988: 203 - 204). Yüzyıllar boyunca oluşan deneyimler, hem büyü gibi doğüstü hastalıklarla hem de fiziksel rahatsızlıkların tedavisinde kullanılır. Su halk hekimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle sıcak su kaplıcaları (ılıca) ve soğuk su içmeleri (maden suyu) yani “şifalı sular” halk hekimliğinin tedavi yöntemlerinden biridir. Birçok medeniyette kaplıca kültürü ve kutsal tapınak banyoları vardır, bunlar tedavinin bir parçasıdır (Gülen ve Demirci, 2012: s. 41).

Sümerler tarafından milattan önce 2000 yılında mineralli sulardan oluşan banyolar inşa edilmiştir. Eski Yunan’da termal banyoları bulunan tapınaklar yapılmıştır. Roma İmparatorluğu’nda ise termal sıcak su kaynaklarının üzerine kaplıcalar kurulmuştur. Orta Çağ’da Japonya’da mineralli sular üzerine tedavi amaçlı “onsen” isimli kaplıcalar inşa edilmiştir (Gülen ve Demirci, 2012: s. 41-42).

Kaplıca tedavisinden ilk kez yazılı olarak bahseden Romalı hekimler Celsus ve Galen’dir. Yunan yazar Herodot’un dokuz ciltlik eserinde de kaplıcalardan bahsedilmektedir. Yunan hekimi Hipokrat’ın “De Natura Hominis” eserinde kaplıcanın faydalarından ve nasıl kullanılacağı ile ilgili bilgiler verilmektedir. (Çetinkaya, 2010: s. 28).

Avrupa’da 16. yüzyılda ismini Latince “Salus Per Aquam” yani sudan gelen sağlık anlamından alan spalar inşa edilmiştir. (Tontuş, 2015: s. 14).

Türkler Anadolu'ya yerleştiklerinde Roma hamamları ile tanışmışlardır. Kendi banyo kültürü, İslam inancı ve su kültürüyle birleştirerek Türk hamam geleneğini oluşturmuşlardır. Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkler sıcak su kaynaklarının yanına hamamlar ve kaplıcalar inşa etmişlerdir. Anadolu coğrafyasında Roma İmparatorluğundan kalma çok sayıda hamam ve kaplıca bulunmaktadır. Bu hamam ve kaplıcalardan bazıları Çanakkale'de sergilenmektedir.¹

Evliya Çelebi 10 ciltlik seyahatnamesinde hem Osmanlı coğrafyasında hem de çevre ülkelerde onlarca kaplıca hakkında bilgiler vermiştir. Bursa kaplıcaları (Çekirge Sultan Kaplıcası, Eski Kaplıca, Kükürtlü Kaplıcası, Yeni Kaplıca), İstanbul Tuzla ve Kaynarca Kaplıcası, Yalova Kaplıcası, Bolu Ilıcası, Tokat Niksar Ilıcası, Erzurum Ilıca ve Hasankale (Pasinler) Kaplıcası, Van Erciş Kaplıcası, Samsun Ladik ve Havza Kaplıcası, Eskişehir Ilıcası, Konya Ilgın Kaplıcası, Şanlıurfa Hz. İbrahim İçmesi, Bulgaristan Kaplıcaları (Sofya, Örencik, Çadırlar, Balı Efendi, Aydos), Bitlis Süphan Dağı Kaplıcası, Suriye Musul Kaplıcası, Balıkesir Erdek Ilıcası, Makedonya Köstendil Kaplıcası, Kırım Ortacuma ve Sitarova Ilıcası, Macaristan Budin ve Peşte Ilıcası gibi dünyada ve Osmanlı coğrafyasında bulunan şifalı sularla ilgili bilgiler vermiş hangi hastalıklara iyi geldiğinden, kullanımından bahsetmiştir.²

Cumhuriyet Dönemi'nde, Osmanlı yapımı Bursa Çekirge Kaplıcasının bilimsel olarak araştırılması için şirket kurulmuş ve modern anlamda kaplıca çalışmaları Türkiye'de böyle başlamıştır. Aynı zamanda Yalova'daki şifalı termal su bölgesine ve İstanbul Tuzla kaplıcalarına otel yapılmıştır. 1938 yılında ise İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne "Hidro-Klimatoloji kürsüsü" kurulmuş kaplıca hekimliğinin temeli atılmıştır (Doğaner, 2001: s. 74-75) .

Günümüzde ülkelerin ekonomik gelişimi, yaşlanan nüfus ve yaşam kalitesinin artması, dünya görüşünde bazı değişikliklere sebep olmuştur. İnsan sağlığının korunmasının önemi artmış ve bunu için doğal yollar giderek daha çok tercih edilir

---

¹ Ezine Alexandria Troas Antik Kenti'nde ve Ayvacık Apollon Symitheion Ören Yeri'nde, Roma Döneminden kalma hamamlar bulunmaktadır.

² Detaylı bilgi için Evliya Çelebi Seyahatnamesi II, III, IV, V ve VI. ciltlerine bakınız.

hale gelmiştir. Türkiye termal kaynak potansiyeli açısından dünyada 7. sırada Avrupa’da ise ilk sırada yer almaktadır. Giderek kaplıca kaynakları tesisleşmekte ve kullanılabilir hale gelmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2012: s. 118). Türkiye’de 46 ilde termal kaynak tesisleri bulunmaktadır. Türkiye dünyanın sayılı deprem kuşaklarını topraklarında bulundurmaktadır ve bu sebeple Türkiye kaplıcalarının en önemli farkı doğal çıkışlı ve mineral bakımından zengin olmalarıdır. Termal kaynaklarının birçoğunun deniz kenarlarında veya dağlık ormanlık alanlarda olması da çekicilik kazandırmaktadır (Özcan, 2018: s. 38).

Kaplıca kültürü şu an tüm dünyaya yayılmış durumdadır. Ancak Türkiye ile beraber bazı ülkelerde kaplıca tedavisinin geleneksel yönü devam ederken Almanya, Rusya, Fransa, İtalya, Japonya, Macaristan gibi ülkelerde standartlar çok yükselmiştir (Türkiye Sağlık Vakfı, 2010: s. 33-35). Bugün dünyada ve Türkiye’de sıcak su kaynaklarının üzerine gelişmiş oteller kurulmaktadır. Şifalı su, hasta misafirlere sunulup, şifalı suların içinde bulunduğu bir takım tedavi metotları uygulanmaktadır.

Tedavi metotlarının başını, sıcak ve mineralli sulardan oluşan “balneoterapi” çekmektedir. Avrupa ve Türkiye’de kaplıca tedavileri modern tıp bilimi içinde yerini almaktadır. Böylece bilimsel bir tıp disiplini haline gelmiştir, birçok ülkede sağlık sigorta şirketlerinin kapsamına girmiştir ve böylece sağlık sisteminin bir parçası olmuştur. Tedavi içindeki profesyonel kürler Türk kültürünün doğal şifalı su geleneğini yansıtmaktadır. Kaplıca kürü hastanın hastalık durumuna göre belirlenir, şifalı su çağdaş yöntemlerle uygulanır ve yanında ilaç, egzersiz, diyet gibi tedavilerde kullanılabilir (Tontuş, 2015: s. 105-106).

Tedavisinde kaplıca şifa sularından yararlanan bazı rahatsızlıklar:

- Romatizmal Hastalıklar
- Deri ve Cilt Hastalıkları
- Kadın Hastalıkları
- Kan Dolaşımı Hastalıkları
- Karaciğer ve Safra Kesesi Hastalıkları

- Kalp ve Damar Sertliği Hastalıkları
- Solunum Yolu Hastalıkları
- Nörolojik Rahatsızlıklar
- Sindirim Sistemi Mide ve Bağırsak Hastalıkları
- Böbrek ve İdrar Yolları Hastalıkları
- Göz Hastalıkları
- Kemik ve Kireçlenme Rahatsızlıkları
- Ameliyat Sonrası Rahatsızlıklar
- Metabolizma Bozuklukları
- Felç Rahatsızlıkları (Tengilimoğlu, 2017: s. 82-83) .

Şifalı sularının kullanım şekilleri ve bazı kavramların tanımları:

- Balneoloji: Banyo bilimi olarak bilinir. Toprak, su ve iklim kaynaklı doğal mineralli termal sular, termal çamurlar ve şifalı toprak benzeri iyileştirici faktörler bilimidir.
- Balneoterapi: Termal veya mineralli suların, şifalı çamur ve gazların, belirli yöntem ve dozlar şeklinde banyo, içme, inhalasyon (solunum) ya da hepsinin bir arada bulunduğu kür uygulamasıdır. Kısa zamanda vücuda mineralli su banyosu uygulama olayıdır.
- İçme: İçinde çeşitli minerallerin bulunduğu kaynak sulara verilen genel isimdir. Tarih boyunca sıcak ya da soğuk olarak kullanılan ve tedavi edici özelliklerinden dolayı “Şifalı su” diye tanımlanan sulardır.
- İçme Kürü : Doğal mineralli suların belirli bir süre çeşitli dozlarla ve belirli miktarda verilmesi ile yapılan kür programlarıdır. Geleneksel içme kürleri, kaplıca veya içmecelerde mineralli suyun kaynağından içilmesi ile uygulanır.
- Klimaterapi: İklimin biyozitif elementlerin hastalıkların önlenmesi ve tedavide kullanımı.
- İnhalasyon: Termomineral su zerreciklerinin solunması ile yapılan balneolojik tedavi biçimidir
- Peloidler: Sözcük anlamı şifalı çamurlardır. Termal su ile karışarak uygun yoğunluk ve sıcaklığa gelebilmektedirler.

- Peloid Uygulamaları: Kaplıca kürünün özgün tedavi biçimlerinden biri olan peloidterapide şifalı çamurlar kullanılır. Vücudunun bir bölümüne veya tamamı şifalı çamur uygulanır. Bir dizi hastalığın tedavisinde kullanılırlar.
- Salus Per Aqua: Spa olarak Latince kökenli bir terime dönüşmüştür. Su ile gelen sağlık anlamındadır. Aynı zamanda Belçika'nın içmeleri ile ünlü şehrinin adıdır. Spa uygulaması ilk kez Belçika'da savaş gazisi askerler için kullanılmıştır (Karagülle ve Doğan, 2007 : 2 - 10).

Geleneksel şifalı su kaplıcaları gelişmiş otellere dönüşmeye devam etmektedir. Bu dönüşüm devam ederken, yapılanların turizme katkısı ön plana çıkmaktadır. Böylece kaplıcalar şifa özelliği bakımından sağlık turizminin bir kolu olduğu kabul edilmektedir.

Geleneksel ılıcaların temizlik konusunda tesislere nazaran eksik kalması, konaklama problemleri, insanların çalışma şartlarından dolayı streslerinden kurtulma arzusu, modern tıbbın bazı hastalıkların tedavisinde eksik kalması ve termal suların faydalarının bilimsel olarak kanıtlanması, tatil anlayışının giderek değişmesi, wellness (iyi hissetme) sağlıklı yaşam gibi yaşam tarzlarının yaygınlaşması, yaşlı insan gruplarının nüfus olarak artması, otel zincirlerinin turizmi 12 aya yayma çabaları, gibi etkenlerle geleneksel kaplıca kültürü modern termal turizmine dönüşmeye başlamıştır (Güvenç, 2007: s. 36-37). Bunun yanı sıra termal turizmdeki son gelişmelerle tesis misafirlerinin %60'ını genç nüfus oluşturmaktadır. Kaplıcalardaki yaşlı konseptinin de değiştiğini görülmektedir. İnsanların spa türü otelleri tercih etme oranı gün geçtikçe artmakta, kaplıcaların turizmde payı yükselmekte sağlık turizmi önem kazanmaktadır (Penner, Adams ve Rutes, 2001: s. 3). Sağlık turizmi tedavi olma veya sağlıklı olma halinin devamı için belli bir zamanda yer değiştiren insanların, turizm merkezlerinde konaklama kür uygulaması, dinlenme, tedavi olma ve eğlence ihtiyaçlarının karşılanması faaliyetidir (Kahraman N. , 1991: 10).

Sağlık turizminde temel amaç kişisel sağlık ihtiyaçlarını satın almaktır. Bu sebeple çok farklı şekilde ortaya çıkabilmektedir. Başka bir ülkeye kendi ülkesinden

daha ucuz veya kaliteli bir tedavi için hastaneye gitmek, ünlü kliniklere veya doktorlar için seyahat etmek, içinde spor salonlarının olduğu spa bölümleri olan kaplıcalara gitmek gibi çeşitleri olabilmektedir. Bu sebeple spesifik bir turizm türü olarak görülmektedir (Gülen ve Demirci, 2012: s. 53).

Sağlık Bakanlığı, sağlık turizmini üçe ayırmaktadır:

- Termal turizm ve SPA – Wellness
- Yaşlı ve engelli turizmi
- Medikal Turizm (Gülen ve Demirci, 2012: s. 51)

Termal turizm, “Termomineral su banyosu, çamur banyosu, içme, inhalasyon gibi çeşitli türdeki yöntemlerine ilave olarak iklim kürü, fizik tedavi, egzersiz, diyet gibi destek tedavilerin birleştirilmesi ile yapılan kür uygulamalarıyla birlikte termal suların eğlence ve dinlenme amacıyla kullanabilecekleri bir durum haline getirme amaçlı ortaya çıkan turizm çeşitidir” (Özdemir, 2015: s. 5-12).

Termal turizm kaynak sularından faydalanmak için yapılan seyahatlerdir, bunlar doktorlar tarafından belirlenmiş tedavilerle ve turistlerin dinlenmeyle beraber yararlanması şeklinde olabilmektedir. Asıl amacı eğlenme olan termal turizm hareketlilikleri diğerine göre daha fazladır ve bu tarz turizm spa wellness turizmini kapsamaktadır. Ancak yine de iki hareketlilik birbirinden tamamen ayıramamaktadır (Gülen ve Demirci, 2012: s. 55).

Geleneksel şifalı su kültürü ve uygulamaları termal turizm adı altında ekonomik işlevi olduğu görülmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de kültürel ekonomik boyutu vardır. Ancak kültürün ekonomik boyutu değerini düşürebileceği endişesiyle bugüne kadar göz ardı edilmiş yeteri kadar incelenmemiştir (Özdemir, 2018: s. 2).

Uluslararası kuruluşlar geleneksel kültürün kaybolmaması adına bazı çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların içeriğinde “geleneksel bilgi” kavramı bulunmaktadır ve bunun ekonomik işlevinden de söz edilmektedir. UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesinde halkbilimi başlığı altında “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” ara başlığında geleneksel bilgidен söz etmektedir. Kapsam olarak “doğa

ve evrenle ilgili halk bilgi ve inançları, halk hekimliği, halk tarım ve hayvancılığı, halk mutfağı, halk mimarisi, halk ekonomisi, halk taşımacılığı, halk haberleşme teknikleri, halk baytarlığı ve zoolojisi, halk biyolojisi ve botaniği, halk matematiği, halk takvimi ve meteorolojisi” konularını dâhil eder.³ (Oğuz, 2013: s. 26)

Geleneksel kùltür hakkında gerçekçi yaklaşımları UNESCO ve World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mùlkiyet Organizasyonu) gibi kurumlar yapmıştır. 1995 yılında Yaşayan İnsan Hazine Programı, 1997 yılında İnsanlığın Sözlü ve Somut Olmayan Mirası Başyapıtları İlan Programı, 2003 yılında Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Korunması Sözleşmesi gibi benzeri uygulamalar ile geleneksel bilgi korunmaya çalışılmaktadır (Oğuz, 2013: s. 22 - 24).

Geleneksel kùltürün ekonomik boyutunu inceleyen yeni bir bilim dalı zamanla oluşmuştur. Kùltür ekonomisi, kùltür endüstrileri, yaratıcı endüstriler, deneyim ekonomisi, copyright endüstrileri gibi isimlendirilen bu alan, “geleneksel bilgi belleğinden beslenilerek oluşturulan değerlerden kùltürel ürün ve hizmet oluşturmaktadır” (Özdemir, 2012(a): s. 223).

19. yüzyılda daha çok Adorno ve Horkheimer’in çalışmalarında karşımıza çıkan kùltür ekonomisi, genellikle kùltürün ekonomik işlevine olumsuz bakmışlardır (Adorno, 2008). Bu etki hala devam etmektedir. Son yıllarda ise kùltür ekonomisi ilişkisi medya, turizm ve uluslararası kuruluşların çabalarının etkisiyle daha gerçekçi yaklaşımlar yapılmaya başlanmıştır (Özdemir, 2012(a): s. 79). Son çalışmalara göre kùltürü ekonomik bir unsur olarak görmek, kùltürel yapıya zararlar vermektedir. Bunun yanında ekonomik yapının kùltürü etkisizleştirmek yerine belirginleştirdiği de ortaya çıkmıştır.

---

³ Somut Olmayan Kùltürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (17 Ekim 2003 Paris) Madde 2’de yer almaktadır.

Kültür ekonomisinin ekonomik bir gider olmadığı aksine gelir kaynağı olduğu yıllar geçtikçe anlaşılmıştır. Tüm dünyada 2013 yılında kültür ekonomisi 250 milyar dolar gelir getirmiş ve 29.5 milyonluk istihdam oluşturmuştur. Çin, Hon Kong, Hindistan, Güney Kore ve Türkiye geliştirmekte olan ülkeler içinde en çok geleneksel bilgi ihraç eden ülkeler arasındadır. Türkiye 2015 yılında kültürel bilgiye dayalı ürünlerden 18 milyar Türk lirası (ihracatının %70'ine tekabül etmektedir) gelir elde etmiştir (Özdemir, 2018: s. 10).

Kültür doğa ile insanın iletişiminin bir sonucudur, bu sebeple geleneksel bilginin önemli bir kısmı halk hekimliği ile ilgilidir. Son yıllarda alternatif tıp, tamamlayıcı tıp gibi isimler alan tedavi yöntemlerine ilgi artmaya başlamıştır. Halk hekimliğinde taşıyıcı konumdaki şifacı ile deneyim bilgisi arasındaki ilişki zayıflamış, ancak zayıflayarak ekonomik yönü ortaya çıkmıştır. Bu değişim sırasında geleneksellik etkisizleşirken halk hekimliği uygulamaları ortaya çıkarak belirginleşmiştir (Özdemir, 2018: s. 14).

Geleneksel bilgiye dayanan bir pazarının oluşmasında turizmin de önemli etkisi vardır. Sağlık turizmi buna dâhildir zira kaplıca kültürü sağlık turizmi bağlamında ekonomik bir değere dönüşmektedir. Kitle turizmi istenilen verimi eskisi gibi veremediği için kültür turizmi öne çıkmaya başlamıştır. Kültür turizmi geleneksel kültürün ekonomik değerini arttırdığı söylenebilir. Bugünün turistleri görmekten daha çok deneyimlemek istedikleri için kültür turizmine yönelmektedirler. Ancak geleneksel kültürün turizme açılması, bağlamından kopmasına sebep olabilmektedir. Yapaylaşması metalaşması gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Kültür ve turizm birbirini tetikleyen, besleyen olgular olarak görmek gerekmektedir. Kültürün edilgen olarak düşünülmemesi her ikisinin de birbirine pozitif etkisi olduğu kabul edilmelidir. Aynı zamanda kültür turizmi kent ekonomisine, ülke refahına olumlu etkileri vardır. Bölgesel ekonomik kalkınmaya yardımcı olmaktadır (Özdemir N. , 2012(b): s. 239-240).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇANAKKALE SOSYAL VE BEŞERİ DURUM

1.1. ÇANAKKALE TARİHİ

Avrupa ve Asya kıtalarında toprakları bulunan Çanakkale, ismini kendisinden alan boğazı ile iki kıtayı hem birleştiren hem ayıran bir şehirdir. Çanakkale tarih boyunca farklı kültürleri barındırmış, binlerce yıldır var olmuş bir şehir. Egemenliğini alan her toplum kültürel değerlerini Çanakkale'ye bırakmıştır. Bu sebeple zengin bir kültüre sahiptir. Çanakkale uzun tarihinde, kanlı savaflara ev sahipliği yapmış önemi hiçbir zaman azalmamış bir şehir olarak kalabilmiştir (Çanakkale Valiliği, 2019).

Önceleri Hellespontos ve Dardanel gibi isimleri olan Çanakkale'nin tarihi milattan önce 3000 yılına kadar gitmektedir. Erken Bronz Çağ'ından beri yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır. Çanakkale Boğazı ise Karadeniz ile Akdeniz bağlantısını sağlayan önemli bir boğazdır. Çanakkale'nin egemenliğini ele geçiren topluluklar ekonomik ve askeri avantajı ele geçirmiştir. Bu sebeple Çanakkale sık sık göç ve işgallerle karşılaşmıştır (Demir, 2008: s. 21).

Çanakkale'de bilinen ilk yerleşim yeri Neolitik Devirden kalma Ayvacık ilçesinde Bademli köyünde tespit edilmiştir. Aynı tarihe yakın zamanlardan kalma Gelibolu'da Karaağaçtepe, Hamaylıtarla ve Gökçeada Zeytinli mevkiinde Çanakkale'de bilinen en eski kalıntılar vardır. Bu kalıntılar bölgede balıkçılık ve hayvancılık yapıldığını göstermektedir. Kalkolitik dönemden kalma, kalıntılara ise Kumtepe, Sivritepe ve Gülpınar'da rastlanmaktadır (Demir, 2008: s. 25).

Tunç Çağında milattan önce 3000 ile 1000 yılları arasında Çanakkale, Troia olarak bilinmektedir. Troia şehri üst üste katmanlar halinde ünlü hırsız⁴ arkeolog Schliemann tarafından keşfedilmiştir. Troia'da milattan önce 1200 yılına ait Luvi dilinde bir metin bulunmuştur. Bu metin Çanakkale bölgesinde bulunan en eski

---

⁴ Detaylı bilgi için: Doç.Dr.Ali Sönmez "Truva Hazinesinin Peşinde Bir Hukuk Mücadelesi: Osmanlı Devleti ve Schliemann Davası" makalesi incelenmelidir.

metindir. Aynı yıllara ait Kumtepe, Hanay Tepe, Beşiktepe, Tuzla ve Külahlı gibi yerlerde, yerleşim yerleri bulunmuştur (Çanakkale Valiliği, 2019).

Milattan önce 1200 yıllarında Çanakkale toprakları Troia Savaşları'nı yaşamıştır. Savaş sonunda bölgeye Akhalar hakim olmuştur. Daha sonra milattan önce 750 yılından itibaren Çanakkale'de Helen kolonileri kurulmuştur. Parion, Sestos, Assos, Dardanos kurulan koloni şehirlerinden bazılarıdır, konumu sebebiyle gemi ticareti için kurulmuşlardır (Körpe, 2019: s. 133).

Çanakkale milattan önce 700'lü yıllarda Lidya egemenliğine girmiştir. Milattan önce 6. yüzyılda ise bölge Perslerin eline geçer. Makedonya kralı Büyük İskender milattan önce 334 yılında Çanakkale Boğaz'ını aşarak bugün Karabiga beldesi olan bölgede Persliler ile Granikos Savaşı'nı başlatır. Böylece Çanakkale'de egemenlik İskender'in eline geçer. İskender'in ölümü sonrası general Antigonos Çanakkale'yi yönetmeye başlar. Antigonos dağınk şehri toplar ve Antigoneia (Aleksandria Troas) şehrini kurar. Daha sonra sırasıyla Galatlar, Bergama Krallığı, Seleukos Krallığı bölgeye hakim olmuştur (Körpe, 2019: s. 135).

Milattan önce 133 yılından itibaren Çanakkale Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir. 14. yüzyıla kadar Roma Çanakkale'ye tam hakimiyetle yönetmiştir. Romanın bölünmesiyle Çanakkale 395 yılında Doğu Roma'da kalmıştır. 14. yüzyılda ise Türkler Ege sahillerine hakim olmaya başlamış ve Karesi Beyliği sınırları Çanakkale'ye uzanmıştır. 1345 yılında Osmanlı, Karesi Beyliği'ni hakimiyeti altına almıştır. 1354 yılında Süleyman Paşa Gelibolu Kalesi'ni fethedince, Osmanlılar Çanakkale Boğazı'nı kontrol etmeye başlamıştır. Böylece Çanakkale yaklaşık 666 yıldır Türk topraklarıdır (Çanakkale Valiliği, 2019).

1.2. ÇANAKKALE COĞRAFYASI

Çanakkale Avrupa ve Asya kıtalarını ayıran boğazıyla beraber Türkiye'nin kuzeybatısında yer almaktadır. Avrupa Yakası'nda yer alan Gelibolu Yarımadası ile Balkanlara bağlanan Çanakkale, Asya Kıtası'nda yer alan Biga Yarımadası ile Anadolu'ya bağlanmaktadır. Edirne, Tekirdağ ve Balıkesir ile sınırları bulunmaktadır.

Marmara Denizi'ni Ege Denizi'ne bağlayan Çanakkale Boğaz'ının yanında, uzun Ege Denizi sahil şeridi ile Yunanistan ile komşuluk yapmaktadır. Çanakkale Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan Adaları ile Türkiye'nin en batı noktası konumundadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019).

Anadolu'nun en batı noktası Baba Burnu (Ayvacık) ile Türkiye'nin en batı noktası Avlaka Burnu (Gökçeada) Çanakkale'de bulunmaktadır. Şehrin toplam sahil şeridi 671 kilometredir. Çanakkale'de bulunan en büyük dağ 1767 metre ile Kaz Dağı'dır. Kuzeyden Güneye doğru Çanakkale'de dağlık arazi artmaktadır. Şehirde bulunan akarsuların düzenli bir debisi yoktur ve çoğu Kaz Dağı'nda doğmaktadır. (Tuzla Çayı, Mederes Çayı, Sarıçay, Kocabaş Çayı, Bayramiç Deresi, Bergaz Çayı, Kavak Çayı) (İlgar, 2007: s. 102).

Çanakkale konumundan dolayı geçiş iklimindedir. Şehir Akdeniz iklimi olarak görülse de Kuzey Ege'de bulunmasından dolayı ortalama sıcaklık düşüktür. En soğuk ay Şubat, en sıcak ay ise Ağustos ayıdır. Ortalama sıcaklık 14,7°dir. Çanakkale'nin kendine has özelliklerinden biri sert rüzgarları olmasıdır. Yılın uzun zamanı rüzgarlı geçer, rüzgar enerjisi için elverişli bir ortam oluşmaktadır. Şehrin %55 orman arazisidir. Ormanlık alanlar Kaz Dağ'ına yaklaştıkça artmaktadır (İlgar, 2007: s. 53).

Çanakkale 2018 yılı nüfusu adrese dayılı kayıt sistemine göre 542.157 kişi olarak açıklanmıştır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2020). Şehrin ikisi ada olmak üzere 12 ilçesi, 12 beldesi ve 576 köyü bulunmaktadır. Çanakkale (Merkez), Ayvacık, Bayramiç, Biga, Bozcaada, Çan, Eceabat, Ezine, Gelibolu, Gökçeada, Lapseki ve Yenice Çanakkale'nin ilçeleridir.

1.3. ÇANAKKALE'DE KÜLTÜR VE TURİZM

Çanakkale sahilleri, adaları, uzun kıyı şeridi ile deniz turizmi için elverişli konumdadır. Ancak bunun yanında uzun tarihinin kalıntıları, ören yerleri, şehitlikler, tarihi anıtları, kaplıcaları bulunmaktadır. Böylece kitle turizminin yanında kültür turizmi içinde avantajlı durumdadır. Bu Çanakkale'yi turizm alanında zengin kılmaktadır.

Homeros'un İliada Destan'ında geçen Troia (Troya, Truva) bölgesi bugün Çanakkale topraklarıdır. Şehirde birçok yerde Antik Troia'ya ait kalıntılar bulunmaktadır. Çanakkale Merkez ilçesinde kalıntıların birçoğu Troia Ören Yeri'nde sergilenmektedir. İlk çalışmalar 1870'de defineci hırsız Henrich Schliemann tarafından gizli hazineyi bulma amacıyla yapılmıştır. Bilimsel ilk çalışma ise 1932'de yapılmıştır. Troia üst üste yapılmış şehirlerden oluşmaktadır. Milattan önce 3000 ile 1750 yılları arasında yapılmış kentlerde yaşayış hakkında bilgi veren ören yeri, Çanakkale'nin kültür turizmi potansiyelinin bir örneğidir (Körpe, 2019: s. 132).

Troya Arkeolojik Alanı, 1998 yılında UNESCO Dünya Miras Komitesi tarafından Dünya Kültür Mirası Listesine alınmıştır. 2018 yılında ise listeye alınışının yirminci yılı kapsamında Avrupa Parlamentosu tarafından 2018 Troya Yılı ilan edilmiştir. Bu kapsamda Troya Müzesi kurulmuş, yurt dışına kaçırılmış eserler Türkiye'ye getirilmiştir (Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, 2018).

Çanakkale tarihin en kanlı savaşlarından biri olan I. Dünya Savaşı'nın tanıklarındandır. Çanakkale cephesi savaşın iki tarafının da ağır kayıplar verdiği bir cephedir. Çanakkale önce boğazda meydana gelen deniz savaşına daha sonra karada meydana gelen savaşa ev sahipliği yapmıştır. Savaşa taraf olan devletler için önemi büyük olan Çanakkale, Türkler Avustralya ve Yeni Zelandalılar tarafından ziyaret edilmektedir. Bu sebeple Gelibolu Yarımadası'nda 33.000 hektarlık bir alan 1973 yılında Birleşmiş Milletler Milli Parklar ve Koruma Alanları listesine alınmıştır. Alanda yaklaşık 250.000 Türk şehidinin mezarlık alanları bulunur ayrıca Avustralya, Yeni Zelanda, İngiliz, Fransız ve Hint askerleri için anıtlar bulunmaktadır. Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı olarak bilinen alanın içinde savaş müzeleri, anıtlar, mezarlar, tabyalar ve siperler bulunmaktadır. Mecidiye Bataryası, Koca Seyit Anıtı, Çanakkale Şehitleri Anıtı, Yahya Çavuş Anıtı, Mehmetçiğe Saygı Anıtı, Helles Anıtı, Lone Pine Mezarlığı, 57. Piyade Alayı Şehitliği, Arıburnu Şehitliği, Conkbayırı Mehmetçik Anıtı, Conkbayırı Yeni Zelanda Anıtı alandaki ziyaret edilen yerlerden bazılarıdır (Türkmen, 2007: s. 43).

Yıl boyunca Türkiye'nin her tarafından binlerce insan Gelibolu Tarihi Milli Parkı'nı ziyaret etmektedir. Çanakkale Savaşının anıldığı 18 Mart tarihinde ise ziyaretler oldukça artmaktadır. 2015 yılında savaşın 100. Yılı münasebetiyle yabancı

ülke devlet başkanları ve binlere yurt dışından gelen ziyaretçiyle Çanakkale Savaşı, alanda anılmıştır. Bunun yanı sıra Çanakkale’de her yıl 25 Nisan’da yüzlerce Avustralyalı ve Yeni Zelandalı tarafından “Şafak Ayini” gerçekleştirilmektedir. Bahsedilen ülkelerde 25 Nisan günü “Anzac Day” olarak ülkelerinde de çeşitli etkinliklerle anılmaktadır. 25 Nisan 1915’te Anzac Koyunda başarısız çıkarma sonucu dedelerini kaybeden Avustralyalı ve Yeni Zelandalı gençler aynı gün ve saatte savaşı anmak için Çanakkale’ye gelmektedir (Australlian War Memorial, 2019) .

Çanakkale’nin güneyinde Bayramiç ilçesinde Balıkesir sınırlarında Kaz Dağı bulunmaktadır. Oksijen oranı oldukça yüksek olan Kaz Dağı Milli Park olarak ilan edilmiştir. Hakkında mitolojik hikayeler bulunan dağ İda Dağı olarak da bilinir. Dünyanın ilk güzellik yarışmasının düzenlendiği düşünülen Kaz Dağı doğa sporlar piknik ve geziler için Çanakkale’ye yıl boyu ziyaretçi çekmektedir (Tombul, 2015: s. 54).

Çanakkale Ezine ilçesinde Dalyan köyü yakınlarında, Alexandria Troas Ören Yeri bulunmaktadır. Milattan önce 310 yılında kurulmuştur. Antik kent öyle önemli bir yere kurulmuştur ki Roma İmparatorluğunun başkenti olması dahi düşünülmüştür. Şehir Augustus tarafından Büyük İskender adına kurulmuştur. İskender’in ölümüyle kent ticaret kolonisine dönmüştür. Kentte hamam, stadyum, cadde, tiyatro, su yolu ve liman vardır. Anadolu’da bulunan en büyük gymnasumlardan biri kentte bulunmaktadır (Avcı, 2018: s. 81).

Çanakkale adaları ile hem deniz turizmi hem kültür turizmi alanında avantajlı konumdadır. Türkiye’nin en büyük adası Gökçeada Çanakkale’de bulunmaktadır. Adada milattan önce 500 yılına ait kalıntılar vardır. İmroz adası olarak da bilinen ada 1455 yılında Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı İmparatorluğu’na kazandırılmıştır. Cumhuriyetin ilanı öncesi bir yıl Yunan işgaline uğraması dışında ada o tarihten günümüze kadar Türk toprağı olarak kalmıştır. Ada 2011 yılında “Cittaslow” yani Sakin Şehir unvanı almıştır. Gökçeada’da su sporları ve organik tarım yapılmaktadır. Adada onlarca koy ve plaj bulunmaktadır, Yıldız Koy, Aydıncık Plajı bunlara örnektir. Ayrıca Türkiye’nin tek sualtı milli parkı Gökçeada’da yer almaktadır (Aktepe, 2009: s. 36).

Çanakkale'nin bir diğ er adası Bozcaada'dır. Tenedos adıyla da bilinen ada milattan önce 3000 yılından beri kullanılmaktadır. Homeros, Herodot ve Aristoteles eserlerinde adadan bahsetmiştir. 1455 yılında ada Venediklilerin elinden Osmanlılara geçmiştir ve Ege Denizi'nde ele geçirilen ilk ada olmuştur. Adada Osmanlı Dönemi yapıları yanında Ortadoks inancı için önemli olan Aya Paraskevi Ayazma Manastırı bulunmaktadır. Bozcaada üzüm bağları ile meşhur bir adadır. Şarap fabrikalarına sahip Bozcaada'da Ağustos aylarında Bağ Bozumu Şenlikleri yapılmaktadır (Aksu, 2015: s. 32).

Çanakkale Ayvacık ilçesinde Gülpınar beldesinde Apollon Smintheus Tapınağı bulunmaktadır. Milattan önce 150 yıllarında Hellenistik Çağ özellikleri taşıyan bir yapıdır. Bölge yer altı su kaynakları bakımından çok zengindir. Termal suları yer altından kanallarla şehir merkezlerine bu bölgeden yönlendirilmektedir. Bugün tapınağa çok yakın bir köyde kaplıca tesisi bulunmaktadır. Ayrıca bahsedilen köyde jeotermal tesisi bulunmaktadır. Antik Yunan inancına göre Tanrı Apollon'un kehanette bulunması için suya ihtiyacı vardır. Uzmanlar bu sebeple bu tapınağın oraya inşa edildiğini düşünmektedirler. Tapınakta bulunan sütunlarda Troia Savaşları anlatılmaktadır. Bunun yanında İlyada anlatıları ve tasvirleri bulunmaktadır (Tombul, 2015: s. 146).

Çanakkale Biga ilçesinde Çanakkale Boğazı'na bakan Kemer köyünde Parion Ören Yeri bulunmaktadır. İsmi Troia prensi Paris'ten aldığı düşünülmektedir. Milattan önce 709 yılında kurulmuştur. Tarihi Troia Savaşları'na ev sahipliği yapmış kentlerden biridir. Parion kenti ilk defa Herodot'un eserinde görülmektedir. 1970'li yıllarda ilk yüzey araştırmaları yapılmış, kazı çalışmaları ise 1997 yılından beri yapılmaktadır (Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2019).

Çanakkale Ayvacık ilçesinde sahil köyü olan Behramkale'de antik bir liman kenti bulunmaktadır. Assos olarak bilinen bu kentte ilk çağ filozofu Aristoteles felsefe okulu kurmuş uzun müddet orada yaşamıştır. Homeros İlyada destanında bu şehirden bahsetmiştir. Bölgede ilk yaşam izleri milattan önce 7. yüzyıla kadar gitmektedir. Kentin çevresinde 4 kilometre surlar bulunmaktadır. Bunun haricinde antik bir liman,

Athena Tapınağı, agora (çarşı), gymnasium (spor alanı), stoa, bouleuterion, tiyatro ve kilise bulunmaktadır. Kent 1080 yılında Selçukluların eline geçer. 14. yüzyıldan itibaren şehir Osmanlı'nın kontrolüne girer. Assos'ta ilk kazı çalışmaları 1881 yılında Amerikalı arkeologlar tarafından yapılır (Tombul, 2015: s. 253).

Çanakkale stratejik bir bölgede olduğu için ve boğaza hakim pozisyonu sebebiyle birçok tarihi kaleye ev sahipliği yapmaktadır. Gelibolu Kalesi, Akbaş Kalesi, Kilye Kalesi, Kilitbahir Kalesi, Çimenlik Kalesi, Kumkale, Seddülbahir Kalesi, Nara Kalesi, Biga Kalesi Çamburnu Kalesi ve Mecidiye Kalesi Çanakkale'de bulunan kalelerdir.

Tarihi camiler ve türbeler de Çanakkale'nin kültür kimliğinin bir parçasıdır. Gelibolu Büyük Camii, Hüdavendigar Camii, Aslıhan Bey Camii, Sefer Şah Camii, Abdurrahman Camii, Yazıcızade Mehmet Efendi Türbesi, Gazi Süleyman Paşa Türbesi, Namık Kemal Mezarı, Sinan Paşa Türbesi, Saruca Paşa Türbesi ve Biga Çarşı Camii bunların başında gelmektedir.

Bayramiç Hadımoğlu Konağı, Mehmet Akif Müze Evi ve Gelibolu Mevlevihane'si yine Çanakkale'nin kültür değerlerindedir (Tombul, 2015: s. 127).

Çanakkale hem kitle turizminde (deniz, kum, güneş turizmi) hem de kültür turizmde istenilen seviyede değildir. Kitli turizmi için ihtiyacı olan sahillere ve boğaza sahip olmasına rağmen, rüzgarlı coğrafyası sahillerinin kullanım verimini azaltmaktadır. Kamp turizminde Türkiye'de önemli bir konum alan Çanakkale, deniz turizminde Türkiye'nin güney şehirlerine yaklaşmamaktadır. Saros Körfezi, Gökçeada, Bozcaada ve Ayvacık Çanakkale'nin kitle turisti çeken önemli bölgeleridir.

Şehir	İşletme Belgeli Tesis Sayısı	İşletme Belgeli Oda Sayısı	İşletme Belgeli Yatak Sayısı	Yatırım Belgeli Tesis Sayısı	Yatırım Belgeli Oda Sayısı	Yatırım Belgeli Yatak Sayısı
Çanakkale	74	3309	6738	22	828	1795

Tablo 1: 31.01.2019 Tarihi İtibariyle Bakanlık Belgeli Konaklama Tesis İstatistikleri (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Çanakkale’de Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre (Tablo 1) bakanlık işletme belgeli yalnızca 74 konaklama tesisi bulunmaktadır. Çanakkale’de antik ören yerlerinin ve milli parkların çok olması sebebiyle inşaat yapmak konaklama tesisleri açmak oldukça zordur. Yatırımcıları zorlayan bu sebepler yüzünde konaklama tesisleri az sayıda kalmaktadır. Faaliyet halinde bulunan tesislerin birçoğu da üst düzey tesisler değildir.

Şehir	Belediye Belgeli Tesis Sayısı	Belediye Belgeli Oda Sayısı	Belediye Belgeli Yatak Sayısı
Çanakkale	290	6 017	14 374

Tablo 2: 31.01.2019 Tarihi İtibariyle Belediye Belgeli Konaklama Tesis İstatistikleri (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Çanakkale belediye belgeli konaklama tesisi açısından sayıca yeterli gözükmemektedir (Tablo 2). Ancak belediye belgeli tesisler uluslararası standartta tesisler değildir. Üst düzey tesisler olmaması sebebiyle turist ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmaktadır. Belediye belgeli tesisler yurtiçi ve yurtdışından turist çeken büyük yatırımlar değildir.

Çanakkale’ye gelen turistlerin ortalama kalış süreleri de çok kısadır (Tablo 3). Gelen turistler 1 ile 5 gün arasında değişen sürelerde gecelemeaktedirler. Çanakkale ortalaması ise 1.55 gün gibi az bir istatistiktir. Bu istatistik kitle turizminin Çanakkale için uygun olmadığını göstermektedir. Yaz tatili turistlerinin Türkiye’de genellikle 3 ile 7 gün arasında konaklama yaptıkları düşünülürse Çanakkale’de kitle turizminin veriminin düşük olduğu anlaşılacaktır.

TURİZM İŞLETME BELGELİ KONAKLAMA TESİSLERİNDE TESİSLERE GELİŞ VE ORTALAMA KALIŞ SÜRESİNİN İLLERE VE İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI (2017)							
İLLER	İLÇELER	TESİSE GELİŞ SAYISI			ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ		
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
Çanakkale	Ayvacık	1 645	58 312	59 957	2,15	2,19	2,18
	Bayramiç	46	2 527	2 573	5,02	3,46	3,49
	Biga	318	28 022	28 340	6,68	2,34	2,38
	Bozcaada	22	4 354	4 376	2,09	2,03	2,03
	Çan	425	9 237	9 662	3,73	1,61	1,70
	Eceabat	95	8 181	8 276	3,95	2,04	2,07
	Gelibolu	24	496	520	2,25	2,13	2,14
	Gökçeada	1 004	8 313	9 317	2,85	2,07	2,15
	Merkez	98 662	255 523	354 185	1,20	1,37	1,32
	Yenice	70	2 477	2 547	3,53	2,11	2,14
	Toplam	102 311	377 442	479 753	1,26	1,63	1,55

Tablo 3: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş İstatistiğinin Ve Ortalama Kalış Süresinin İllere Ve İlçelere Göre Dağılımı (2017)
(Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Çanakkale’ye gelen turistlerin ilçelere dağılımı da dengesiz durumdadır. 2017 yılında Çanakkale’ye gelen yabancı turist sayısı 102.311 kişidir. Ancak bunun tamamına yakını 98.662 turist Merkez ilçesinde konaklama yapmıştır. Bu aynı zamanda konaklama tesislerin ilçelere dağılımının düzenli olmadığını göstermektedir. Yerli turizmde de benzer bir tablo karşımıza çıkmaktadır. Çanakkale’ye 2017 yılında gelen yerli turist sayısı 377.442 kişidir. Merkez ilçesi bu sayının 255.553’üne sahiptir.

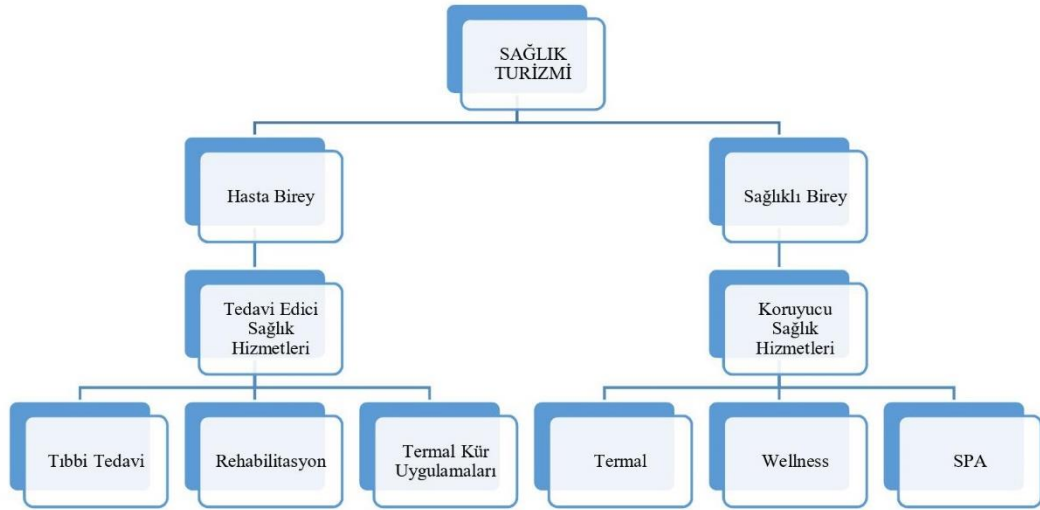
Kitle turizmi için yabancı turistlerin Ayvacık ve Gökçeada’yı tercih ettikleri görülmektedir (Tablo 3). Yerli turistler ise Ayvacık ilçesini tercih etmektedir. Kültür alanında zengin durumda olan Eceabat, Gelibolu ve Ezine hem yerli hem yabancı turist bakımından zayıf durumdadır. Türk, Avustralyalı, Yeni Zelandalı, Fransız ve İngiliz tarihi mezarlıklarına ev sahipliği yapan bölgede ziyaretler kısa tutulmaktadır. Misafirlerin uzun kalmasını sağlayacak imkânlar bölgede bulunmamaktadır. Yine aynı şekilde antik ören yerlerine sahip bölgelerde turistlerin uzun süre misafir olmasını sağlayacak imkânlar bulunmamaktadır.

MAHALLİ İDARELERCE BELGELENDİRİLEN KONAKLAMA TESİSLERİNDE TESİSLERE GELİŞ VE ORTALAMA KALIŞ SÜRESİNİN İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI (2017)								
İLLER	İLÇELER	TESİSE GELİŞ SAYISI			ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ			
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	
Çanakkale	Ayvacık	417	56 044	56 461	2,23	1,86	1,86	
	Bayramiç		7 348	7 348	0,00	1,93	1,93	
	Biga	773	40 449	41 222	2,99	3,07	3,07	
	Bozcaada	2	2 397	2 399	2,50	1,94	1,94	
	Çan	128	14 126	14 254	2,06	2,15	2,15	
	Eceabat	1 530	23 236	24 766	1,35	1,28	1,29	
	Ezine	347	16 330	16 677	1,51	2,21	2,19	
	Gelibolu	1 388	48 445	49 833	2,28	1,55	1,57	
	Gökçeada	156	1 418	1 574	2,71	2,41	2,44	
	Lapseki	362	34 169	34 531	2,04	2,76	2,76	
	Merkez	10 972	163 270	174 242	1,80	2,11	2,09	
	Yenice	1	3 388	3 389	1,00	1,21	1,21	
	Toplam		16 076	410 620	426 696	1,88	2,11	2,10

Tablo 4 : Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş İstatistiğinin Ve Ortalama Kalış Süresinin İlçelere Göre Dağılımı (2017)
(Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Tablo 4’de de görüldüğü üzere Çanakkale kültür turizminde sahip olduğu potansiyelini kullanamamaktadır. Aynı şekilde toprak yapısından dolayı sahip olduğu kaplıcalarda istenilen düzeyde misafir ağırlayamamaktadır. Kaplıca tesislerinin modern olmaması, tesislerin azlığı bunda etkilidir.

Bir kişinin sağlığına kavuşmak veya sağlığını korumak için yaşadığı yerden başka bir yere gitmesi ve orada belli bir vakit kalarak sağlık hizmetlerinden faydalanması durumuna sağlık turizmi denilmektedir (Özcan ve Aydın, 2015: s. 69). Hastalıklardan kurtulmak için içmeler, kaplıcalar, deniz, dağlar, sanatoryumlar, tam teşekküllü hastaneler ve güzellik merkezleri gibi imkânlardan yararlanmak adına yapılan turizm çeşididir. William Gartner ve David Lime'a göre sağlık turizmi, eğence ve dinlenme faaliyetlerinin bir arada olduğu, müşterilerin sağlıklı ve iyi bir yaşama yönlendiren turizm türüdür (2000: s. 165). William F. Theobald sağlık turizminde saati öne çıkarmaktadır. 24 saat ya da daha fazla evden uzakta sağlık hizmeti alan kişiyi sağlık turizmi içinde görmektedir.

Tablo 5: Sağlık Turizmi (Saadet Pınar Temizkan, Dönüş iek “Sağlık Turizmi)

Bireyler hem hastalıklardan muhafaza olmak hem de iyileşmek için bu seyahatleri yapmaktadırlar (Koyunoğlu, 2003: s. 3). Sağlık turizmi sağlığın korunması için tedavi edici, önleyici tedbirler, rehabilitasyon ve destekleyici sağlık hizmetlerini almak için seyahat eden bireylere sunumunu içerir. Sağlığın yanında ulaşım, konaklama, dinlenme gibi seçeneklerin de olduğu bir turizmdir (Buldukoğlu, 2014: s. 9). Sağlık turizmine dahil olan kitle, sağlık sorunları yaşayan ve sağlığını korumaya çalışan bireylerden oluşur. Yaşadıkları yerlerden başka bir yerde konaklayarak tedavi olmak hedefi sağlık turizmini ortaya çıkarmıştır. Bugün turizm sadece eğlenme

değildir, şifalı sulardan, iklimin tedavi edici özelliğinden yararlanmak da turizm için önem arz etmektedir (Özcan ve Aydın, 2015: s. 73).

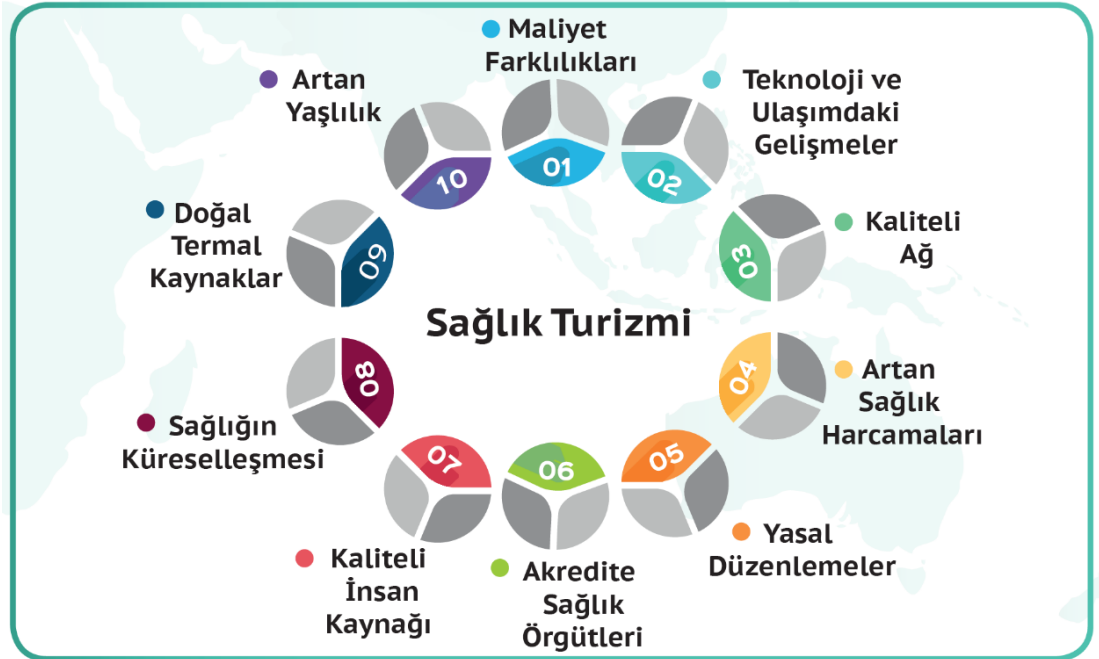
Şehirleşme, çevre koşulları, iklim değişikliği, çalışma ve hayat şartları, yanlış beslenme insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple insanlar doğası bozulmamış, çevre, iklim ve fiziksel şartları sağlığa iyi gelen yerlere turist olarak gitmektedirler. Eğlence, istirahat etme ve tedaviyi bir arada sağlamak amacıyla organize bir sağlık turizmi yapılmaktadır. Yani sağlık turizmi, sağlığı koruma ve iyileşmenin bir arada olduğu, kür yeme-içme, dinlenme ve eğlenmenin de var olduğu bir mekan değişikliğini kapsamaktadır (Karaman, 1991: s. 16). Dünyada ve Türkiye’de turizm sektörü yeni arayışlara girmektedir, alternatif bir turizm seçeneği olarak görülen sağlık turizmi gün geçtikçe kıyı turizmine karşı daha önemli bir hale gelmektedir.

Sağlık turizminin tarihi insanlık tarihine kadar götürülebilmektedir. Ancak modern sağlık turizmi 20. yüzyıl ile başlamıştır. 1900’lü yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa dünya ticaret ve endüstrisinin merkezi konumundaydı. Bu sebeple sağlık seyahatleri bu bölgelere yapılmaktaydı. Ancak sadece zenginlerin faydalanabileceği bir turizmdi. 1960’larda Hindistan yoga ve ayurvedik tedavisi için ziyaret edilmeye başlandı. 1980’lerden itibaren Amerika Birleşik Devletleri’nde artan sağlık masrafları yüzünden Orta Amerika’ya seyahatler başladı. Özellikle Küba önemli bir sağlık üssü oldu.

1994 yılında Joint Commission International kuruluşu kuruldu. Bu kuruluş sağlık kurumlarına uluslararası akreditasyon belgesi vererek kalite standartlarını belirlemektedir. Bu belge sahibi kuruluşlar dünyanın her yerinden hasta kabulü alabilmektedir. 1997 yılında Asya ülkeleri sağlık açısından ziyaret edilir hale geldi. Özellikle Tayland, Singapur ve Hindistan’a düşük maliyetle tedavi olmak amacıyla ziyaretler yapıldı. 2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri 300.000 vatandaşını sağlık turisti olarak yurtdışına gönderdi. Dünya çapında sağlık turizmi giderek artmaya devam etmektedir (Gülen ve Demirci, 2012: s. 45-47).

Sağlık turizminin nedenleri şöyle sıralanabilir:

- Küreselleşme
- Hastanın bekleme süresi
- Teknoloji bakımından gelişmiş ülkelerde tedavi olma arzusu
- Ulaşım ve iletişimin gelişmesi
- Sağlık sistemlerindeki sorunlar
- İnsanların bilinçlenmesi ve arayışları
- Yaşlanan dünya nüfusu
- Daha ucuza aynı hizmeti başka bir ülkede alabilme imkanı
- Gelişmiş ülkelerde artan sağlık harcamaları
- Başka bir yerde daha kaliteli sağlık hizmeti alabilme imkanı
- Seyahat ve tedavi olmanın bir arada yapılabilme imkanı (Tontuş, 2015: s. 21).

Tablo 6: Sağlık Turizmi Nedenleri (Sağlık Turizmi Kurulu)

Sağlık turizmi sağlık bakanlığına göre üçe ayrılmaktadır.

- Termal Turizm ve Spa-Wellness
- Yaşlı ve Engelli Turizmi
- Medikal Turizm

(Sağlık Bakanlığı, 2012)

Sağlık-Güzellik	Tedavi (Medikal)	Rehabilitasyon
<ul style="list-style-type: none"> • SPA • Doğal Turizm • Ekoturizm • Kitle Turizmi • Bitkisel Tedaviler • Tamamlayıcı Tedavi • Termal Tedavi	<ul style="list-style-type: none"> • Elektif Cerrahi • Plastik Cerrahi • Eklem Replasmanı • Kardiyotorasik Servisler • Diagnostik Servisler • Kanser Tedavisi • İnfertilite Tedavisi	<ul style="list-style-type: none"> • Diyaliz • İlave Programlar • Yaşlı Bakımı Programları • Bağımlılık Tedavileri • Termal tedaviler-FTR

Tablo 7 : Sağlık Turizmi Kapsamı

(<https://www.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2009/03451.pdf/21.01.2011>)

“Medikal turizm; genel olarak özel uzmanlık gerektiren tıbbi müdahaleleri içeren uygulamalara ihtiyaç duyan hastalara bakım verilmesi maksadıyla turizm sektörü ile işbirliği yapılmasıdır. Bu süreçte hem sağlık sektörü hem de turizm sektörü rol almaktadır” (Kiremit, 2008: s. 5). Medikal turizm, tıp içinde yer alan doktorlar tarafından hastanelerde uygulanan tedaviler için yapılan seyahatlerdir. Estetik, göz, kalp, kanser ve diş en popüler tedavi alınan alanlardır.

Medikal turizm teknik bir turizmdir, bu sebeple sağlık tesisi uluslararası akreditasyonu olması gerekmektedir. Ayrıca hem sağlık tesisi personeli hem medikal turist yabancı dil bilmelidir. Turizm ve sağlık bakanlıkları ortak şekilde hareket etmelidir ve yurtdışında tanıtım pazarlama faaliyetleri yapmalıdır. Sigorta şirketleri de medikal turizm için önemli bir rol oynamaktadır (Gülen ve Demirci, 2012: s. 77).

Sağlık tesislerinin ve teknolojinin gelişmesiyle beraber insan ömrü uzamaktadır. İnsan nüfusu gittikçe daha yaşlı hala gelmektedir ve yaşlı nüfusunun oranı da artmaktadır. Yaşlı nüfusla beraber emekli olan insan sayısı da yükseliyor. Emekli

insanların tatil problemleri olmaması sebebiyle turizme katılması daha kolay olmaktadır. Özellikle mevsim dışı turizm sektörü için yaşlı nüfus hedef kitle haline gelmektedir. Böylece yaşlıların ihtiyaçlarına yönelik bir turizm kolu olan yaşlı ve engelli turizmi ortaya çıkmaktadır. Üçüncü yaş turizmi olarak da adlandırılan bu turizm kolu etkin dinlenme vaat etmektedir. Tesisler engelli ve yaşlılara uygun şekilde planlanarak yaşlı ve engelli insanlar sektörüne entegre edilmeğe çalışılmaktadır (Gülen ve Demirci, 2012: s. 214).

Sağlık bakanlığına göre tesislerde yaşlı ve engelliler için şu hizmetler verilmektedir:

- Gezi turları ve meşguliyet terapileri
- Bakım hizmetleri
- Rehabilitasyon
- Engelliler için özel bakım

(Sağlık Bakanlığı, 2012).

İnsanlar sağlıklı olmak ve sağlıklı kalmak adına doğanın onlara sundukları imkanları hep kullanmışlardır. Bunlar kaynak suları, bitkiler, iklim doğa koşulları gibi olabilmektedir. 21. yüzyılda yeni yaşam şartları, modern hayat tarzı ile doğanın imkanlarından faydalanma şekilleri de değişmektedir. Spa kavramı da bu şekilde ortaya çıkmıştır. Sağlıklı yaşam adına sulardan ve bitkilerden faydalanma olarak tanımlanabilmektedir. Spa kelimesi Latince “Sanitas Per Aquam” deyiminden gelmektedir. Sudan gelen sağlık anlamındaki bu deyim kısaltılarak kullanılmaktadır. Ayrıca Belçika’da şifalı suları ile meşhur bir bölgenin adıdır. Bu bölge 16. yüzyıldan beri şifa arayanların yerleşkesi olmaktadır. 20. yüzyıl ile beraber Amerikan İngilizcesinde spa kavramı kaplıca tedavileri için kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonra spa dünya genelinde önleyici ve tedavi edici uygulamaların gerçekleştirildiği tesislerin adı olmuştur (Temizkan, 2015: s. 142).

	Tesis Sayıları		Gelirler (Milyar \$)	
	2007	2013	2007	2013
Günlük/Kulüp/Salon SPA'ları	45,113	59,339	21	30,5
Otel/Resort SPA'ları	11,489	22,076	12,6	22,2
Destinasyon SPA'ları/Sağlık Resortları	1,485	2,204	6,2	8,4
Medikal SPA'lar	4,274	5,009	4,6	5,4
Termal/Mineral Kaynak SPA'ları	-	6,504	-	4,8
Diğer SPA'lar	9,311	10,459	2,4	2,7
Toplam SPA Sektörü	71,672	105,591	46,8	74,1

Tablo 8: Spa Türlerine Göre Gelirlerin Dağılımı 2007 / 2013 (Global Wellness Institute (2014))

Wellness kelime olarak “iyilik hali” demektir. Sağlık turizminin bu en yeni türü spa-wellness turizmi son yıllarda büyük artış göstererek tüm dünyada büyümeye devam etmektedir (Tablo 8) . Termal ve spa kavramları birbirlerine benzer özellikler gösterse de sunulan hizmetler bakımından birbirinden ayrılmaktadır. İkisi de sağlığı korumayı amaçlamaktadır ancak kaplıcanın tedaviye yönelik direkt etkileri bulunmaktadır. Kaplıcalarda uzman doktorlarca verilen rehabilitasyon ve iyileşme amaçlı çeşitli kürler onu spadan ayırmaktadır. Spa bugün tüm dünyada, tıbbi olmayan kürleri içermekle beraber, güzellik salonları, otellerin bazı bölümleri ve kozmetik alanlarını kapsamaktadır. Spalarda mineralli kaplıca suyu yerine normal sular veya dışarıdan eklenmiş aromalar ve mineraller ile elde edilen sular kullanılabilir. Böylece spa termal turizmden ayrılmaktadır. Spa-wellness tesisleri bu özellikleri ile termal su kaynağı olmayan yerlere de kurulabilmekte daha çok insana hizmet sunulabilmektedir.

Spa bugün dünyada hızla gelişip, büyük otel ve resort komplekslerinde yer almaya başlamışken, Türkiye için henüz yeni bir sektördür. Spa tesislerini diğer tesislerden ayıran özellikler daha merkezin girişinde başlamaktadır. Otantik dekorlar, güzel kokular, farklı ışık sistemleri, müzik ve kozmetik araç gereçler tesise gelen müşterilere hizmet etmek adına kullanılmaktadır. Spa müşterileri genellikle vücut bakım terapilerini tercih etmektedir.

Türkiye’de yaklaşık 2500 adet spa-wellnes tesisi bulunmaktadır. 385 konaklama tesisinde ise spa-wellness hizmeti verilmektedir. Bu merkezlerin 214’ü 5 yıldızlı konaklama tesisi iken, 245’i ise sahil bölgelerindeki otellerdir. Otellerin 41’i ise spa kelimesini tesisin ismi ile birlikte kullanmaktadır (Buldukoğlu, 2014: s. 51). Uluslararası Spa Birliği’ne göre spalar, Kulüp Spa, Resort Otel Spa, Günü Spa, Destinasyon Spa, Medispa, Mineral Kaplıca Spa, olarak 6 kategoriye ayrılmıştır (Tontuş, 2015: s. 38).

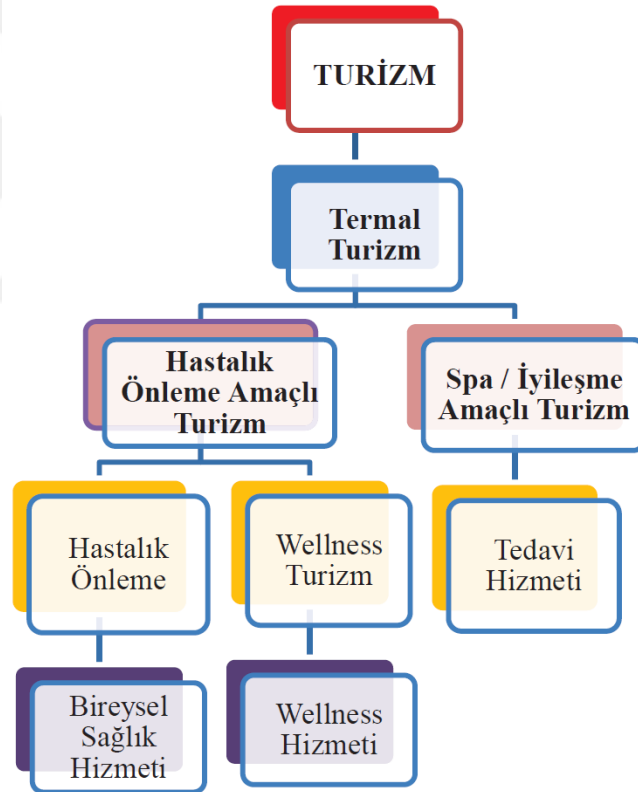
Su ve sağlık birbirinden ayrı düşünölemeyen iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Şifalı sular tarih boyunca sağlık için vazgeçilmez bir değerdir. İnsanlar kaplıca sularını sağlıklı olma adına bir metot olarak kullanmaktadır. İnsanlar şifalı suların var olduğu yerlere göç etmekte, seyahat etmektedirler. Bu yer değışiklikleri turizm kavramının gelişmesiyle termal turizm olarak isimlendirilmiştir (Tokmak, 2015: s. 37). Termal turizmi aynı zamanda mineralli su kaynaklarından hiçbir değışiklik görmeden, özel tesislerde uzman doktor ve hemşire ile yapılan, bazı hastalıkların tedavisi ve önlenmesi amacıyla seyahat imkanlarından oluşan konaklamaları tarif etmektedir (Özcan ve Aydın, 2015: s. 77).

Termal turizm, mineralli su ile banyo, içme, soluma, çamur gibi yöntemlerin iklim, perhiz, spor gibi tamamlayıcı uygulamaların birleşmesi ile oluşan tedavi için yapılan seyahatlerdir. İnsanlar sağlıklarını korumak veya hastalıklarından kurtulmak amacıyla yeraltı şifalı sularının sunulduğu tesislere veya termal kaynakların olduğu bölgeye gitmektedirler. Bu yer değışirme hareketi termal turizm olarak görölmektedir. İçerisinde birçok mineralli barındıran termal kaynaklara sahip alanlara, tedavi amaçlı yapılan yer değışikliği ve konaklama sonucu oluşan turizm çeşiti olarak da görölebilmektedir (Tokmak, 2015: s. 37) .

Kaplıcalara doğru oluşan turizmde ruhsal ve fiziksel hastalıkları olan bireylerin buldukları yerden başka yerlere tedavi istekleri termal turizmin teşekkölünü

sağlamıştır. Sosyal, kültürel imkanlar, iklim etkisi ve kaplıca suyunun şifası ile beraber profesyonellerin kontrolünde kürlerden faydalanarak, dinlenme, eğlenme benzeri hizmetler ile sağlıklarını koruma sürecini konaklayarak geçirmek isteyen insanlar kaplıca tesislerinden istifade etmektedirler (Buldukoğlu, 2014: s. 41-42).

Bugün sağlıklı yaşam kavramı insanların en öncelikli değeridir. Bunun içine önleyici kürler de girmektedir. Sadece hastalıkların iyileştirilmesinin ötesinde insan vücudunun güçlenmesi de çok önemlidir. Termal turizmin farkı bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Kültür turizmi lüks olarak görülürken, termal turizm zaman zaman zorunlu bir ihtiyaç haline gelebilmektedir (Tokmak, 2015: s. 39).

Tablo 9: Termal Turizmin Konumu (Wellness Tourism: Market Analysis of A Special Health Tourism Segment and Implications for The Hotel Industry)

Tıp eğitimi almış veya almamış, yetenek ve istek sahibi bir kişinin, geleneğe ve tecrübeye dayalı, örfler, âdetler ve gözlemlerle kazanılmış metot ile yapılan şifa amaçlı eylemlere “Halk Hekimliği” denilmektedir.

Halk hekimliği insanlık tarihi ile eş değerdir. Halk hekimliği insan ile doğanın etkileşimi ile ortaya çıkmıştır. Gözlem, deneme yanılma, pratikler ve deneyim ile gelişmiş örf ve adetlere dönüşmüştür (Özer, 1988: 203 - 204). Yüzyıllar boyunca oluşan deneyimler, hem büyü gibi doğüstü hastalıklarla hem de fiziksel rahatsızlıkların tedavisinde kullanılır. Su halk hekimliğinin ayrılmaz bir parçasıdır. Özellikle sıcak su kaplıcaları (ılıca) ve soğuk su içmeleri (maden suyu) yani “şifalı sular” tedavi yöntemlerinden biridir. Birçok medeniyette kaplıca kültürü ve kutsal tapınak banyoları vardır, bunlar tedavinin bir parçasıdır (Gülen ve Demirci, 2012: s. 41).

Sümerler içinde havuzları olan tapınaklar inşa etmişlerdir. Milattan önce 2000 yılında İsviçre’de St. Moritz tepelerinde Mavritus kaynağında mineralli sularla banyo yapılmış ve içme olarak kullanılmıştır. İçmek için kullanılan tunç kapları bulunmuştur. Eski Yunan’da Anadolu’da Asklepios tıp tanrısı adına tapınaklar kurulmuş ve suyla tedaviler yapılmıştır. İçinde termal banyoları bulunan tapınaklar inşa edilmiştir, bunların en ünlüsü Epidaurus’tur. Roma İmparatorluğu’nda ise hem termal sıcak su kaynaklarının üzerine kaplıcalar kurulmuş hem de ısıtma sistemiyle hamamlar yapılmıştır. Savaşların yoğun olduğu bir dönem olduğu için Romalılar bu kaplıcaları savaş yaralarını iyileştirmek için de kullanmıştır. Orta Çağ’da Japonya’da mineralli sular üzerine tedavi amaçlı “onsen” isimli kaplıcalar inşa edilmiştir (Gülen ve Demirci, 2012: s. 41-42).

Romalı hekimler Celsus ve Galen kaplıca tedavisinden ilk kez bahsetmiştir ve suyun önemini vurgulamışlardır. Yunan yazar Herodot’un 9 ciltlik eseri ile Yunan hekimi Hipokrat “De Natura Hominis” eseri kaplıcanın faydalarından ve nasıl kullanılacağı ile ilgili bilgiler vermişlerdir. Hipokrat suları durgun sular, yağmur suları ve doğal sıcak sular olarak 3 gruba ayırmıştır. Doğal sıcak suları tedavi amaçlı

faydalanmayı önermiştir. Yürüyerek terlemeyi kaplıca sularında banyo yapılması gerektiğini söylemiş ve böylece vücudun dengesini bulacağını, hastalıklardan korunacağından bahsetmiştir (Çetinkaya, 2010: s. 28).

Avrupa’da ilk olarak Rönesans Dönemi’nde kökenini Romalıların “Salus Per Aquam” yani sudan gelen sağlık anlamından alan spalar inşa edilmiştir. Ville D’eaux, Baden, Aachen, Bath Avrupa’da spa merkezi kurulan ilk şehirlerdendir (Tontuş, 2015: s. 14).

Türkler Anadolu’ya geldiklerinde Roma hamamları ile karşılaşmış, kendi buhar banyosu kültürü, İslam inancı ve su inançlarıyla birleştirerek bütün dünyada bilinen Türk hamam kültürünü oluşturmuşlardır. Selçuklu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkler sıcak su kaynaklarına binlerce hamam ve ılıca (kaplıca) inşa etmişlerdir. Anadolu’da Roma’dan kalma Hearapolis (Pamukkale) ve Alexandria Troas (Çanakkale Ezine) gibi kaplıcalar da bulunmaktadır.

Bugün bütün kıtalarda termal turizm yaygınlık kazanmıştır. Türkiye’nin de içinde bulunduğu bir grup ülke geleneksel metot ile bilimsel metotları bir arada kullanırken, İtalya, Almanya, Fransa gibi Orta Avrupa ülkelerinde daha yüksek teknolojiler kullanılarak tedaviler yapılmaktadır (Gülen ve Demirci, 2012: s. 63).

Avrupa’da geleneksel kaplıcalar geliştirip yüksek standartlı otel imkanlarıyla birleştirilerek insanlara sunulmaktadır. Kaplıca tedavisi, tıbbi olarak geçerli görülmektedir böylece sağlık sigortaları tedaviyi karşılamaktadır. Amerika’da ise ilaç sektörü termal turizmde etkisini göstermektedir. Termal kaynakların tedavi etkisi inkar edilmektedir. Ancak sağlıklı kalma, stresten arınma gibi spa, wellness türü oteller yaygınlık kazanmıştır. Asya’da şifalı suların psikolojik etkisi araştırılmaktadır. Geleneksel termal tesisler geliştirip kullanılmaktadır. Terapi masaj gibi imkanlarda kaplıca tedavisi ile birleştirilmelidir (Güvenç, 2007: s. 46).

Alp orojenizi içinde bulunan Türkiye, genç oluşumlu bir toprak yapısına sahiptir. Bu yüzden kırıklı bir zemin yapısı vardır. Kırıklı toprak yapısı Türkiye'yi termal turizm noktasında zengin yapmaktadır. Türkiye'de 46 ilde 196 termal konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu tesisler günde 8 milyon insana hizmet verebilme potansiyeline sahiptir (Cihangir, 2016: s. 19). Kaplıcalar genellikle Marmara, Ege ve İç Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Kaplıcaların debileri ise 2-500 litre/saniye arasındadır. Kaynakların sıcaklıkları 20-110 derece arasında değişmektedir.

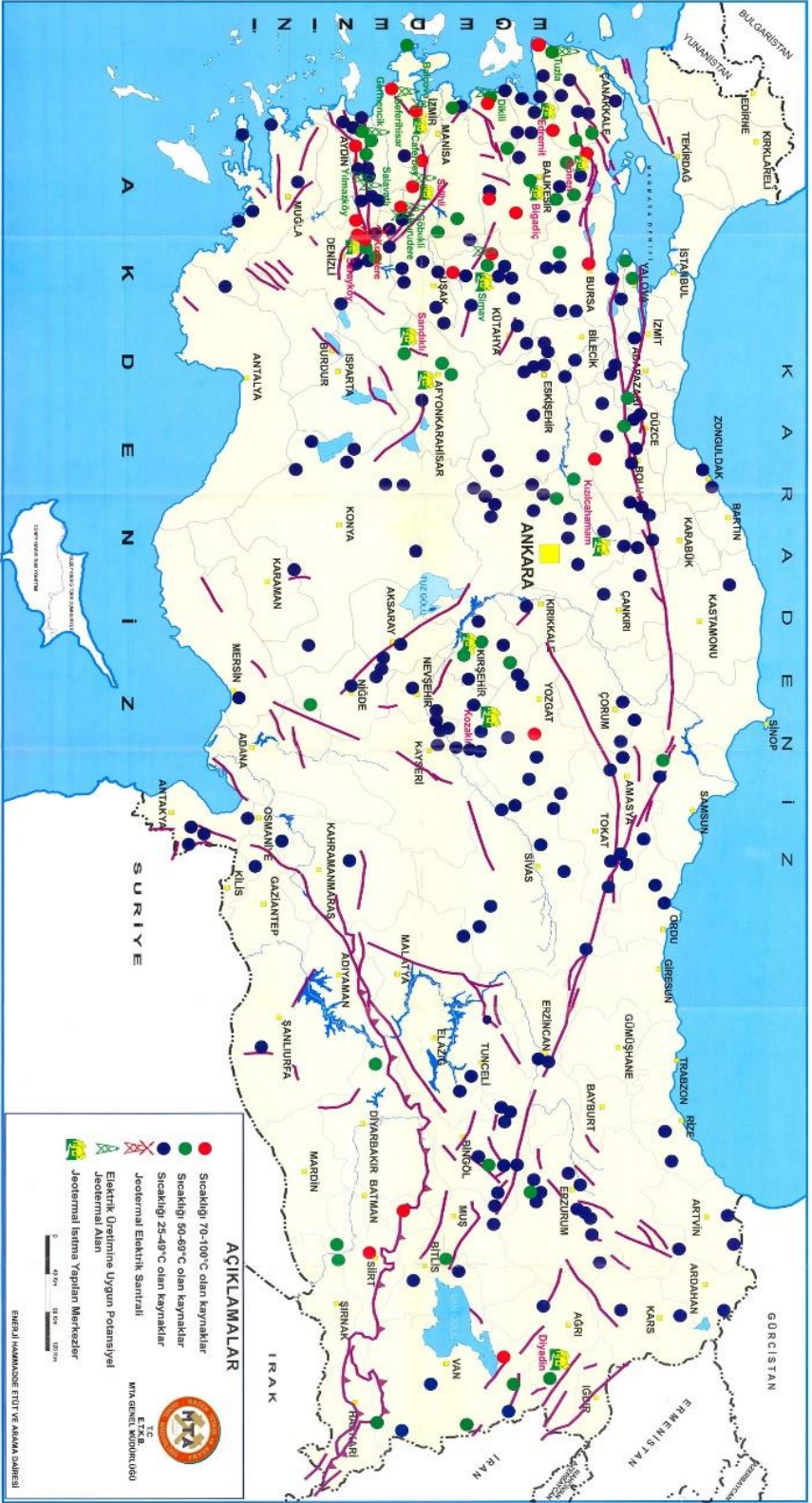
Türkiye'nin termal kaynaklarının en büyük avantajı doğal çıkışlı olmalarıdır. Aynı zamanda mineral bakımından da zengin olması Türkiye'yi diğer ülkelerden ayırmaktadır. Kaynakların bazılarının deniz kıyısında, dağlık ve ormanlık bölgelerde bulunması termal turizmin çeşitliliği açısından önem arz etmektedir. Türkiye'nin iklim çeşitliliği de kaplıca turizmine zenginlik katan unsurlardandır. (Türksoy ve Türksoy, 2010: s. 707).

Termal su kaynakları potansiyeli bakımından Türkiye Avrupa'da birinci sırada uygulamaları bakımından ise üçüncü sıradadır. Türkiye jeotermal su ihtiyacını 1500'ün üzerinde kaynaktan elde etmektedir. Türkiye bu özelliği ile dünyada yedinci sırada yer alır. Ancak Türkiye bu potansiyelinin yalnızca %6'sını sektörde kullanmaktadır (Yirik, Ekici, ve Baltacı, 2015: s. 189).

Türkiye volkanik ve tektonik arazi yönünden hem geniş hem de aktif alanlara sahiptir. Bu sebeple termal su yönünden zengin dolayısı ile termal turizm noktasında ciddi bir potansiyele sahiptir. Ayrıca Türkiye termallerinin debileri yüksek, eriyik mineral maddeleri çok ve kaplıca tedavileri için uygundur.

Türkiye kaplıcalarının çoğu konumlarından dolayı turistik çekim bölgesi olmak için uygundur. Ayrıca kaplıcaların bazılarının deniz kıyısında, dağlık ve ormanlık alanlarda bulunması avantajdır. Bu sebeple Türkiye 2023 Termal Turizm Master Planı çerçevesinde kısa vadede 50.000 yatak hedefi belirlemiştir (Durdu, 2014: s. 50).

TÜRKİYE JEOTERMAL KAYNAKLAR DAĞILIMI VE UYGULAMA HARİTASI

Harita 1: Türkiye Jeotermal Kaynaklar Dağılımı ve Uygulama Haritası

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

TERMAL TURİZM TESİSLERİ	2006		2016	
	Tesis Sayısı	Yatak Kapasitesi	Tesis Sayısı	Yatak Kapasitesi
Turizm İşletme Belgeli	37	9.736	77	26.032
Turizm Yatırım Belgeli	8	2.438	46	23.218
Belediye Belgeli	33	5.593	35	6.174
TOPLAM	78	17.767	158	55.424

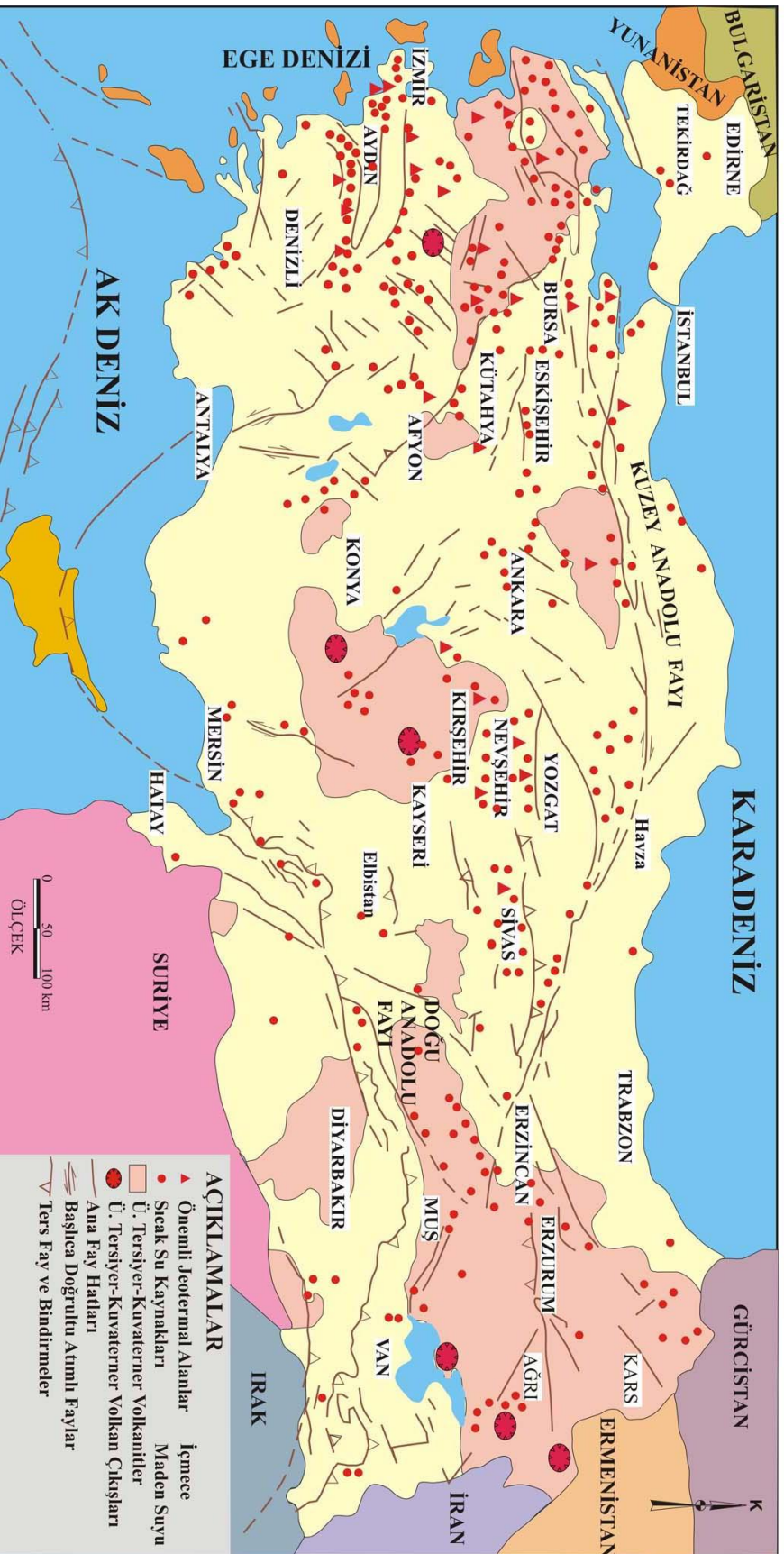
Tablo 10: Türkiye’de Bulunan Termal Turizm İşletme Sayısı ve Yatak Kapasitesi
(Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Türkiye’de bulunan 1500’den fazla şifalı su kaynağının yalnızca 309’u termal konaklama merkezi durumundadır. 371 termal su kaynağı temel alarak yapılan bir araştırmada, kaplıca suların, %33,5 Ege Bölgesi %28 İç Anadolu, %20 Marmara Bölgesi, %9,9 Güneydoğu, %4,6 Akdeniz, %3,5 Karadeniz Bölgesinde olduğu görülmektedir (Akova ve Çağlar, 2011: s. 5).

Çanakkale deprem bölgesinde bulunan bir şehir olması sebebiyle yer altı sıcak suları bakımından zengin bir şehirdir. Antik kentlere ev sahipliği yapan Çanakkale’yi devletler için çekici yapan faktörlerden biri de bu zengin kaplıca kaynaklarıdır. Yapılan derleme çalışmasına göre Çanakkale’de 16 adet şifalı su kaynağı bulunmaktadır.

Çanakkale Merkez ilçesinde Kirazlı köyünde bir adet şifalı su kaynağı, Çan ilçesinde Bardakçılar köyünde, Çan ilçesi merkezinde ve Etili beldesi Küçüktepeköy köyünde olmak üzere üç adet şifalı su kaynağı, Yenice ilçesi Hıdırlar köyünde bir şifalı su kaynağı, Biga Ilıca başı köyünde bir adet şifalı su kaynağı bulunmaktadır.

JEOTERMAL KAYNAKLAR VE VOLKANİK ALANLAR HARİTASI

Harita 2: Jeotermal Kaynaklar ve Volkanik Alanlar Haritası

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü

Lapseki ilçesi Kocabaşlar köyünde bulunan şifalı su kaynağı ilçede bulunan tek şifalı sudur. Bayramiç ilçesi Külcüler köyünde ve Palamutoba köyünde şifalı su kaynaklarına sahiptir. Ezine Körüktaş ve Akçakeçeli köylerinde bulunan kaynakları ile iki adet şifalı su kaynağına sahiptir. Ayvacık ilçesi Tuzla köyünde ve Küçükkuşu beldesine bağlı Küçükçetmi köyünde şifalı sulara sahiptir. Gökçeada ilçesinde ise Eşelek köyünde şifalı su kaynağı bulunmaktadır. Bozcaada ilçesinde bir kilisede içme bulunur.

Harita 3: Çanakkale’de Bulunan Bazı Şifalı Su Kaynakları (Cemal Güvenç Türkiye’deki Termal Turizm Tesislerinin Planlama ve Tasarım İlkelerine İlişkin Bir Model Önerisi (Çanakkale Örneği) Doktora Tezi)

Merkez ilçesi Kirazlı beldesinde bulunan şifalı su kaynağı içmece olarak kullanılmaktadır. Gökçeada Eşelek köyünde bulunan kaynak ise su yerine çamurdan şifa aranan bir kaynaktır. Diğer kaynakların tamamı kaplıca suyudur yani termal kaynaklardır. Bazılarından sadece banyo yapılarak bazılarından ise hem banyo hem içme yöntemi ile faydalanılmaktadır.

Çan Merkez, Çan Bardakçılar, Çan Küçüktepeköy, Biga Ilıcabaşı, Bayramiç Külcüler ve Ezine Körüktaş şifalı su kaynaklarında faal kaplıca tesisleri bulunmaktadır.

Yenice Hıdırlar, Ayvacık Küçükçetmi ve Ayvacık Tuzla kaplıcalarındaki tesisler aktif değildirler. Diğer termal kaynaklarda herhangi bir konaklama tesisi bulunmamaktadır. Lapseki Kocabaşlar kaynağında ise konaklama tesisi planları yapılmaktadır.

Çanakkale termal turizm noktasında bazı avantajlara sahiptir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

- Şifalı su potansiyeli bakımından zengindir.
- Milli parkları ve ören yerleri sayesinde kanunen koruma altında olması sebebiyle korunmuş bir doğaya sahiptir.
- Avrupa ve Asya'yı birbirinden ayıran boğaza ve İstanbul, Bursa, İzmir gibi büyük şehirlere bağlanan transit yollara sahiptir.
- Marmara bölgesinde büyük şehirlere yakın konumdadır.
- Tarihi savaflara ev sahipliği yapmış bölgelere sahip olmasından dolayı tanınır bir şehirdir.
- Bölgeye turist çekebilecek potansiyele sahip birçok turistik alana sahiptir (Güvenç, 2007: s. 171).

Çanakkale şifalı su turizmindeki avantajlarına rağmen istenilen seviyeye gelememiştir. Tablo 11'da görüldüğü üzere yerli ve yabancı turistler kaplıca konaklama tesislerini tercih etmemektedir. Çanakkale'de termal oteller yeterli sayıda bulunmamaktadır. 2017 yılında Çanakkale'de bakanlık belgeli termal otellerde

konaklama yapan yabancı turist sayısı yalnızca 476'dır. Normal otellerin yerli turist sayısı 100.000'ler ile ifade edilirken termal oteller ise 8000-9000 bandında kalmıştır (Tablo11).

		Tesise Gelen Yerli	Tesise Gelen Yabancı	Tesise Gelen Toplam
Apart Otel	-	3.309	108	3.417
Otel	1 Yıldızlı	1.775	0	1.775
Otel	2 Yıldızlı	16.398	553	16.951
Otel	3 Yıldızlı	147.391	8.989	156.380
Otel	4 Yıldızlı	109.603	20.535	130.138
Otel	5 Yıldızlı	46.868	69.526	116.394
Özel Tesis	-	32.940	2.010	34.950
Pansiyon	-	1.514	114	1.628
Termal Otel	3 Yıldızlı	8.407	51	8.458
Termal Otel	4 Yıldızlı	9.237	425	9.662

Tablo 11: Turizm İşletme Belgeli Tesislere Ait Konaklama Verisi 2017 Çanakkale (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Türkiye'de çok az bölgede bulunan sahil alanında kaplıca su potansiyeli Çanakkale'de vardır. Bu termal su kaynaklarından istifade edilerek Çanakkale'nin en önemli tabiat potansiyeli olan Kaz Dağı'nın klima özelliğini de esas alarak kaplıca ve sahil imkanları ile birleştirilerek bölgede yüksek kalitede turizm ilerlemesi oluşturulabilir (Bucak ve Özkaya, 2013: s. 8).

Çanakkale potansiyellerine rağmen, yerli ve yabancı turistlerin diğer otellere kıyasla termal otelleri tercih etme oranı gayet düşüktür. 2017 yılında Belediye belgeli kaplıca tesislerinde hiç yabancı turist konaklamamıştır (Tablo 12). Yerli turist ise yalnızca 1617 gibi az bir sayıda kalmıştır (Tablo 12).

	Tesise Gelen Yerli	Tesise Gelen Yabancı	Tesise Gelen Toplam
Kamu Misafırhanesi (Belediye Belgeli)	43.612	52	43.664
Kaplıca (Belediye Belgeli)	1.617	0	1.617
Motel (Belediye Belgeli)	23.679	129	23.808
Otel (Belediye Belgeli)	239.927	11.476	251.403
Pansiyon (Belediye Belgeli)	101.785	4.419	106.204

Tablo 12: Belediye Belgeli Tesislere Ait Konaklama Verisi 2017 Çanakkale (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇANAKKALE'DEKİ ŞİFALI SULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE KULLANIMI

2.1. ÇANAKKALE MERKEZ İLÇESİ ŞİFALI SULARI

Çanakkale merkez ilçesi, boğaza hakim bir konumda kurulmuştur. İki yakının en yakın noktalarından biridir. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan vapurların kalktığı iskelelere sahip Çanakkale, İstanbul-İzmir güzergahında bulunur. Bursa ve Balıkesir gibi büyük şehirlere de Çanakkale'den erişilebilmektedir. Kuzey Ege veya Güney Marmara bölgesi olarak geçen alanda bulunan ilçe, Marmara'yı Ege'ye bağlamaktadır.

Homeros'un İlyada Destanında geçen Troia bölgesi Çanakkale merkez ilçesinde bulunmaktadır. Antik kentin kalıntıları Toria Ören Yerinde sergilenmektedir. Troia Ören Yeri 1998 yılında Dünya Kültür Mirası Listesine alınmıştır ayrıca 2018 yılı ise Avrupa Parlamentosu tarafından Troya Yılı ilan edilmiştir. Bu sebeple Çanakkale'ye Troya Müzesi kurulmuştur (Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, 2018).

Birçok ulaşım güzergahının üzerinde bulunması, boğaza sahip olması ve Troia Ören Yerine sahip olması gibi avantajların rağmen, Çanakkale turizmde istenilen seviyeyi yakalayamamıştır. Çanakkale merkez ilçesi şifalı su olarak bir kaynağa sahiptir.

2.1.1. Kirazlı İçmesi

Kirazlı İçmesi, Çanakkale şehir merkezinden 33 kilometre uzaklıkta Çanakkale-Çan yolu üzerinde bulunmaktadır. İsmi bulduğu Kirazlı köyünden almaktadır. Dağlardan gelen su depolanarak çeşme vasıtasıyla sunulmaktadır. Sağlık Bakanlığı tarafından yaptırılan analizler sonucu suyun ph değeri 4.0'dır. Su maden suyu niteliğinde soğuk içmedir. İçeriğinde sodyum, magnezyum, kalsiyum, demir, sülfat, klorür, hidrokarbonat ve metasilikat asidi bulunmaktadır.

Kirazlı şifalı suyu idrar yolları rahatsızlıklarına, böbrek taşına, bağırsak rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. Su için özellikle Antalya ve İstanbul'dan ziyaretçiler gelmektedir. İçmenin köyün ekonomisine herhangi bir katkısı olmamaktadır. Bireysel ziyaretler dışında turistik bir faaliyet bulunmamaktadır. Yöre insanı içme için "Ekşi Su" ve "Şifalı Su" isimlerini kullanmaktadır (K.K 25, K.K 26).

Fotoğraf 1: Kirazlı İçmesi

2.2. AYVACIK ŞİFALI SULARI

Ayvacık ilçesi Çanakkale'nin güneydoğusunda bulunmaktadır. Ege Denizi kıyısında uzun sahil şeridine sahip ilçe Balıkesir şehrine sınır konumundadır. Çanakkale'nin doğal güzelliklerinden biri olan Kaz Dağı Ayvacık sınırları içindedir. Anadolu topraklarının en batı noktası Baba Burun (Babakale) Ayvacık'ta bulunmaktadır. Antik kentlere sahip Çanakkale'de Apollon Smintheus Tapınağı Ayvacık sınırları içindedir. Assos olarak bilinen antik liman kenti yine Ayvacık'ta Behramkale'de bulunmaktadır. Ayvacık yaz turizmi için Çanakkale'de en cazip noktalardan biridir. Ayvacık Yunan adalarına bakan konumu ile stratejik bir ilçe olarak önemini sürdürmektedir.

Ayvacık ilçesinde iki şifalı su kaynağı ile antik zamanda işlev gören bir kaplıca tespit edilmiştir. Ayvacık merkezi deprem bölgesi olması sebebiyle kaplıca suları bol bir ilçe olmasına rağmen şu an aktif kaplıca tesisi bulunmamaktadır.

Fotoğraf 2: Murat Hüdavendigâr Camii , Ayvacık Tuzla Köyü 2009 (Çanakkale İl Özel İdaresi)

2.2.1 Tuzla Kaplıcası

Tuzla Kaplıcası, Ayvacık Tuzla köyü sınırları içerisindedir. Köy Çanakkale ili merkezine 90 kilometre uzaklıkta, Ayvacık ilçe merkezine ise 34 kilometre uzaklıktadır. Tuzla köyü Ayvacık ilçe merkezinin batısında bulunmaktadır ve denize uzaklığı yaklaşık 5 kilometredir. Tuzla köyüne komşu Gülpınar köyünde Apollon Smintheus Tapınağı bulunmaktadır. Tuzla Kaplıcası antik kent Babakale'ye 15 kilometre Assos'a ise 26 kilometre uzaklıktadır.

Tuzla köyü 14. yüzyılda Osmanlı topraklarına katılmıştır. Köy sıcak su kaynağının yanında tuz yataklarına da sahiptir. Osmanlı Tuzla köyüne önem vermiş bölgeyi Tuzla-i Behramiye sancağı olarak isimlendirmiştir. Padişah Murat Hüdavendigâr köye cami, medrese ve hamamdan oluşan bir külliye yaptırmış ve vakıflara vakfetmiştir. Yapılan hamam, ılıca hamamı olarak bilinmektedir (Tombul,

2015: s. 190-191). İsminden anlaşılacağı üzere hamamda kaplıca suyu kullanılmaktadır. Hamam maalesef günümüze kadar dayanmamıştır. Yalnızca kalıntıları bulunuyor, bu kalıntılar arasında hamamdan medreseye giden bir su yolu dikkat çekmektedir.

Köyde yapılış zamanı bilinmeyen antik bir hamam da vardır. Romalılardan kaldığı tahmin edilen hamam şu an ayakta değildir. Yalnızca kalıntıları bulunan hamama en çok zararı defineciler vermiştir. Tuzla köyünde Tuzla Çayı üzerinde Roma köprüsü bulunmaktadır. Milattan sonra 1. Yüzyılda yapıldığı tahmin edilen köprüde yapılan çalışmalar neticesinde tekerlek izlerine rastlanmamıştır. Böylece uzmanlar tarafından köprünün, bölgede bulunan en büyük antik kent olan Aleksandria Troas ve Apollon kutsal alanında yapılan kutsal törenler için kullanıldığı tahmin edilmektedir (Tombul, 2015: s. 192). Tarihi yapılardan anlaşılacağı üzere köy hem Roma İmparatorluğunda hem de Osmanlı İmparatorluğu'nda yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. (K4).

Kaplıca suyunun kaynağı köyün içinde bulunmaktadır. Köyde bulunan dağın eteklerinde düzlük arazide doğal bir şekilde termal su çıkmaktadır. Sıcak su borular vasıtasıyla kaplıca tesisine ulaştırılmakta, hastaların hizmetine sunulmaktadır. Kaplıca tesisi kurulmadan önce de köy halkı kaplıca suyundan hep faydalanmış. Kaplıca suyunun ulaştığı antik hamam ve Osmanlı hamamı ayakta iken köy halkı orada banyo ihtiyacını giderir, hastalıklarına şifa ararmış. Kaplıca suyunun çıktığı noktada ise köy halkı suyun çamurunu cilt hastalıkları için kullanmaktadır. Ayrıca tesis kapalı durumda olsa dahi köy halkı termal sudan faydalanmaya devam etmektedir. Kaplıca suyunun tuzlu olması sebebiyle içme olarak kullanılmamakta ancak su, köyün yüzyıllardır tuz ihtiyacını karşılamaktadır. Şifalı suyun çıktığı noktada tarihi tuz elekleri bulunur. Köy ismini de tuz yatakları ve eleklerinden almıştır. (K.K 2, K.K 3). Şifalı suya sahip olma özelliği ile Tuzla köyü, hem Roma dönemi hem Osmanlı dönemi hem de günümüz için etrafında bir kültür ortamı oluşturduğu söylenebilmektedir.

Tuzla Kaplıcası konaklama tesisi bulunan kaplıcalardan biridir. Ufak bir konaklama tesisi bulunan kaplıca yıllık olarak işletmecilere kiralanmaktadır. Ancak Ayvacık ilçesinde 2017 yılında büyük bir deprem yaşanmıştır. Depremin merkez üssüne çok yakın bir noktada olan Tuzla köyü, depremden etkilenen köylerden biri olmuştur. Köyde bulunan evler, tarihi cami ve kaplıca tesisi zarar görmüştür. Kaplıca tesisi şu an yıkılma tehlikesine karşı kapatılmış durumdadır. Köydeki evlerin ve tesisinin yenilenmesi planlanmakta ayrıca cami, restorasyon çalışması görmektedir (K4).

Fotoğraf 3: Tuzla Şifalı Kaynağı 2019

Kaplıca tesisi iki binadan oluşmaktadır. Binalar modern tesisler değildir. Binalardan birinde ana havuz ve küçük banyolar bulunmaktadır. Diğer bina ise konaklama için kullanılmaktadır. Kaplıca için Bulgaristan, Tekirdağ Çorlu'dan ve İstanbul'dan misafirler gelmektedir. Yaz aylarında köy nüfusu kaplıca sebebiyle artar. Kaplıca tesisi hem kira yoluyla köy ekonomisine katkı sağlamakta, hem de gelen misafirler köyde katma değer oluşturmaktadır. Ayrıca köy, civar köylere nazaran daha gelişmiş olarak görülür. Göç almış bir köy olan Tuzla köyü bunu kaplıca sularına borçludur (K3).

Kaplıca suyu doğal çıkışıdır ve debisi 30 litre/saniyedir. Suyun sıcaklığı ise 102 derecedir. Türkiye'nin en sıcak kaynak sularından biridir. Su, kaplıca banyoları için

kullanılmasının yanında ısınma yöntemi olarak da kullanılmaktadır. Genellikle kaplıca suyu için romatizmal hastalıklar, ortopedi hastalıkları, cilt rahatsızlıkları, egzama, mantar gibi rahatsızlıkların şifası için kullanılır. Kaplıca suyunun oluşturduğu çamurdan da faydalanan halk cilt rahatsızlıkları için ayaklarını veya tüm vücudunu çamura sokmaktadır (K3) .

Fotoğraf 4: Tuzla Kaplıcası 2019 (Deprem Sebebiyle Hasarlı ve Kapalı Durumda)

Tuzla köyü termal suları şifa özelliği ve turizm imkanlarının yanında jeotermal yöntemlerle enerji elde etmede de kullanılmaktadır. 2012 yılında Enda Enerji şirketi tarafından Tuzla Jeotermal Enerji Santrali kurulmuştur. Tesis 14.632 konutun elektrik ihtiyacını karşılayabilecek güce sahiptir (Güvenç, 2007: s. 181),

Fotoğraf 5: Tuzla Jeotermal Enerji Santrali Enda Enerji 2019

Son deprem sebebiyle zarar gören kaplıcanın ruhsatı Sağlık Bakanlığı tarafından iptal edilmiştir. Ayrıca tesiste acil müdahale ekipleri ve doktor bulunmamaktadır. Tuzla köyü çevresi 1987 yılından beri 1.derece arkeolojik sit alanıdır ve her türlü yapılaşma için izin alınmalıdır. Bu sebeple bölgede turistik konaklama tesisi açılması güçtür (K.K 2).

Tuzla Kaplıcası yıllarca hizmet vermiş ve bölgede tanınırlığı olan bir tesistir. Ayrıca jeotermal enerji tesisi ile hem köye bir katma değer katılmış hem de kaplıca işlev kazanmıştır. Böylece köy göç dahi almış durumdadır. Tuzla Kaplıcası mevcut imkanları ve avantajları ile potansiyeli olan bir şifalı su kaynağıdır. Tuz imkanları, enerji potansiyeli ve su kalitesi ile diğer termal kaynaklardan kendini ayıran Tuzla Kaplıcası, imar problemleri, yol sorunu, yatırımcı bulamama, deprem hasarları gibi eksikliklerini gidermesi durumunda bir turizm cazibe merkezi olabilir. (K.K 2).

Fotoğraf 6: Tuzla Kaplıcası Kaynağı 2019

Bölge insanı şifalı sulara “ılıca” demektedir. Ayrıca Homeros’un İlyada Destanı’nda bulunan Chryse şehrinin bu bölge olduğu bilinmektedir. Tuzla köyüne yalnızca 6 kilometre uzaklıkta milattan önce 150 tarihli Apollon Smintheus Tapınağı vardır. Antik Yunan inancına göre Tanrı Apollon’nun kehanette bulunması için suya ihtiyacı vardır. Tuzla köyünde bulunan şifalı su kaynağı göz önünde bulundurularak,

uzmanlar tapınağın bu sebeple, kaynakları zengin bu bölgeye yapıldığı düşünülmektedir. Ayrıca tapınaktan başka bölgelere suları yönlendiren sistemler bulunmuştur. Tapınak kutsal olması sebebiyle alanda bulunan iki adet hamamda yıkanarak içeriye girildiği bilinmektedir. Ayrıca hamamlar genel kullanıma da açıktır (Güvenç, 2007: s. 180).

Fotoğraf 7: Apollon Smintheus Tapınağı 2019

2.2.2. Afrodit Kaplıcası Küçükçetmi

Afrodit Kaplıcası, Ayvacık ilçesine bağlı Küçükçetmi beldesinde bulunan Küçükçetmi köyünde bulunmaktadır. Kaplıca Çanakkale merkeze 93 kilometre, Ayvacık ilçe merkezine ise 26 kilometre uzaklıktadır. Balıkesir il sınırında bulunan köy aynı zamanda uzun sahil şeridinde sahiptir. Yunan adalarına bakan koyun üzerine kurulu bu bölge yaz turizmi açısından da elverişlidir.

Küçükçetmi köyü Oğuzların Çepni boyundan olduğu düşünülen halk tarafından kurulmuştur. Fatih Sultan Mehmed döneminde kurulduğu tahmin edilmektedir. Afrodit ismi ise Yunan mitolojisindeki güzellik tanrıçasından gelmektedir. Kaplıcanın ilk kullanım tarihi bilinmese de Cenevizliler tarafından onarıldığı bilinmektedir. Mitolojide Afrodit tanrıçası güzelliğine kavuşmak için şifalı sıcak suda banyo yapmaktadır. Kaplıca ile Afrodit arasındaki bağlantı da bu şekilde kurulmaktadır. Ayrıca efsaneye göre tanrıça Afrodit İda Dağında yani Kaz Dağı'nda yaşamıştır (Güvenç, 2007: s. 189).

Fotoğraf 8: Afrodite Kaplıcası (www.kucukkuyu.bel.tr)

Afrodite Kaplıcasının en önemli özelliği denize olan uzaklığıdır. Edremit Körfezine hakim bir konumda bulunmaktadır. Tatil beldelerine yakın oluşu onu ayıran özelliklerdendir. Afrodite Kaplıcası konaklama tesisi ile desteklenmesine rağmen işletmecisi tarafından 2017 yılında kapatılmıştır. Belirli süreler işletmek için kiralanmış kaplıca şu an kapalı durumdadır (K.K 28) .

Afrodite Kaplıcası doğal çıkışlı bir sudur, debisi ise 6,5 litre/saniyedir. Sondajla desteklenmeden 2808 kişiye bir günde banyo hizmeti verilebilmektedir. Sıcaklığı 41 derece olan su, sodyum, kalsiyum, sülfat ve hidrokarbonat içermektedir. İçme olarak kullanılmayan kaplıca suyu romatizma hastalığı, deri rahatsızlıkları, dolaşım sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları ve kadın hastalıklarına şifa kaynağı olmaktadır (K.K 28).

Sağlık Bakanlığında ruhsatı olmayan tesiste doktor da bulunmamaktadır. Tesisin bulunduğu bölge 1. derece doğal sit alanı ilan edilmiştir. Bu sebeple burası

inşaat yapılması güç bir bölgedir. Ancak doğa turizmi için elverişli bir yerdir. İklim koşulları, kaplıca imkanları ve deniz turizmi için uygun bu bölge çekim merkezi olmak için tüm olanaklara sahiptir. Ancak doğal çıkışlı olan kaynak suyunun debisinin arttırılma çabaları doğallığını bozmuştur, şu anda kaplıcanın durumu hukuka taşınmıştır.

2.3. BAYRAMIÇ ŞİFALI SULARI

Bayramiç Çanakkale'nin denize kıyısı olmayan ilçelerinden biridir. Şehrin iç kısımlarında yer alan Bayramiç, Balıkesir'e sınırdır ve Kaz Dağı'nın eteklerinde yer alır. Bayramiç'in bir yakasını kuşatan Kaz Dağı ilçenin oksijen kaynağıdır. Kaz Dağı'nda yer alan mesire alanlarına, şelalelere ve benzeri tabiat güzelliklerine Bayramiç'ten ulaşılmaktadır.

Bayramiç istiklal şairi Mehmet Akif Ersoy'un doğup büyüdüğü yer olarak bilinmektedir. Bugün doğduğu ev müze olarak kullanılır, ev Çanakkale'nin önemli kültür değerlerinden biridir.

Bayramiç'te iki adet şifalı su kaynağı vardır. Külcüler ve Palamutoba Köylerinde bulunan kaplıcalardan yalnızca birinde konaklama tesisi imkan dahilindedir.

2.3.1. Külcüler Kaplıcası

Külcüler Kaplıcası, Bayramiç ilçe merkezine 22 kilometre, Çanakkale şehir merkezine ise 94 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Kaplıca Kaz Dağı'nın eteklerindedir. Kaz Dağı'nda bulunan tabiat parklarına çok yakın konumda olan köy, oksijeni bol, dağlara bakan bir köydür. Köy ismini ne zaman yaşadığı bilinmeyen Külcü Dede isminde birinden almaktadır. Bahsedilen dede civar köylere özellikle Edremit'e kül satmasıyla bilinir. Külcüler köyündeki ağaçlardan elde edilen küller temizlik için kullanılmıştır. Köyde bulunan ağaçların küllerinin diğer ağaçlardan daha

iyi temizlediğine inanılmış. Külcüler köyünün uzun yıllar külcülük yaptığı da anlatılmaktadır (K.K 38).

Fotoğraf 9: Külcüler Kaplıcası Koç Termal Tesisleri 2019

Kaplıcanın tarihi hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak köyde tahrip edilmiş 4 bin yıllık hamam temelleri ve seramik parçaları vardır. Roma döneminden kaldığı tahmin edilmektedir. Kaplıcanın çıktığı kaynakta Osmanlı döneminde bugün var olmayan iki adet oda bulunmaktaymış. 1961 yılında ise köy imkanları ile daha büyük bir yapı inşa edilmiş. Daha sonra ise köy halkı işletmecilere kaplıcayı kiralamaya başlamış ve bugüne kadar gelmiştir. Belirli yıl aralıklarıyla kaplıcayı kiralayan işletmeciler inşa edilen yapıyı büyütmüş ve geliştirmiştir. Bugün büyük bir konaklama tesisi bulunmaktadır (K.K 11).

Doğal çıkışlı olan kaynak suyu 34 derecedir. Banyo olarak kullanılan su, içmeye uygun bir sudur. Bölge insanı hem rahatsızlıkları için hem de banyo ihtiyaçları için termal suyu kullanmaktadır. Geçmiş yıllarda çamaşır yıkamak için de kullanılmıştır. Kaynak suyuna gelenler, suyun oluşturduğu çamuru şifa bulma amacıyla da kullanmaktadır (K.K 11).

Köy, kaplıcanın kiralanmasıyla gelir elde etmektedir. Ayrıca bölgeye gelen vatandaşlar köy ve civarına turist akışı oluşturmaktadır. (K.K 11 ve K.K 12).

Fotoğraf 10: Külcüler Kaplıcası Koç Termal Tesisler (www.koftermal.com)

Kaplıcanın Şu an bulunduğu bölgede Koç Termal Tesisleri bulunmaktadır. Birçok kez yıkılıp yenilenen tesis Şu anda iki kısımdan oluşmaktadır. Birisi ahşap bungalov odalardan oluŐurken diğeri normal otel görünümündedir. Tesisler hem Kültür ve Turizm Bakanlığına hem de Sağlık Bakanlığına bağlıdır. Tesis kaplıca suyunun yanında iklim etkisi ve havası sebebiyle de turist çekmektedir. Eskiden evre köylerden ziyaret alan kaplıca bugün özellikle İstanbul'dan ziyaretçi ağırlamaktadır. Konaklama tesisinde dört adet havuz bulunmaktadır. Masaj ve restoran gibi imkanları da bulunan tesisin yakında tamamen sağlık tesisine dönüŐmesi planlanmaktadır. Koç Termal Tesisleri SGK ile anlaşmalı olarak çalışmaktadır. Hastanelerde gerekli belgeleri ile gelen hastalar ücretsiz bir Şekilde tedavi olabilmektedir. Sağlık Bakanlığı tarafından termal suyun 15 günde bir analizleri yapılmaktadır (K.K 12).

Alkali bir su olan kaplıca suyu deri rahatsızlıklarına, sedef, egzama, sivilce, akne, ülser, reflü, bağırsak rahatsızlıklarına ve kemik hastalıklarına iyi gelmektedir. Ayrıca tesiste nefes darlığı ve kanser hastaları da oksijeni bol havası için konaklamaktadır. (K.K 12).

Fotoğraf 11: Koç Termal Tesisleri Kaplıca Havuzu (www.koçtermal.com)

Külcüler Kaplıcası Çanakkale’de bulunan diğer kaplıcalara göre konaklama tesisi bakımından çok daha ileridedir. Kaz Dağı’na bakan konumu sebebiyle hem iklim turizmi hem kaplıca turizmi açısından avantajlı durumda olan tesis potansiyelini tam kapasitede kullanmamasına rağmen hijyen ve imkan bakımından yeterli durumdadır. Bu sebeple bölge, bir turizm merkezi olma yolunda ilerlemektedir. Ayrıca şifalı su kaynağı bulunduğu köye ekonomik olarak katkı sunmaktadır. İşletmeci kaplıca suyu için köye kira ödemektedir. Bunun yanında kaplıcanın gelişmeye açık olduğu gözlemlenmektedir. Potansiyelini sonuna kadar kullanması durumunda kaplıca Türkiye’de ve dünyada sayılı kaplıcalardan biri olabilir.

2.3.2. Palamutoba Kaplıcası

Palamutoba Kaplıcası Bayramiç ilçesi Palamutoba köyünde bulunmaktadır. Kaplıca Bayramiç ilçe merkezine 13 kilometre Çanakkale merkeze ise 76 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Kaplıca ismini köyün isminden almaktadır. Yıllar öncesinde köyde yoğun şekilde palamut ağaçları bulunmaktaymış. Köy içi ve dışında bulunan palamut ağaçları köylü için geçim kaynağı olmuştur. Köyde bulunan palamut ağaçları sayesinde köylüler hayvancılık ve çiftçiliği dahi uzun süre yapmamıştır. Bu bilgiler köyde çok fazla palamut ağacı bulunmasından dolayı bu ismin kullanıldığını göstermektedir. Oba sözcüğü ise yörük köylerinin isimlerinde sık rastlanmaktadır (K.K 36).

Kaynak suyunun debisi yalnızca 0.3 litre/saniyedir. 34 derece sıcaklığı bulunan kaplıca suyu bir hamam harabesi altında akmaktadır. Su köy halkı tarafından banyo amaçlı kullanılmaktadır. Yöre insanı tarafından şifalı olduğuna inanılan su, debisi az olması sebebiyle yeterince tanınmamaktadır (K.K 12).

Şifalı su, kaynağın yanında bulunan dere yatağına akmaktadır. Kaplıca suyu ile karışan dere suyu kırmızı renge dönüşür. Kaplıcanın yakınlarında bulunan Merpessos Antik Kenti kimi kaynaklarda “Kızıl Merpessos” olarak geçmektedir. Kentin bu ismi almasının sebebi kızıla dönen dere suyu olduğu tahmin edilir. Su kaynağında antik teras kalıntıları bulunması da suyun antik dönemde kullanıldığını göstermektedir. (Tombul, 2015: s. 245).

2.4. ÇAN ŞİFALI SULARI

Çan ilçesi Biga Yarımadası'nın tam ortasında bulunmaktadır. Böylece Çanakkale'nin Asya Kıtası'ndaki tüm ilçelerine komşuluk etmektedir. Çan ilçesi Çanakkale'nin kaplıca bakımından en zengin ilçesidir. Ancak denize kıyısı bulunmamaktadır. Ayrıca coğrafyası dağlık değildir.

Çan ilçesinin Çanakkale şehir merkezine yakın konumu bulunmaktadır lakin deniz veya dağ turizmi gibi avantajlardan uzak olması onu turist akışının uzağında bırakmaktadır.

Çan ilçesi, ilçe merkezinde bir adet, Bardakçılar köyünde bir adet, Etili beldesine bağlı Tepeköy köyünde bir adet olmak üzere, 3 adet kaplıcaya ev sahipliği yapar. Ayrıca bir adet soğuk içme su kaynağı bulunmaktadır.

2.4.1. an Kaplıcası

an Kaplıcası, ilçe merkezinde bulunmaktadır. anakkale Şehir merkezine 70 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. 1963 yılında an Belediyesi tarafından tesisleŐtirilmiŐtir. 2014 yılında ise tesis önce yenilenmiŐ ardından 2018 yılında özelleŐtirilmiŐtir. Ataol an Termal Otel & Spa ismini almıştır.

Fotoğraf 12: Ataol an Termal Otel & Spa 2019

Kaplıca suyu hem doğal hem de sondaj yöntemiyle çıkmaktadır. Suyun debisi 22 litre/saniyedir. Sülfatlı, florürlü ve mineralli bir sudur. Termal su yalnızca banyo için uygundur, ieme yapılmamaktadır. Kaplıcanın suyu romatizmal rahatsızlıklara, nörolojik hastalıklara, beyin ve sinir cerrahisi sonrası felce, yumuşak doku hastalıklarına, ortopedik rahatsızlıklara, mide ve bağırsak sistemi hastalıklarına ve üriner sistem hastalıklarına iyi gelen bir Şifalı sudur (Güvenç, 2007: s. 200).

Kaplıca tesisi, modern bir tesistir. Otel, retorant, spa ve masaj, fitness, Türk hamamı, kafe, oyun alanları, toplantı salonları gibi imkanlara sahip bir konaklama tesisidir. Odalara termal su verilirken aynı zamanda termal havuzlar da mevcuttur.

2.4.2. Bardaklar Kaplıcası

Bardaklar Kaplıcası, Bardaklar köyünde bulunmaktadır ve köy, ilçe merkezine yalnızca 16 kilometre uzaklıktadır. anakkale Şehir merkezine ise 71 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

Şifalı su ismini köyün isminden almaktadır. Köyde Bardak Dede isminde biri yaşadığı söylenmektedir. Bardak Dede çam ağaçlarını oyarak bardak yapıp dağıtırmış. Bahsedilen dede yörede bilinir biri olmuş ve köyün ismi haline gelmiş (K.K 34).

Köyün ileri gelenlerinin belirttiğine göre köyün tarihi 400 yıl eskiye kadar gitmektedir. Kurtuluş Savaşı sırasında Rumlar tarafından yakılan köy daha öncesinde mezra olarak anılmaktadır. Doğal çıkışlı bir kaynak olan şifalı suyu, köylü uzun süre günlük su ihtiyaçlarını gidermek adını kullanmıştır. Kaynak suyunu içme olarak kullanan halk özellikle mide rahatsızlıklarında tükettiklerinden bahsetmektedir. Yani suyun şifa verici özelliğinden haberdar olan köy halkı kaplıca suyuna herhangi bir su muamelesi yapmamaktadır(K.K 34).

Banyo şeklinde de kullandıkları sıcak su kaynağına kendi imkanları ile bir yapı inşa etmişlerdir. Daha sonraları ise yaptıkları yapıyı belirli yıl aralıkları için işletmecilere kiralamaya başlamışlardır. 2002 yılında ise kaplıcayı büyük bir yatırıma çevirmek için ihale yoluyla bütçesi yüksek bir yatırımcıya kiralamışlardır. Aynı zamanda Sağlık Bakanlığı belgelerini temin eden kaplıca büyük bir tesise dönüşmüştür. 2016 yılında ise son halini alan tesis büyük bir konaklama tesisine dönüşmüştür (K.K 18).

Fotoğraf 13: Kazdağı Termal Resort (www.kazdagitermal.com)

Şifalı su doğal bir şekilde 0,11 litre/saniye debi ile günde 50 kişiye banyo kapasitesi olanağı sunmaktadır. Suyun sıcaklığı 52 derecedir. Sülfatlı, bikarbonatlı, florürlü ve silikatlı bir su olduğu analizler sonucu ortaya çıkmıştır (K.K 19). Kaplıca Bardakçılar köyünü ekonomik olarak kalkındırmaktadır. 6 yıl sonra tekrar ihaleye çıkarılacak olan kaplıcanın köye daha fazla ekonomik katkı vermesi beklenmektedir (K.K 18).

Kaplıcayı şu an işleten şirket Kaz Dağı Termal Resort & Spa 74 oda ile hizmet vermektedir. Misafirlerin ortalama konaklama süresi 3 gecedir. Dağ havası ve kaplıca imkanlarının birleşmesi ile cazibe merkezine dönüşen tesis, genellikle İstanbul, Bursa, Tekirdağ ve İzmir şehirlerinden misafir ağırlamaktadır. SGK ile anlaşması bulunan tesis hastane raporu ile gelen hastalarına ücretsiz hizmet vermektedir. Tesis, doğal yolla çıkan termal suyun yanına sondaj yöntemiyle yeni bir kaynak açmıştır. Böylece kaplıca suyunun verimi arttırılmıştır. Tesis odalarına termal su hizmeti verilmektedir. Bunun dışında misafirlerine masaj odaları, fitness salonu, hacamat hizmeti, kongre salonu gibi ekstra imkanlar sunulmaktadır. Konaklama tesisinin kaplıca suları, ayda iki defa Sağlık Bakanlığı tarafından analizi yapılmaktadır (K.K 16).

Fotoğraf 14: Kazdağı Termal Resort 2019

Kaplıca suyu romatizmal rahatsızlıklar, nörolojik hastalıklar, ortopedik rahatsızlıklar, böbrek taşı, hemoroit, egzama ev spor yaralanmalarına iyi gelmektedir.

İçme kürü sabah ve akşam bir bardak aç karnına içilerek uygulanmaktadır. Banyo kürü ise 10 gün 21 kür olarak uygulanması tavsiye edilmektedir(K.K 34).

2.4.3. Tepeköy (Karailca) Kaplıcası

Tepeköy Kaplıcası, Çan ilçesinin Etili beldesine bağlı Tepeköy köyünde bulunmaktadır. Tepeköy Kaplıcası Etili beldesine 4 kilometre uzaklıktadır. Çan ilçe merkezine 15 kilometre, Çanakkale il merkezine 60 kilometrelik mesafede bulunmaktadır.

Kaplıca, yöre halkına göre Cenevizlilerden kalmıştır. Doğal çıkışlı bir termal su olan Tepeköy Kaplıcası, yöre halkı tarafından sürekli şekilde içme olarak tüketilmektedir. Kaplıcaya Karailca denmesinin sebebi köylülerce “Kaplıcaya, Karailca deriz. Öyle bilinir. Su gümüş madenini kapkara yapar. Bu yüzden Karailca diyoruz.” olarak açıklanır (K.K 33).

Fotoğraf 15: Tepeköy (Karailca) Kaplıcası 2019

Köyde herhangi bir rahatsızlığı olan kişinin ilk başvurduğu şifa kaynağı kaplıca suyu olmaktadır. 1950’li yıllarda köy halkı su kaynağına kendi imkanları ile ahşap

barakalar yapmıştır. Köylüler 1950’li yıllarda kaplıca suyunun bir deprem⁵ sonrası suyunun kesildiği söylenmektedir. Devlet tarafından gönderilen içinde Alman bir mühendisin de bulunduğu ekip suyun tekrar geleceğini müdahale edilmemesi gerektiği söylemiştir. İki yılın ardından su tekrar gelmeye başlamıştır (K.K 20).

Köyün muhtarı tarafından şifalı suyun tahlilleri yaptırılmış ve bir konaklama tesisi inşa edilmiştir. Konaklama tesisi belirli yıl aralıklarıyla işletmecilere kiralanmıştır ancak şu anda köylüler tesisi kendi işletmektedir. Konaklama tesisi 70 yataklı modern olmasa da şehir dışından gelenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir tesisidir. Kaplıca suyu hem içme hem banyo şeklinde kullanılmaktadır. Tesis köy halkı için ücretsiz hizmet vermektedir. Tesis odalarına kaplıca suyu verilmektedir. İki adet termal havuz ve beş adet gününbirlik ziyaret için özel banyo odaları vardır (K.K 20).

Fotoğraf 16: Tepeköy Kaplıcası Konaklama Tesisi 2019

“Karalica” ismiyle isimlendiren suyun debisi 2,8 litre/saniyedir ve kaplıca bir günde 1.209 kişinin banyo ihtiyacını karşılayabilmektedir. Kaplıca suyu kalsiyumlu, karbonatlı, florürlü bir sudur (K.K 21) .

⁵ 18 Mart 1953’te Yenice Depremi 7.2 şiddeti ile Çanakkale genelinde büyük yıkımlara sebep olmuştur. Deprem ile beraber 265 kişi vefat etmiş, 6750 bina hasar almıştır. (Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Ve Deprem Araştırma Enstitüsü, 2020)

Termal su egzama, böbrek taşı, romatizmal rahatsızlıklar, ortopedik rahatsızlıklar ve bağırsak hastalıklarına iyi gelmektedir. Kaplıca tesisine genellikle Trakya ve İstanbul'dan misafirler gelmektedir. Tesis Sağlık Bakanlığına bağlıdır. Ancak yeterli tıbbi donanıma sahip değildir (K.K 20).

2.4.4. Tepeköy İçmesi

Tepeköy köyünde kaplıca suyundan ayrı yöre halkı tarafından "Ekşi Su" olarak isimlendirilen soğuk içme suyu bulunmaktadır. Dağlık bir bölgede doğal olarak çıkan suyun kükürtlü olduğu söylenmektedir ancak bilimsel analizi henüz yapılmamış bir kaynak sudur. Özellikle böbrek taşı, bağırsak rahatsızlıklar, ülser, gastrit ve mide rahatsızlıklarının şıfası için tüketilmektedir. Kaplıcayı ziyaret eden misafirler tarafından ekşi su da ziyaret edilmektedir. Bölge böylece hem sıcak kaplıca suyuna hem de soğuk içme suyuna sahiptir (K.K 20).

Fotoğraf 17: Tepeköy İçmesi (Ekşi Su) 2019

2.5. EZİNE ŞİFALI SULARI

Ezine ilçesi Çanakkale'nin batısında yer almaktadır. Uzun sahil şeridine sahip Ezine, Ege Denizi'ne bakmaktadır. İlçenin Çanakkale şehir merkezine, Ayvacık'a ve Çan'a sınırı bulunmaktadır. Ege Denizi'nde ise karşısında Bozcaada yer almaktadır. Bozcaada'ya ulaşım Ezine üzerinden sağlanmaktadır. İlçe, uzun kıyı şeridinde birçok deniz turizmi noktasına sahiptir. Dalyan köyü, Geyikli beldesi ve Tavaklı köyü Ezine'nin turist çeken bölgelerindedir.

Fotoğraf 18: *Alexadria Troas Ören Yeri Herodes Attikus Hamamı*

Ezine tarih boyunca konumu nedeniyle önemli görülmüştür. Bu durum Alexandria Troas Ören Yerinden anlaşılmaktadır. Dalyan köyünde bulunan antik kent milattan önce 310 yılında kurulmuştur. Bu kent konumu ve önemi sebebiyle Roma İmparatorluğunun başkenti yapılması düşünülmüştür. Antik kent, Augustos tarafından kurulmuş ve Büyük İskender'e adanmıştır. Ticaret kolonisi olan şehirde stadyum, cadde, tiyatro, su yolu, ve liman bulunmaktadır (Avcı, 2018: s. 83). Ezine'de bulunan bu ören yeri kültürel anlamda ilçeye değer katmaktadır.

Ezine'de iki adet şifalı sıcak su kaynağı bulunmaktadır. Çanakkale'nin en bilinen kaplıcasına sahip Ezine, Türkiye'nin her yerinden turist çekmektedir. İlçenin kaplıcaları Körüktaş ve Akçakeçeli köyünde bulunmaktadır.

2.5.1. Kestanbol Kaplıcası (Körüktaş Köyü)

Kestanbol Kaplıcası olarak bilinen şifalı su kaynağı, Körüktaş köyünde bulunmaktadır. Kaplıca ilçe merkezine 18 kilometre uzaklıktadır. Şehir merkezine ise 63 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. Çanakkale'nin en meşhur kaplıcası olarak bilinmektedir.

Yöre insanları kaplıcanın daha önceden, kaynağın etrafında ahşap kabinlerden oluştuğunu söylemektedir. Hem rahatsızlık hisseden hem de banyo ihtiyacı olanların kullandığı bir kaplıca olduğu söylenmektedir. Ancak şifalı suyun tarihi çok daha eskidir. Kaplıcaya çok yakın bir yerde Alexandria Troas antik şehri bulunmaktadır. Şehirde Herodes Atticus hamamı bulunmaktadır. Kaplıcanın geçmişi antik kentte bulunan hamama kadar götürülmektedir. Halihazırda kaplıca tesisinin girişinde antik kalıntılar bulunmaktadır. Ayrıca şehrin konumlandırılmasında termal suyun etkisi olduğu da düşünülmektedir (K.K 5).

Fotoğraf 19: Kestanbol Kaplıcası 2019

Bunun yanı sıra 1935 yılında kaplıcanın kaynağının yanına konaklama tesisi yapılmıştır. Kaplıca tesisinin bulunduğu arazide ve termal suyun kaynağında antik çağ ve Osmanlı dönemine ait 40'tan fazla hamam kalıntısı bulunmaktadır. Ezine Belediyesi tarafından yapılan tesis günümüzde de faal haldedir. Tesis belirli yıl aralıkları ile işletmecilere kiralanmaktadır (K.K 5).

Belediye tarafından yapılan tesisin %10 geliri K r ktaşı Köyüne aktarılmaktadır. Böylece kaplıca köyün ekonomisine katkı sunmaktadır. Köylüler sudan hem banyo şeklinde hem de çamurundan sürülerek faydalanmaktadır. Köylüler tesis öncesinde özellikle yaralanmaların tedavisinde sudan faydalanmıştır (K.K 8).

Kaplıca tesisin adı Kestanbol Kaplıcaları olarak geçmektedir. Termal havuzları, restoran, büfe, cami, yemekhane ve odalardan oluşan tesis iki ayrı bloktan oluşmaktadır. Günlük kullanıcılar için özel banyo odaları bulunmaktadır. 2006 yılında şu an ki görünümüne kavuşan konaklama tesisi 2012 yılından beri Ankara Hekimler Birliği işletmektedir.

şifalı su için önerilen k r ise 7 dakikalık 21 seanstan oluşmaktadır. K rleri ziyaretçilerin tok yapmaması gerektiği söylenmektedir ve iki seans arasında önerilen bekleme süresi 6 saattir. Tesise en çok müşteri gönderen bölgeler, Trakya, Ege, Balıkesir, ve Çanakkale'dir (K.K 5).

Fotoğraf 20: Kestanbol Kaplıcası Termal Havuz 2019

Kaplıca suyu tesis odalarına verilmektedir. Denize yakın konumda olan kaplıca tesisinin en büyük dezavantajı sit alanında bulunmasıdır. Tesisin gelişmesi bu sebeple mümkün olamamaktadır. Sağlık Bakanlığı ayda iki defa termal su üzerinden analizler yapmaktadır. Ayrıca tesis SGK ile anlaşmalı bir merkezdir, doktor raporu ile gelen hastalar kaplıcadan ücretsiz faydalanmaktadır. Tesis ileriki zamanlarda Avrupa Birliği'nden hibe almayı planlamaktadır (K.K 5).

Fotoğraf 21: Kestanbol Kaplıcası Şifalı Su Kaynağı

Şifalı su doğal çıkışlıdır ve debisi 5 litre/saniyedir. Sondajla açılan kaynak da bulunmaktadır ve bunun debisi 25 litre/saniyedir. Kaplıca günlük 108000 kişinin banyo ihtiyacını karşılayabilecek potansiyelde bir kaynak suyudur. Suyun sıcaklığı 73 derecedir. Termal su hem banyo hem de içme olarak kullanılmaktadır. Kaplıca suyu ısıtma sistemine entegre edilebilmektedir ve tesisin ısıtılması termal su ile sağlanmaktadır. Su tuzlu, florürlü ve radyoaktif (radyumlu) bir sudur. Radyoaktif olması sebebiyle içinde uzun süre kalınmaması tavsiye edilmektedir (K.K 5).

Kaplıca civarında bazı bölgelerde Türkiye Atom Enerjisi Kurumu tarafından yüksek radyum aktivitesi tespit edilmiştir. Ancak radyoaktivitenin doğal sebeplerden kaynaklı olduğu açıklanmıştır. Buna rağmen kaplıcaya yakın bazı köylerde kanser vakalarının fazla olmasının sebebi bölgede bulunan radyoaktivite olduğu söylenmektedir (K4). Sağlık Bakanlığı ruhsatı bulunan kaplıca, romatizmal

hastalıklar, kadın hastalıkları, endokrin sistem hastalığı, anemi, kaza ve ameliyat yaraları, mide bağırsak hastalıklarının şifası için ziyaret edilmektedir.

Kaplıcanın bulunduğu bölge 1.derece doğal sit alanındadır ve Koruma Kurulu izni olmadan hiçbir inşaa faaliyeti yapılamamaktadır. Denize yakın bir noktada, antik kentler ile çevrili Kestanbol Kaplıcası potansiyelini tam olarak kullandığı takdirde bölgede bir çekim merkezine dönüşebilir.

2.6. BİGA ŞİFALI SULARI

Biga ilçesi, Çanakkale'nin yüzölçümü en büyük ilçesidir. Marmara Denizi'ne bakan ilçe Balıkesir Gönen'e komşudur. Biga ilçesi Çanakkale'yi Bursa'ya ve Balıkesir'e bağlayan önemli bir ilçedir. Çanakkale 18 Mart Üniversitesi'nin bazı fakülteleri bu ilçede bulunmaktadır. İlçe Biga Yarımadası'nın kuzeyinde bulunmaktadır. Uzun sahil şeridinde sahip olmasına rağmen Biga, coğrafi olarak kuzeyde kalması ve Marmara Denizi'ne bakması sebebiyle turizm potansiyelini kullanamamaktadır.

Fotoğraf 22: Kırkgeçit Termal Resort Otel 2019

Biga bölgedeki birçok yer gibi tarihi ören yerlerine ev sahipliği yapmaktadır. İlçede bulunan Kemer köyünde Parion Ören Yeri bulunmaktadır. İsmi Troia Prensi Paris'ten alan kent milattan önce 709 yılında kurulmuştur Meşhur Troia Savaşlarını gören kent Herodot'un eserinde ismi geçmektedir. Büyük İskender'in Pers ordusuyla yaptığı büyük savaş Biga topraklarında gerçekleşmiştir⁶. Biga Çanakkale savaşları için de önemli bir noktadır ve Milli Mücadele sırasında da önemli bir merkez olmuştur (Rose, 2008: s. 205).

Biga ilçesinde bir adet kaplıca bulunmaktadır. Bu kaplıca bölgede az bulunan modern kaplıca tesislerinden birine dönüşmüştür ve aktif durumdadır.

2.6.1. Ilıcabaşı Kaplıcası

Ilıcabaşı Kaplıcası Biga ilçesini Çan ilçesine bağlayan yol üzerinde bulunur. Biga ilçe merkezine 19 kilometre uzaklıkta bulunan kaplıca, şehir merkezine ise 109 kilometre uzaklıktadır. Ilıcabaşı Kaplıcası tarihi milattan sonra 1. yüzyıla kadar gitmektedir. Kaplıca alanında bahsedilen yüzyıla ait bir sunak bulunmaktadır. Ancak yakın tarihine ait bilgiler, köyün yerel yöneticisinin görüşmeyi reddetmesi üzerine elde edilememiştir.

Fotoğraf 23 : *Kırkgeçit Termal Otel Doğal İnhalasyon Odası 2019*

⁶ Granikos Savaş Alanı Biga ilçesinde bulunmaktadır.

Su kaynağının bulunduğu bölgede bugün modern bir konaklama tesisi bulunmaktadır. Köşdere Kırkgeçit Termal Tesisleri ismiyle hizmet veren konaklama merkezi Sağlık Bakanlığına bağlıdır. SGK ile anlaşması bulunan tesis raporlarıyla gelen misafirlerine ücretsiz hizmet vermektedir. Ayrıca sürekli sağlık personeli bulunmaktadır ve kaplıca suyunun aylık analizleri yapılmaktadır (K.K 22).

Tesisin iki kapalı iki açık havuzu, Türk hamamı, fitness odası oyun alanları, spor imkanları, doğal inhalasyon odası, fizikoterapi merkezi ve restoranı bulunmaktadır. Ayrıca termal havuzu ve spa alanına sahip tesis, genellikle Trakya, Ezine, Bayramiç, İstanbul ve Balıkesir'den müşteri çekmektedir (K.K 22).

Kaplıcanın termal suyu sıcaklığı 52 derecedir. Doğal çıkışlı kaynak suyunun debisi ise 5 litre/saniyedir. Kapasitesi günlük 2160 kişinin banyo ihtiyacını karşılayabilmektedir. Şifalı su sodyum sülfatlı, klorürlü, borlu ve kükürtlü bir sudur. Su yalnızca banyo kürleri için elverişlidir, içme olarak kullanılmamaktadır. Kaplıca suyu romatizmal hastalıklara, kemik ve eklem hastalıklarına, cilt hastalıklarına, kireçlenmeye, spor yaralanmalarına, yumuşak doku hastalıklarına, nörolojik bozukluklara ve stres bozukluğuna iyi gelmektedir. Ayrıca doğal inhalasyon odasında solunum yolu ile koah, astım, grip, bronşit ve akciğer rahatsızlıklarına şifa aranmaktadır. Doğal inhalasyon odasında kaplıca suyunun kendi doğal sıcak buharı ile tedavi yapılmaktadır. Günlük iki kür önerilmektedir. Banyo için ise günde iki kür tok olarak yapılması gerekmektedir (K.K 21).

2.7. YENİCE ŞİFALI SULARI

Yenice ilçesi Çanakkale'yi Balıkesir'e bağlayan ilçe olarak geçmektedir. Çanakkale Balıkesir otoyolu üzerinde bulunan ilçenin denizle herhangi bir bağlantısı bulunmamaktadır. Çanakkale'nin iç kısımlarında kalan Yenice, Balıkesir yolu üzerinde bulunması dışında herhangi bir transit yolu üzerinde bulunmamaktadır. Denizden, Bursa yolundan ve İzmir yolundan uzak kalan Yenice büyük bir ilçe olmasına rağmen potansiyelini yansıtamamaktadır.

Yenice ilçesinde üç adet şifalı su kaynağı bulunmaktadır. Ancak üçü de aynı köyde birbirine çok yakın konumdadır.

2.7.1. Hıdırlar Kaplıcası

Hıdırlar Kaplıcası, Yenice'nin güneyinde yer alan Hıdırlar köyünde bulunmaktadır. Köy Hamdibey beldesine bağlıdır. Kaplıca üç adet su kaynağından oluşmaktadır. Yenice ilçe merkezine 25 kilometre uzaklıkta bulunan köy şehir merkezine ise 115 kilometre uzaklıktadır.

Kaplıcanın bulunduğu Hıdırlar köyü ve Yenice ilçesi “Agonya” olarak bilinen antik bir kentin parçasıdır. Kaplıcanın Agonya antik kentinden kaldığı düşünülmektedir. Kentin kalıntıları Hamdibey beldesinde yer almaktadır. Ancak kaplıcanın çok yakınında hamam kalıntıları da vardır. 2014 yılında köyde bulunan tarihi kalıntıların Romalılardan kalma bir av köşküne ait olduğu ortaya çıkmıştır. Kaplıca suyunun av köşküne taşındığı araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir (K.K 23).

Fotoğraf 24: Hıdırlar Kaplıcası 2019

Köy halkı kaplıcanın ilk ne zaman kullanıldığını bilmemektedir. Üç su kaynağını da tesisleşmeden önce içme olarak kullanan yöre halkı, tesisleşmeden sonra banyo olarak kullanmaya başlamışlardır. Köy halkı kendi imkanları ile kaplıcayı

tesisleştirmişlerdir. Kaplıca belirli yıl aralıkları ile işletmecilere kiralanmaktadır. Kaplıca bölgesi kamp alanı olarak da kullanılmaktadır. Kaplıca imkanları kısıtlı olması sebebiyle çadırlarda kalan ziyaretçiler de olmaktadır (K.K 22).

Tesis 2004 yılında Çanakkale'nin önemli iş adamlarından biri İbrahim Bodur tarafından 49 yıllığına kiralanmıştır. Kaplıca üzerine projeler üretilmiştir. Ancak şirket sahibi öldükten sonra proje durdurulmuştur. Sözleşme yükümlülükleri yerine getirilmemiştir. Kaplıca büyük bir komplekse çevrilmeye düşünülürken, proje ilerleyemediği için tamamen kapatılmak zorunda kalınmıştır. Kira durumu devam etmesine rağmen kaplıca hizmet vermemektedir. Tesis kapalı olmasına rağmen şifalı su kaynağından faydalanmak mümkündür (K.K 23).

Fotoğraf 25: Hıdırlar Kaplıcası Tesisleri 2019

Kaplıca genellikle Trakya, Edirne, İstanbul ve Kocaeli'nden ziyaretçi çekmektedir. Kaplıca tesisi iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler kadın ve erkek olarak ayrılmaktadır. Her bölümde kaplıca odaları bulunmaktadır. Tesisin kapalı durumda olmasından dolayı suya ulaşım hijyenik koşullarda değildir. Tesiste bir adet de çamur havuzu bulunmaktadır. Kaplıcanın çamuru da şifa amacıyla kullanılmaktadır (K.K 23).

Termal su üç kaynaktan çıkmaktadır. Su sıcaklıkları 84, 79 ve 78 derecededir. Çamur kaynağının sıcaklığı ise 41 derecedir. Suyun debisi ise 10 litre/saniyedir.

Kapasitesi ise günlük 4320 kişi/gündür. Su klorür ve hidrokarbonat içermektedir. Minareli az bir termal sudur. Termal su ısıtma olarak da kullanılmaktadır (K.K 23).

Kaplıca suyu romatizma, cilt hastalıkları, kadın hastalıkları, egzama ve mantar rahatsızlıklarına iyi gelmektedir. Kaplıca suyuna “Gıcık Ilıcası” veya “Uyuz Kaynağı” denilmektedir. Bölgenin eski ismi ise “Binpınarlar” olarak geçmektedir. Kaplıca tesisin bulunduğu orman içinde “Ilıca Dede” veya “Ilıca Baba” ismiyle anılan bir türbe bulunmaktadır. Kaplıcaya gelenler ve yöre insanı tarafından dua etmek amacıyla türbe ziyaret edilmektedir. Türbenin adında ılıca kelimesinin geçmesi ve su kaynağı yakınlarında bulunması inancın kökeninde su kültü olduğunu göstermektedir. Türbenin kaplıcanın yakınında olması ve ılıca ismiyle anılması halk inançları açısından dikkate değerdir (K.K 24).

2.8. LAPSEKİ ŞİFALI SULARI

Lapseki ilçesi Çanakkale Boğazı’na hakim bir konumda, şehrin Asya yakasında bulunmaktadır. İlçe Çanakkale Boğazı arasında çalışan, vapurların kalktığı noktalardan biridir. İlçenin hem merkezinde hem de Lapseki’ye bağlı Çardak beldesinde, iskelelerde Avrupa yakasına vapurlar kalkmaktadır. Böylece Lapseki İstanbul-İzmir arası istikamette önemli bir merkez durumundadır. Ayrıca tarihi olarak da Lapseki Osmanlıların Rumeli’ye ilk geçiş noktası olarak bilinmektedir. İki yakayı birbirine bağlayacak köprünün inşaat çalışmaları ise devam etmektedir. Körünün Asya yakasındaki ayakları Lapseki’de olacaktır.

Lapseki Çanakkale şehir merkezine çok yakın konumu ve boğaz iskelesine sahip olması sebebiyle ulaşım imkanları gelişmiştir. Ayrıca birçok plaja sahip ilçe deniz turizmi bakımından da avantajlı durumdadır.

Lapseki ilçesi bir adet şifalı su kaynağına sahiptir. Bu şifalı su kaplıcası ilçeye bağlı Kocabaşlar köyünde bulunmaktadır.

2.8.1 Kocabaşlar Kaplıcası

Kocabaşlar Kaplıcası, Kocabaşlar köyünde ilçe merkezine 15 kilometre, şehir merkezine ise 49 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

Kaplıca ismini köyden almaktadır. Bölgede Kocabaş ve Kara Ömer lakaplı iki kardeşin yaşadığı anlatılır. Kocabaş lakaplı kardeş kaplıcanın bulunduğu köye yerleşmiş. Kara Ömer lakaplı kardeş ise yakında bulunan diğer köye yerleşmiş böylece Kacabaşlar ve Karaömerler isimler köylere verilmiştir (K.K 40).

Kaplıcanın tarihi 13. yüzyıla dayanmaktadır. Su kaynağının yakınlarında 13.yüzyıl Roma dönemine ait seramik ve tuğla parçaları görülmektedir ve su bu kalıntıların arasından çıkmaktadır. Son halini ise 150 yıl önce almıştır (K.K 27).

Fotoğraf 26: Kocabaşlar Kaplıcası

Kaplıca için herhangi bir tesis bulunmamaktadır. Açık bir şekilde kullanılan termal suyun sıcaklığı 38 derecedir. Suyun debisi 0.35 litre/saniye, kapasitesi ise 151 kişi/gün banyodur. Şifalı su hem içme olarak hem de banyo olarak kullanılabilir. Kaplıca suyu solunum yolları hastalıklarına, kalp-damar rahatsızlıklarına, romatizmal hastalıklara, kemik hastalıklarına, ameliyat sonrası yaralara ve böbrek taşına iyi gelmektedir (K.K 27).

Kaplıcayı daha çok bölge halkı ziyaret etmektedir. Yaz aylarında su kaynağının bulunduğu alan piknik alanı olarak kullanılmaktadır. Kaplıca suyu köylü tarafından hastalıklarından kurtulma ve kendini iyi hissetme amaçlı yararlanılmaktadır (K.K 27).

2015 yılında dönemin Lapseki Kaymakamı tarafından kaplıca tesisleştirilmek istenmiş ancak gerçekleştirilememiştir. Daha sonra 2018 Aralık ayında Çanakkale valisinin başvuruları neticesinde Güney Marmara Kalkınma Ajansı kaplıca projesini kabul etmiştir. Proje Lapseki Özel İdaresi tarafından yürütülmektedir. Proje tamamlandığında kaplıca bir konaklama tesisine kavuşacaktır (K.K 27).

2.9. GÖKÇEADA ŞİFALI SULARI

Gökçeada Türkiye'nin en büyük adasıdır ve Çanakkale açıklarında bulunmaktadır. Ege Denizi'nde Gelibolu Yarımadası'nın karşısında bulunan Gökçeada İmroz Adası olarak da bilinmektedir. 1992 yılına kadar ada Ege Denizi ve Çanakkale Boğazı sebebiyle güvenlik üssü olarak kullanılmaktaydı. Ancak daha sonra ada turizme açılmıştır (K.K 1).

Gökçeada özellikle yaz aylarında Çanakkale'nin en çok turist çeken yerlerinde biri olmaktadır. Özellikle plajları dikkat çekmektedir⁷. Bunun yanında Yenibademli Höyük, Zeytinli köyü, Dereköy, Tepeköy, Peynir Kayalıkları, Marmara Şelalesi, İskiter Kalesi ve Tuz Gölü adanın turist çeken mekanlarındandır. Tuz Gölü Gökçeada'nın şifalı suyu olarak görülmektedir. Adada şifalı olarak incelenen tek su kaynağı bahsedilen göldür. Ayrıca Gökçeada "cittaslow" yani sakin şehir unvanı almış bir adadır (Gökçeada Belediyesi, ty: s. 16).

2.9.1. Tuz Gölü

Tuz Gölü Gökçeada Eşelek köyünde bulunmaktadır. İlçe merkezine 11 kilometre uzaklıkta deniz kıyısı bir konumdadır. Ancak deniz seviyesinden 50 santimetre aşağı rakımdadır. Göl genellikle deniz suyu ile beslenmektedir, herhangi bir yer altı kaynağından beslenme söz konusu değildir. Gölün bulunduğu Eşelek köyü son yıllarda tarım faaliyetlerine başlayınca göle tatlı su karışması meydana gelmiştir. Böylece göl suyundaki tuz oranında azalma yaşanmaktadır (K.K 1).

---

⁷ Yılızıdkoy, Lazkoyu ve Aydıncık plajı yaz turizminde ön plana çıkmaktadır.

Göl eski zamanlarda tuz temini için kullanılmıştır. Tipik bir lagün gölüdür ve yaz aylarında göl kurur böylece göl zemininde tuz meydana gelir. Bu tuz yöre halkı tarafından turşu yapımında ve zeytin için kullanılmaktadır. Tuz yöre halkı açısından önemli bir unsur olduğu için gölün erken kuruması amacıyla bazı zamanlar suyunun tahliye edilmesi gerekmektedir. Ancak son yıllardaki tarım faaliyetleri gölün kurumasını zorlaştırmaktadır (K.K 1).

Fotoğraf 27: Tuz Gölü Gökçeada 2019

Tuz Gölünün yanında Gökçeada'nın en fazla ziyaretçi çeken Aydıncık Plajı bulunmaktadır. Bahsedilen plajla beraber göl tanınmaya başlanmıştır. Yaz ayları ile beraber göldeki su seviyesi azalmaktadır ve beyaz tuzun yanında siyah bir çamur meydana gelmektedir. 1990 yılından sonra gölün çamuru şifa amaçlı kullanılmaya başlanmıştır. Cilt güzelliğinin yanında sivilce, egzama, akne, mantar, sedef, kireçlenme ve romatizma hastalıkları için gölün çamurundan ziyaretçiler faydalanmaktadır (K.K 1).

Gölün çamurunda kuvars bileşiği, kükürt, sodyum, potasyum, kalsiyum, demir, baryum, magnezyum, karbonat, ve sülfat bulunmaktadır. Bunun yanında Tuz Gölü flamingo, yaban ördeği, yaban kazı ve birçok kuşa ev sahipliği yapmaktadır. Göl yanında bulunduğu plaj ile beraber Gökçeada'nın turizmi için önemlidir (K.K 1).

2.10. BOZCAADA ŞİFALI SULARI

Bozcaada Çanakkale'nin adalarından bir diğeridir. Ezine ilçesinin karşısında bulunur. Ulaşım Geyikli İskelesinden kalkan feribotlarla sağlanmaktadır. Ada Gökçeada ile beraber Çanakkale'nin yaz turizmi için en önemli cazibe merkezlerinden biridir. Bozcaada antik çağda Leukophrys, Yunan mitolojinde Tenedos ismiyle geçmektedir. Adanın tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Adada Rumlar ve Türkler yüzyıllarca beraber yaşamış ancak çeşitli sebeplerle Rum nüfusu zamanla azalmıştır. Yaz mevsimiyle beraber adaya yoğun turist akışı olur (Tombul, 2015: s. 321).

Bozcaada plajları ve koylarıyla yaz sezonunda hareketlenen bir ada olarak bilinir ancak bunların yanında birçok kültürel özel günlere de ev sahipliği yapar. Şaraplarıyla ünlü adada Ekim ayında Bağbozumu Festivali gerçekleştirilir. Temmuz ayında ise Aya Paraskevi günlerinde Ayazma Panayırı yapılır. Bu panayır Ayazma Kilisesine yapılır. Kilisenin içinde akmakta olan ayazma olarak bilinen bir şifalı su bulunur. Bozcaada kaleleri, yel değirmenleri, camileri, kiliseleri ve sahilleri ile bir kültür adası olarak görülebilir (Tombul, 2015: s. 321).

2.10.1. Ayazma Kilisesi Şifalı Suyu

Bozcaada bilindiği üzere yüzyıllarca Ortodoks Rumlarla Müslüman Türklerin beraber yaşadıkları bir ada olmuştur. Çeşitli siyasi sebeplerle adadaki Rum nüfusu azalsa da Ortodoks Rum kültürü canlılığını korumaktadır. Bozcaada'da Aya Paraskevi (Ayazma) Kilisesinde bir şifalı su kaynağı bulunur. Bu şifalı su kaynağı yaşayan Rum kültürünün en güzel örneklerinden biridir. Su şifalı olarak görülmektedir. Çeşitli dini ayinlerden sonra su içilir. Kiliseyi ziyaret edenlerin de suyu özellikle içtikleri bilinmektedir. Su kaynağı kilisenin ismine dahi etki etmiştir, kilise Ayazma Kilisesi olarak da bilinir. Bahsedilen kilise ve su kaynağı ile ilgili bir panayır yapılır. Adada Hristiyanları tarafından her yıl 26 Temmuz'da dini bir panayır gerçekleştirilir (Durmaz, 2016: s. 107-108) (K.K 42).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ÇANAKKALE ŞİFALI SULARININ HALKBİLİMİ UNSURLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİLMESİ

3.1. ŞİFALI SULARIN İSİMLENDİRİLMESİ

Anadolu’da şifalı suları tanımlamak için birçok farklı isim kullanılır. Şifalı su için kullanılan en yaygın kelime *kaplıca* kelimesidir. Kaplıca kelimesi Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğünde “sıcak su çıkan yer, sıcak su kaynağı” olarak tanımlanır. Kaplıcadan sonra en sık rastlanan *ılıca* kelimesidir. Kelime Türk Dil Kurumu Genel Sözlüğünde “su sıcak olarak yerden çıkan hamam, kaplıca, kudret hamamı”, Yeni Tarama Sözlüğünde “sıcak su kaynağı, kaplıca, hamam” açıklamalarıyla yer alır. Kelime Derleme Sözlüğünde *ılıcak* olarak bulunur ve “sıcak su kaynayan yer” tanımlaması yer alır. İlica kelimesi genel anlamda kaplıcadan farklı sıcak su kaynağının üzerinde yapılmış hamam benzeri yapıyı da kapsamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020), (Dilçin, 1977: s. 109), (Türk Dil Kurumu, 1993: s. 2470).

Sık rastlanılan bir diğer kelime *çermik* kelimesidir. Kelime Türk Dil Kurumu Genel Sözlüğünde “kaplıca, ılıca”, Derleme Sözlüğünde “sıcak su kaynağı, kaplıca”, Türk Söylence Sözlüğünde “Sıcak su kaynağı, termal su banyosu veya havuzu, suyun ve/veyâ sığının (ateşin) kutsallığını bir araya getiren yer” olarak geçer (Türk Dil Kurumu, 2020), (Türk Dil Kurumu, 1993: s. 1142), (Karakurt, 2011: s. 98).

Derleme sırasında karşılaşılan bir diğer kelime *ayazma* kelimesidir. Kelime Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğünde “rumların kutsal saydıkları kaynak veya pınar”, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğünde “mukaddes çeşme, memba”, Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğünde “kaynak, kutsal kaynak, maden suyu”, Türk Söylence Sözlüğünde “içenlere şifâ verdiği ve çoğu zaman bir kutsal kişi tarafından

korunduğuna inanılan içmece pınarı veya çeşme, Ortodoks Hristiyanlarda özellikle de Hristiyan Türklerde kutsal sayılan kaynak veya pınarlara verilen isim” tanımlamasıyla bulunur. Ayazma kelimesini diğerlerinden ayıran tanımlamada sıcak su ibaresinin bulunmamasıdır. Ayrıca ayazma kelimesi Hristiyanlık dini ile bağdaştırılır (Türk Dil Kurumu, 2020), (Karakurt, 2011: s. 56).

Şifalı suları tanımlamak amacıyla kullanılan bir diğer kelime *içme* kelimesidir. Kelime Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğünde “içinde birtakım mineraller ve tuzlar bulunan, suyu ilaç olarak ve çoğunlukla iç sürdürmek için içilen kaynak, içmece” tanımıyla bulunur. İçme kelimesi banyo maksatlı kullanılan şifalı suları kapsamamaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020).

Bahsedilen yaygın kelimelerin yanında az rastlanılan birkaç kelime daha bulunmaktadır. *Kaynarca* kelimesi Türk Dil Kurumu Genel Türkçe Sözlüğünde “sıcak su kaynağı, hastalara kaynatılarak içirilen pekmez, yağ ve baharat karışımı” anlamıyla bulunur. *Girme* kelimesi Derleme Sözlüğünde “ılıca” olarak geçer (Türk Dil Kurumu, 2020).

17. yüzyılda yaşamış büyük Türk seyyahı Evliya Çelebi ılıcalar hakkında şunları söylüyor:

“İlâhi kudret kaplıcaları yani ılıca suyunun anlatılması, Anadolu’da (Türkistan’da) ılıca derler, Arabistan’da humma derler, Acem’de germâb derler, Rum’da kaynarca derler, Rumeli’de bana derler... Yörükistan’da kaplıca derler, Tatar ılısı der, Kürtlerde çermik’tir. Sırp dilinde kösünce derler, Türkmen’de ılığın derler...Çıtak kavmi kavza derler, Moğol kavmi ısâb der....Nice diyarlarda vardır....insanoğlu ne kadar yıkanıp içse o kadar faydalıdır. Eski bilgiler ve hekimler yetmiş özelliğini(faydasını) yazmışlar” (Kahraman, 2017: s. 23-24).

Şifalı sular ile en çok karıştırılan kelime *hamam* kelimesidir. Kelime Türk Dil Kurumu Genel Sözlüğünde “Yıkanılacak yer, yunak, ısıdam, para karşılığında yıkanma işinin yapıldığı yer”, Derleme Sözlüğünde “çamaşırhane”, Türk Söylence Sözlüğünde “içinde yıkanılan yer, banyo” tanımlamasıyla bulunur. Hamam kelimesi şifalı su kaynağını tanımlamamaktadır. Genel anlamda su kaynağının üzerindeki yapıyı tarif etmek için kullanılır. Hamamlarda şifalı sular kullanılabilir ancak böyle bir mecburiyet bulunmaz, çoğu hamam normal su kullanarak çalışmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2020), (Karakurt, 2011: s. 330)

3.2. ŞİFALI SULAR HAKKINDA ANLATILAR

Türk folklorunda masal, efsane, halk hikayesi, destan gibi birçok anlatı türü bulunmaktadır. Bu anlatı türlerinde bazıları da şifalı sular etrafında gelişmiştir. Bu anlatılarda kaplıcalardan veya içmelerden bahsedilmektedir. Bu anlatılardan ise efsane türü ön plana çıkar. Anadolu Türk efsaneleri üzerine yapılan tasnif çalışmalarında *tabiat ile ilgili efsaneler* başlığı altında *çeşme ile ilgili ve kaplıcalarla ilgili efsaneler* kategorisi bulunur. Kaplıcaların oluşumu motifi de en çok rastlanan motiflerden biridir (Alptekin, 2012: s. 99).

Afyon’da bulunan şifalı sularla ilgili çeşitli efsaneler bulunur. Yörede bulunan Gazlıgöl Kaplıcası efsanesine göre, Kral Midas’ın çocuğu olmamaktadır. Her fırsatta dua eder ve Allah’a bir çocuk için yalvarır. Sonunda bir kız çocuk sahibi olur ancak çocuk genç kız olduğunda hastalığa yakalanır. Vücudunda çıbanlar çıkan kız hiçbir hekim tedavi edemez. Şifa bulmak için kız yollara düşer. Kral’da kızın ardına bir gözcü gönderir. Gazlıgöl bölgesine gelen kız susadıktan sonra su aramaya başlamış. Çamur içinde bir su birikintisi gören kız, suya gidip içmeye başlamış. Suyu içerken kız çamur içine girmiş ve ağrıların azaldığını hissetmiş. Suyu içen ve ağrısı azalan kız orada uykuya dalmış. Uyandığında çıbanlarının kurumaya başladığını gören kız bir hafta suyun yanında kalmış. Eski güzelliğine kavuşan kız gözcülerle beraber saraya dönmüş. Kızını iyileştirenin bir hekim değil su olduğunu öğrenen kral, su kaynağına bir hamam yaptırmayı emretmiş (Pekyaman, 2018: s. 147-149).

Afyon'da anlatılan bir diğerk şifalı su efsanesi ise Ömer Kaplıcası ile ilgilidir. Efsaneye göre, kaplıcanın yakınlarında çobanlık yapan Ömer Dede isminde biri varmış. Hayvanlarını otlatırken fişkırarak bir sıcak su kaynağı bulmuş. Yaralara iyi geldiği anlaşıldıktan sonra ise kaplıca tanınmış. Böylece kaplıcanın ismine de Ömer Dede konmuştur (Pekyaman, 2018: s. 147-149).

Afyon'da Sandıklı Hüdai Kaplıcaları ile ilgili de şu efsane anlatılır: Bir kralın güzel bir kızı varmış. Mutlu mesut beraber yaşalmış. Ancak kız hastalandıktan sonra saraydaki mutluluk yok olmuş. Kızın vücudunda yaralar çıkmaya başlamış. Kral acılar içinde kıvranan kızının tüm ihtiyaçlarını karşılayarak şehirden uzak yemyeşil sıcak sular akan bir dere kenarını göndermiş. Kız zamanla orada yaşayan hayvanlarla arkadaş olmaya başlamış. Bir gün kız ayağı kırılan bir köpeğin derenin kenarındaki çamura ayağını soktuğunu görmüş. Köpek hızlıca iyileşmiş. Bunu gören kız aynı çamuru yaralarına sürmüş ve iyileşmiş. Aynı hikayenin bir başka varyantına göre, kralın dünyalar güzeli kızı bir gün yürüyemez olmuş. Felce yakalanan kızın her yerinde yaralar çıkmaya başlamış. Kral tüm hekimleri ve kâhinleri kız için seferber etmiş ancak kız iyileştirememişler. Hekimbaşı kızın temiz havaya gönderme teklifinde bulunmuş Kız kırk atlı ile gönderilmiş. Bu kabile kaplıcadan geçerken kız dengesini kaybetmiş ve kaplıca çamuruna düşmüş. Kız düştükten sonra ağrılarının hafiflediği hissetmiş. Kabile kaplıcanın yanında konaklamaya karar vermiş. Kralın kızı çamurdan bir yatak yapılmasını emretmiş. Üç gün boyunca çamura giren kız yürümeye hatta koşmaya başlamış. İyileşen kızın ardından kral kaplıcaya bir hamam yaptırmış (Pekyaman, 2018: s. 147-149).

Afyon Çoban Pınarı isimli kaplıca ile ilgili şu efsane anlatılır: Kral Midas Gazlıgöl'e hamam yaptırdıktan sonra bir çoban orada banyo yapamaz olmuş. Onun gibi fakirlere kaplıcadan faydalanmaz olduktan sonra çoban için yerden bir şifalı su ortaya çıkmıştır. İsmi de böylece Çoban Pınarı olmuş (Aygen, 1979: s. 49).

İzmir Bergama ilçesinde Tabaklar Ilıcası veya Güzellik Suyu olarak bilinen şifalı suyun efsanesi şöyledir: Vaktiyle Bergama'da güzelliği ile ün salmış bir çoban kızı

varmış. Kız babasına işlerinde yardım eden bir kızmış. Güzelliği yayılan kızı ülkenin kralının kızı tanımak istemiş saraya davet etmiş. Çoban kızını gören kralın kızı düşünür ki gelen insan değil bir melek bir ay parçası, kıskanır öğrenmek için sorar güzelliğinin sırrını. Kız güzelliğinin farkında olmadan “hiçbir sebebi yoktur, ben kuzularımı çok seviyorum ondan” cevabını vermiş. Kralın kızı bu sırrı öğrenmek için çoban kızını takip ettirmiş. Sonunda bu sırrı öğrenmiş. Çoban kızı her gün kuzularını alır yamacın eteğine gider hayvanlarını otlatırmış ardından bazen çalılıarın arasında bir su kaynağından yıkanırmış. İşte güzelliğin sırrı bu suymuş. Ardından kral bu su kaynağının imar etmiş halka açmış. Suda yıkananlar güzelleşmiş, vücutları parlamış yani Bergama güzellerden geçilmez olmuş. Böylece suya Güzellik Suyu ismini vermişler (Sakaoğlu, 1976: s. 165-166).

İstanbul Zeytinburnu ilçesinde Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırı bunur. Bu Manastırın içinde Balıklı Ayazması isminde bir şifalı su vardır. Efsaneye göre, bir gün Leon isimli bir çoban kör bir adamla karşılaşır. Bugün ayazmanın olduğu ormanlık alanda Meryem Ana'nın sesini duyarlar. Meryem Ana onlara ormanlık alanda bulunan suyu içmelerini ve onunla yıkanmalarını söyler. Kör adam suyu içip yüzünü yıkadıktan sonra görmeye başlar. Meryem Ana çoban Leon'a “bugün çobansın yarın iyi bir yere geleceksin o zaman beni hatırla” diye seslenir. Leon askere gider. Askerde Kral Justinianus hastalanır. Leon krala suyu tavsiye eder. Suyu içip iyileşen kral oraya bir kilise yaptırır. Ayasofya'nın ise kilisenin malzemesinden yapıldığı söylenir. Bir başka anlatıya göre ise, İstanbul, Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedildiğinde kilisede bulunanlara “İstanbul Türkler tarafından alındı” dendiğindi cevap olarak “Anacak şu balıklar canlanırsa inanırım” derler. Bütün balıklar canlanıp suya atlamış. Böylece suya bu ismi vermişler (Değer, 2010: s. 103).

Kastamonu'da Taşköprü ilçesinde Kese köyünde Yılanlı Hamam isminde bir şifalı su bulunmaktadır. Efsaneye göre, köye bir gün uyuzlu bir kurt köpek gelir. Vücudunda hiç kıl kalmamış olan bu köpek kaplıcaya giderek kendini suda yıkamaya başlar. Bu işi kurt her gün yapmaya devam eder. Zamanla kaynağın başında bir göl oluşur. Daha sonra köpek iyileşmeye başlar kılları çıkar. İpek gibi tüyleri olan köpek

bir daha da gelmez olur kaplıcaya. Bu olayı köyde yaşayan kel bir kız görür. Kız da köpekler gibi yıkanır. Ardından ipek gibi saçları olur kızın. Bu hadiselerden sonra kaynağın başına bir hamam yapılır. Ücretsiz herkese hizmet verir. Ancak bir süre sonra ücret almaya karar verirler. Para almaya başlar köylü. Sonrasında bir sabah gelirler ki bir yılan kapıda kimseyi hamama almıyor. Hemen para almaktan vazgeçerler. Yılan da bir daha kaplıcaya uğramaz (Sakaoğlu, 1976: s. 167-168).

Kütahya Merkez ilçesinde Ilıca (Sarıkız) hamamı isminde bir şifalı su kaynağı vardır. Bu kaplıcayla ilgili şu efsane anlatılır: Zamanında bir köyde sarı saçlı bir kız ninesiyle yaşarmış. Sarı saçlı kıza Sarıkız derlermiş. Nine ve kızın bir inekleri varmış. Sarıkız bir bahar sabahı ineğini otlatmış. Yemek zamanı geldiğinde uzaklardan bir ses duyar “Geliyorum Sarıkız geliyorum. Ağlayarak mı geleyim, çağlayarak mı?” Sesi duyan Sarıkız korkmuş ve evine geri dönmüş. Ertesi gün aynı sesi duyan Sarıkız olayı ninesine anlatmış. Ardından bir his Sarıkızı ineğin yanına gitmesini söylemiş. İneğin yanında aynı sesi duyan Sarıkız “Harlayarak gel, harlayarak” diye cevap vermiş. Bu cevaptan sonra kayalar çatırdar çağıldayan sular alev alev Sarıkızı sarar. Sarıkız nereye gitti kimse bilmez. Ancak Sarıkız sarı saçlarının rengini suya bırakarak kaybolmuştur. O yüzden suyun rengi sıcak ve sarı akarmış (Sakaoğlu, 1976: s. 172-173).

Denizli Pamukkale şifalı suyu için şu efsane anlatılır: Yörede yaşayan yoksul bir ailenin çirkin bir kızı varmış. Gelinlik çağı geldiğinde akranları evlenip gitmiş ancak bu kızı isteyen olmamış. Buna üzülen kız alıp başını kırlara gitmiş. Üzütüsünden ölmeye karar vermiş. Kendini yüksek kayalardan aşağıya atmış. Bir su birikintisinin içine düşüp bayılmış. Denizli Beyi'nin yiğit oğlu o sırada avdan dönüyormuş. Yerde yatan kızı görünce hemen yanına gitmiş. Koşup yanına varmış, kızın yüzünü çevirince o anda kıza vurulmuş. Kız anlatılmaz güzellikteymiş. Daha sonra oğlan kızla evlenmiş (Tekin, 2004: s. 356).

Kırgızistan'dan derlenmiş “Canlı Su” isimli efsanede, Ayub isimli biri, zengin olmasından dolayı kibirlenmiş ardından ona Allah ceza olarak fakirlik ve ağır hastalık vermiş. Cezası bittiğinde Allah Ayub'a bir yardımcı göndermiş. Yardımcı onu güzel bir vadiye götürmüştür. Vadide Ayub ayağını yere kuvvetlice vurdurarak yerden su çıkartmış ve çıkan su ile banyo yapan Ayub eskisinden daha sağlam bir hale gelmiş (Brudniy ve Eşmambetov, 2017: s. 379-380).

Şifalı sularla ilgili olağanüstülükler Türk destanlarında da görülebilmektedir. Yakut Türklerine ait Er-Sogotoh Destanı'nda, kahraman Er-Sogotoh'un evinin önünde bulunan hayat ağacının dibinden hayat suyu aktığı anlatılmaktadır. Er-Sogotoh'un oğlu Kömüs Kırıktay ölmüş babasını hayat suyu ile diriltmektedir (Ögel, 2010: s. 105-106).

Halkbilimi açısından değerlendirmeye aldığımız Çanakkale ili şifalı suları çevresinde oluşmuş anlatılar da bulunmaktadır. Ayvacık Tuzla Kaplıcası için yörede anlatılan efsane şöyledir: Eski zamanlarda bir padişahın çok güzel bir kızı varmış. Kız hastalanmış. Kızın hastalığına çare bulunamamış. Kızı gözleri önünde eriyen padişah dayanamamış ve gözlerinin önünde ölmemesi için kızını göndermeye karar vermiş. Kızını her gördüğünde kahrolan padişah, kızını Tuzla köyünde bir mağaraya kapattırılmış. Mağaranın girişine de bir bekçi dikmişler. Kız mağarada ölümünü beklemeye başlamış. Sonrasında mağaranın içindeki bir su kaynağına uyuz köpeklerin geldiğini görmüş. Köpeğin iyileştiğini gören kız bu sudan banyo yapmak için bekçiden izin istemiş. Üç gün suda yıkanan kız dördüncü gün iyileşmiş. Hemen babasına haber vermişler. Babası çok sevinmiş ve köye cami yaptırmış (Güleç, 2012: s. 50).

Bayramiç ilçesi Palamutoba Kaplıcası ile ilgili bir anlatı bulunmaktadır. Efsaneye göre Truva kralının kızı hastalanmış. Vücudunda yaralar çıkan kıza çare bulamamışlar. Kral kızının acı çekerek ölmesini istememiş ve öldürülmesine karar vermiş. Kral kızını öldürmesi için bir çobanı görevlendirmiş. Çoban öldürmek için kıza şehirden uzak bir yere seyahate çıkarmış. Yolda giderken bir su kaynağı görmüşler. Kız bu suyu yaralarına sürdükten sonra iyileştiğini hissetmiş. Kız tamamen iyileştikten

sonra şehre dönmüşler. Kral nasıl iyileştiğini sorduğunda kaplıcıyı söylemişler. Ardından kral kaplıcıyı imar etmiş (K.K 37).

Yine Bayramiç ilçesinde bulunan Külcüler Kaplıcası için şu anlatı tespit edilmiştir: “Rum bir çobanın kızı hastaymış. Mayasıl rahatsızlığı varmış. Hastalığa derman ararken bu suyu bulmuşlar. Kızın babası da kaplıcıyı yaptırmış. Eskiden kaplıcının orda kilise gibi bir yapı vardı. Gavur evi derdik” (K.K 38).

Lapseki ilçesinde bulunan Kocabaşlar kaplıcasının bulunuş efsanesi şöyle anlatılmaktadır: “Ilıca daha ortada yokken. Şu an kaplıcının olduğu yerde ulu bir çınar varmış. Çınarın dibi de hafif tepe gibiymiş. Ama çınar çok eski büyük bir çınarmış. Koyunlar eşelerken su bulunmuş” (K.K 40, K.K 41).

Ezine Kestanbol kaplıcası ile alakalı bir efsane bulunmaktadır. Bu efsane Hz. İsa havarilerinden Aziz Paul’un Alexandria-Troas’ta yaşadığı bir olaya dayanmaktadır. Antakya’dan yola çıkan Aziz Paul Hristiyanlığı yaymak üzere Alexandria-Troas’a birkaç kez gelmiştir. Milattan sonra 2 yılında Hristiyanlığı Avrupa’ya yaymak için yola çıkarak bu şehre uğramıştır. Şehirde bulunduğu yöre halkı tarafından duyulunca halka hitap olarak bir konuşma yapmıştır. Kendisini dinlemek için pencereye çıkan Eutyclus adında bir çocuk düşerek ölmüştür. Bu rivayete göre Aziz Paul çocuğun cesedini alarak kaplıca sularında yıkamıştır ve çocuk canlanmıştır. Bölge halkı daha sonra Hristiyan olarak Avrupa’da ilk Hristiyan kent Alexandria Troas olmuştur. Şehirde bir kilise inşa edilmiş ve kaplıca suları büyük şöhret kazanmıştır. İlk Hristiyan Roma İmparatoru Büyük Konstantin, Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman’ın kaplıca suyundan faydalandığı da söylenmektedir (Avcı, 2018: s. 76).

Ayrıca kaplıcının karşısında halk arasında “Göz Çeşmesi” denilen Apollon Çeşmesi yer almaktadır. Bu antik küçük su kaynağı hafif tuzlu bir suya sahiptir. Göz hastalıklarına iyi geldiği söylenmektedir. Eski Grek inancındaki müzik, sanat, kehanet, okçuluk, şifa, güneş, ışık ve irfan veren Apollon körlerin şifa bulması ve göz

hastalıklarını iyileştirmesi için bu suyu kendine inanan bu şehre ve halkına hediye ettiğine inanılır (Avcı, 2018: s. 78).

Bozcaada'daki şifalı suyun bulunduğu kiliseyle alakalı iki efsane vardır. anlatılır. Adada yaşayan Aya Paraskevi, bu manastırdaki bir gence âşık olmuş; bu genç de onu seviyormuş ama babası bunu fark edince Paraskevi'yi ev hapsine almış. Kız da manastıra bakıp, ağlar iç geçirirmiş. Bir süre sonra bu acıya dayanamayıp ölmüş ve onun anısına manastırın olduğu yere bir pınar yapılmış. Bir diğer anlatıya göre de Aya Paraskevi, deniz fenerinin yakınındaki manastırdaki rahibe âşıkmiş. Rahip de onu seviyormuş. Rahip, Paraskevi'yi görebilmek için denizin kenarındaki duvar üzerinden yürüyerek onun yanına gelirmiş ve bu aşkın sonunda da Paraskevi azize unvanı almış. (K.K 42)

3.3. ŞİFALI SULAR ETRAFINDA ORTAYA ÇIKAN İNANÇ VE UYGULAMALAR

İnsanoğlu içinde yaşadığı tabiat varlıklarının etrafında çeşitli inançlar geliştirmiştir. Türk toplumu da beraber yaşadığı tabiat unsurlarına inançlar geliştirmiş, bu inanç doğrultusunda uygulamalar yapmışlardır. Türkiye coğrafyasında şifalı suların kullanıldığı veya şifalı suların etrafında gerçekleşen birçok uygulama bulunmaktadır. Bu uygulamaların arkasında ise yöre insanın bilincindeki inanmalar yatar.

Şifalı sular denildiğinde kaplıca, içmeler veyahut çermiklerden ziyade mistik inanmalarla ve tarihi ve dini bakımdan efsanelerle çevrelenmiş, genellikle ziyaret yeri olarak kabul edilen mekânlar ile eski dönemlerden beri kutsallığına inanılan bir ağaç dibinde veya yakınında bulunan, etraflarında birtakım tabusal uygulamalar gerçekleştirilen sular akla gelmektedir (Başar, 1989: s. 48). “Bu bağlamda bu suların tedavi ediciliğini sağlayan tek unsur Tanrısal güce sahip olduklarına duyulan inançtır. Bu nedenle halk hekimliği inanma ve uygulamalarında esas şifa verici Tanrı olarak

kabul edildiğinden, sağaltımlarda iyileşeceğine inanma aynı zamanda Tanrı takdirine güvenme ve bunu kabul etme anlamına gelmektedir” (Baysal, 2019: s. 240).

Erzurum Pasinler ilçesinde “gelin çermiği” veya “gelin ayağı açma çermiği” uygulaması en yaygın kaplıca pratiklerinden biridir. Bu uygulamada erkek tarafı kaplıcayı kiralar. Misafirleri “okucu-okhuci-ohuci” denen bir kişi davet eder. Ohuci genellikle herkesi tanıyan dar gelirli kadınlardan seçilir. Ohuci davet götürdüğü insanlardan pirinç, şeker, çay, havlu veya para gibi bahşişler alır. Çermiğe gidilecek gün genellikle pazartesi veya perşembe günü olarak seçilir. Çermik gününden önce gelin evine gönderilmesi için bohçalar hazırlanır. Bohçanın içinde kaplıcada kullanılması için takımlar, eşyalar bulunur. Ayrıca gelinin annesi, babası ve kardeşleri için de hediyeler konur. Bu bohça Erzurum yöresindeki hamam takımının bir karşılığıdır. Gelinin görünmesi veya eltisi kaplıcayı hazırlar. Ardından gelin alınıp misafirlerle hamama götürülür. Yolda genellikle şu türkü söylenir:

<i>Al yeşil geymiş allanır</i>	<i>Yandım yanasan ay gız</i>
<i>Çermik yolunda sallanır</i>	<i>Benim olasan imansız</i>
<i>Korharam bu söz dallanır</i>	<i>Başına bağlar vâlayı</i>
<i>Yandım yanasan ay gız</i>	<i>Geliyor kızlar alayı</i>
<i>Benim olasan imansız</i>	<i>Gelmezse yârin alayı</i>
<i>Al yeşil geymiş bürünür</i>	<i>Yıharam Hasançala'yı</i>
<i>Fistani yerden sürünür</i>	<i>Yandım yanasan ay gız</i>
<i>Yel vurur, sinen görünür</i>	<i>Benim olasan imansız</i>

Görümce, elti veya natır, gelini ve misafirleri karşılar. Natıra bahşiş verilir. Yıkanma faslında damat evinde hazırlanmış yemekler ve içecekler ikram edilir. Ardından gelin soyundurulur ve kaynananın hazırladığı keşani peştamal giydirilir, gümüş naslıklar hediye edilir. Gelin sırayla büyüklerin ellerini öper. Sonrasında def çalınarak türkü söylenir ve eğlenilir. Gelin hamamda daha önce iki ailenin belirlediği süre kadar vakit geçirir. Ardından natıra son bahşiş vererek kaplıcadan ayrılırlar (Kadıoğlu, 2015, s. 124-126).

Erzurum Pasinler’de bir başka kaplıca uygulaması “gelim/damat çermiği” ismiyle yaşatılır. Gelin ayağı açma adetinden sonra iki aile düğünden iki üç gün önce

veya kınadan bir gün önce yine kaplıcada buluşurlar. Bu buluşmanın düzenlemesinden sağdıç hanım sorumludur. Belirlenen günde gelin alınır ve kaplıcaya götürülür. Gelin daha önce hediye edilen takımı giyer. Natır gelini yıkar. Türkü söylenip eğlenildikten sonra dualarla gelin hamamdan çıkar. Bu uygulamanın erkek tarafında ise, damat kına gecesinden sonraki gün gelin çıkarmasından sonra arkadaşlarıyla kaplıcaya gider. Davul zurnayla eğlenilerek gidilen kaplıcada damat yıkanır ve tıraş olur. Ardından tellak ve diğer çalışanlara bahşiş verilir. Bu uygulama genellikle iki üç saat sürer (Kadioğlu, 2015, s. 126).

Pasinler’de “mesire çermiği” isimli kaplıca uygulaması ise, evlenecek çiftin nişanlılık döneminde yapılır. Eğer nişan bahar veya yaz aylarında yapıldıysa, bir ay sonra dünürler anlaşarak kaplıcanın bulunduğu mesire alanına piknik yapmaya giderler. Genellikle Deliçermik Kaplıcasına veya Asboğa Kaplıcasına gidilir. İki aile beraber davul, zurna ve zilli tef eşliğinde yerel oyunlar oynayarak giderler. Mesire yerinde gelin görümcesinin eşliğinde büyüklerinin ellerini öper. Kahvaltı gelin tarafından hazırlanır. Gençler müzik eşliğinde oynarlar. Öğlen vakti kaplıcaya gidilip banyo yapılır. Sık sık gençler oynarken gelinin daha çok hizmet etmesi beklenir. Ardından akşam yemeği yenilerek piknik sona erer. Mesire çermiğinin gelinsiz olanı da yapılmaktadır. Nisan yağmurlarından sonra Erzurum bölgesinde kaplıcaya gitmek daha şifalı görülmektedir. Mayıs ayında kaplıcaya girenin yıl boyu sağlıklı kalacağına inanılır. Bu yüzden aile veya arkadaş grupları Mayıs aylarında sık sık mesire çermiği uygulamasını yapmaktadır (Kadioğlu, 2015, s. 127-128).

Pasinler’de doğum adetlerinden biri de “loğusa ve kırk çermiği” isimli uygulamadır. Bebek doğduktan sonra kırk gün anne ve bebek evde çıkamaz. Kırk gün dolduktan sonra kırk buğday tanesi veya kırk fındık tanesi İhlas ve Fatiha sureleri ile okunur. Bu kuruyemişler keseler halinde eşe dosta hediye edilir. Adından anneanne, babaanne ve yakın akrabalara haber verilip kaplıcaya davet edilir. Genellikle Perşembe günleri bu buluşma gerçekleşir. Natır tarafından bahşiş karşılığı anne ve bebeği yıkanır. Ardından göbekli ve balıklı hamam tası içine kırk fındık konur sonra kurnadaki suya katılır. Daha sonra okunmuş fındıklar hediye edilir. Nene misafirlere

meyve ikram eder. Bebeğe edilen dua ile program sona erer. Kırk çermiği sonrası anneanne kızının evine bebek karyolası gönderir. Karyola ile beraber yazlık ve kışlık döşek, yorgan, yastık, yastık kılıfları ve emzik gönderilir. Bu hediyeler ailenin yakınlarına sergilenir. Günün sonunda dünürler beraber yemek yerler (Kadioğlu, 2015, s. 126-127).

Pasinler’de bir diğer kaplıca uygulaması “sünnet çermiği” olarak bilinir. Hem temizlik hem şifa maksatlı yapılan bir uygulamadır. Bölgede erkek çocukları genellikle yedi yaşında sünnet edilir. Sünnetten bir gün önce veya sünnet günü sünnet olacak çocuk kaplıcaya götürülür. Eğer sünnet günü gidilecek ise sünnet alayı kurulur ve oğlan çocuğu sünnet kıyafetleri ile kaplıcaya götürülüp banyo yaptırılır. Sünnetten yaklaşık bir hafta sonra tekrar kaplıcaya gidilir. Bu merasimlerin masrafları kirve tarafından karşılanır (Kadioğlu, 2015, s. 129).

Pasinler’de kaplıca uygulamaları sadece mutlu günlerde yapılmaz, “yas çermiği” ismindeki uygulama cenazelerde yapılan pratik olarak bilinir. Aile üyelerinden biri öldükten kırk gün sonra aile ve yakın çevresi kaplıcaya götürülerek yastan çıkarılır. Ardından evde yemek verilir (Kadioğlu, 2015, s. 129).

Şifalı sularla ilgili uygulamaları ve inançları destanlarda da görebiliyoruz. Manas destanında Yakup Han’ın çocuğu olmuyor. Eşi kısır olması sebebiyle Yakup Han eşi hakkında şu şikayetleri söylüyor: “Bu Çırcı’yı (kadını) alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarların yanında gecelemiyor”. Yakup Han destanın farklı bir yerinde şu şiiri okumuştur:

“On dört yıldır alalı, anne dahi olmadı,

Kutsal bir yere gidip, adım bile atmadı,

Kutsal pınara gidip, yanında bir yatmadı,

Bir elmanın altına giderek oynamadı,

Kısırlıktan kurtulup, kutlu yol bulamadı!”

Anlaşılabacağı üzere, eski Türkler şifalı suların bulunduğu bölgelerde bulunmanın kısırlığa iyi geldiğine veya şifalı suları ziyaret etmemenin kısırlık yaptığına inanmaktadır. Destan örneği ile beraber Kırgız ve Kazak Türklerinde kısır kadınların, çölde tek ağaçların yanında bulunan şifalı suları ziyaret ettiği, geceyi kaynağın yanında geçirdiği ve kurban kestiği bilinmektedir. (Ögel, 1995: s. 330).

Çocuksuzluğun ağaç ve şifalı su motifi ile beraber görüldüğü birçok örnek vardır. Ankara Kızılcahamam çevresinde bir maden suyu kaynağı bulunmaktadır. Şifalı suyun kaynağındaki çalılıklara bez parçaları bağlanmıştır. Kaynak çevresinde herhangi bir türbe bulunmamasına rağmen bez bağlama geleneği görülmektedir. Doğrudan doğruya şifalı su için yapılan bir uygulamadır. Bezleri çocuğu olmayan kadınların bağladıkları anlaşılmıştır (Ögel, 1995: s. 359) . Mersin'in Mut ilçesinde çocuğu olmayan kadınlar Solak Değirmen olarak isimlendirilen yere gidip çaput bağlayıp, oradaki şifalı olduğuna inanılan suya girerler (Kayabaşı, 2013: s. 19).

Afyon'da bulunan Heybeli Kaplıcasının ismi Heybeli Baba isminde birinden gelmektedir. Bu kişi veli olarak bilinirmiştir. Kaplıcayı ziyaret edenler rüyalarında Heybeli Dede'yi görmesi halinde çocuklarının olacaklarına inanırlar (Aygen, 1979: s. 88).

İstanbul Beşiktaş ilçesinde Ayios Dimitrios Rum Kilisesi içinde bulunan ayazma hakkında çeşitli inançlar vardır. Şifalı suyu kutsal gören yerel halk, dilek ve isteklerini ayazmanın duvarına yazarlar. Ayrıca dilek dileyenler kaynağın yanına çorap, fanila veya mendil gibi eşyalar bağlarlar. (Değer, 2010: s. 108).

İstanbul Fatih ilçesinde Ayios Terapon Ayazması bulunur. Bu ayazma suyunun insanlara yapılan büyüleri bozduğuna inanılmaktadır. Bölgede bulunan kilisenin papazı suyu çeşitli ayinlerde ve dini ritüellerde kullanmaktadır. Hastalar ve büyü

yapılmış insanlar için dua eder, dua sırasında ayazma suyunu insanlara serper, boyunlarına ve göğüslerine sürer (Değer, 2010: s. 124-125).

Yapılan derleme çalışmaları neticesinde Çanakkale şifalı suları ile ilgili çeşitli inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir. Çan Tepeköy Kaplıcasında kadınlar havuzunda çok eski seramik bir taş vardır. Taş havuzun içinde bulunmaktadır. Çocuğu olmayan kadınlar bu taşın altından geçerek çocuk sahibi olacaklarına inanır. Hatta kaplıcanın sakin olduğu zamanlarında çocuğu olmayan çiftler karı-koca beraber taşın altından geçer (K.K33).

Yenice Hıdırlar Kaplıcasında, havuzun içinde sıcak bir taş varmış. Çocuğu olmayan kadınlar bu sıcak taşa oturmuş. Ardından kaplıca odalarında çocuğu olmayan çift cinsel ilişkiye girermiş. Burada hem kaplıcada bulunan taşın çocuksuzluğu iyileştirileceğine inanılır hem de kaplıca çevresinde bulunmanın ve cinsel ilişki deneyiminin çocuk sahibi olma da yardımcı olacağına inanılır. Kaplıcanın hemen yanı başında bir türbe bulunmaktadır. Bu türbenin ismi “Ilıca Baba, Ilıca Dede” olarak geçer. Türbenin içinde bir mezar taşı ve ulu bir meşe ağacı vardır. Kaplıcayı ziyaret eden hastalar, türbeyi de ziyaret eder. Hastalıklarından kurtulmak için insanlar ağaca çaput bağlar diler diler. Mezar taşına da para atarak iyileşeceklerine inanırlar. (K.K 35).

Biga Ilıcabaşı Kaplıcasının yanında eski bir mezarlık vardır. Mezarlıkta bulunan erik ağacına kaplıcaya ziyaret edenler kırmızı bir ip veya çaput, bez bağlarlarmış. Bu uygulamayı hastaların iyileşmesi için yaptıkları öğrenilmiştir (K.K 32).

Çan Bardakçılar Kaplıcasında eskiden ahşaptan yapılmış bir çardak varmış. Kaplıcayı ziyaret eden misafirler dilek tutarak üstlerinden kumaş parçası koparıp bahsedilen çardağa bağlarlarmış. Genellikle bu dilek şifa dileği olurmuş. “Hastalığım bu kumaş parçasında kalsın burada kalsın ben şifa bulmuş şekilde buradan ayrılıyım” inancıyla bu uygulamayı yaparlarmış (K.K 34).

Bayramiç Palamutoba Kaplıcasında bir söğüt ağacı bulunmaktadır. Kaplıcayı ziyaret eden misafirler bu ağaca üstlerinden kopardıkları kumaş parçalarını veya bir bez parçasını bağlarlar. Bu pratiği hastalıklarının burada kaplıca çevresinde kalmasını istedikleri için yaparlar (K.K 36).

Bayramiç Külcüler ve Lapseki Kocabaşlar kaplıcasında da aynı inançlar görülmektedir. Külcüler kaplıcasının yanında bulunan çınar ağacına misafirlerin çaput bağladıkları tespit edilmiştir (K.K 38). Lapseki Kocabaşlar kaplıcasının kaynağının yanında koca yemiş ağacı vardır. Bu ağaca kaplıcayı ziyarete gelen misafirler hastalıklarının kaplıcada kalmasını dileyerek kumaş parçaları bağlarlarmış (K.K 40, K.K 41).

Çanakkale şifalı suları ile ilgili yapılan uygulamalardan biri de Bozcaada Ayazma (Ayaz Paraskevi) Panayıdır. Çanakkale bölgesinde yapılan panayırlar genellikle ticari panayırlardır. Ancak Ayazma Panayı tamamen dini bir özellik gösterir. Bozcaada'da Aya Paraskevi Ayazma Kilisesi bulunmaktadır. Bu kilisenin altında çıkan bir şifalı su kaynağı vardır. Her yıl 26 Temmuz tarihinde kilisenin bahçesinde bulunan çınar ağaçlarının altında bahsedilen panayır gerçekleştirilir. Yaklaşık iki yüzyıldır adanın Ortodoks Rumları tarafından bu geleneksel panayır devam ettirilir. Başta Yunanistan olmak üzere çeşitli ülkelerden Ortodoks Hrisityanlar panayıra ziyarete gelirler. Panayırdaki önce dini ayinler yapılır ardından yemek yenir ve eğlenilir. Panayır sırasında kilisenin şifalı suyundan da içilmektedir. Şifalı suyu içen ziyaretçiler dilek dilerler. Su kaynağının yanındaki ahşap yapıya isteklerinin resimlerini çizerler. Araba veya ev resimlerini çeşmenin yanında görmek mümkün (Durmaz, 2016: s. 107-108) (K.K 42).

3.4. ÇANAKKALE ŞİFALI SULARININ HALK HEKİMLİĞİNDE YERİ

İnsanlık yaşadığı sorunları çözmek ve hayatı anlamlandırmak için her zaman tabiata başvurmuştur. Tabiatta gördüğü olayları açıklamak, hayata anlam katmak için bazı doğal oluşumlara kutsallık dahi atfetmiştir. İnsanoğlu henüz tıbbın ve tedavi yöntemlerinin gelişmediği zamanlarda, hayatına direkt etki eden bir olgu olan hastalıkların çözümü için yine doğaya başvurmuştur. Yaşadığı deneyimleri kullanarak hastalıkları tedavi etmesi de bu başvuru yöntemlerinden biridir. Bu yöntem tabiattan elde ettiği deneyimler ile kuşaktan kuşağa aktarılarak gelişen ve değişen bir tedavi sistemine dönüşmüştür. Halk hekimliği olarak isimlendirilen bu sistem yüzyıllar boyunca doğal yollarla önleyici hekimliğin yerini tutmuştur. Yine bu sistem insanlar için hastalıkların tedavisinde ilk başvuru alan olmuştur.

Kadim toplumların kutsallık atfettiği unsurlardan biri de sudur. Su kültürü birçok toplumda var olmuştur ve varlığını hissettirmeye devam etmektedir. Su hem kutsallığı hem de doğanın önemli bir parçası olması nedeniyle halk hekimliğinin unsurlarından biri olmuştur. Suyun, tedavi yöntemlerinin ana aktörlerinden olmasının sebeplerinden biri de bilimsel açıdan birçok hastalığın tedavisine yardımcı olması gerçeğidir. Gelişen tıp bilimi suyun, hastalıkların önlenmesindeki ve hastalıkların tedavisindeki yerini belirlemiştir.

Kaplıca suları, içmeler, kutsal sular, kutsal mekanlarda bulunan çeşmeler gibi örnekler suyun halk hekimliğinde yer alma şeklini göstermektedir. Çanakkale şifalı suları, termal su ve içme şeklinde iki biçimde birçok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır. Tedavisinde Çanakkale şifalı sularının kullanıldığı hastalıklar, Anadolu'nun farklı yörelerinde de görülmektedir. Aynı hastalıklar farklı coğrafyalarda yine şifalı sular kullanılarak tedavi edilmektedir.

3.4.1 Akciğer Hastalıkları

Çanakkale bölgesinde yapılan derleme çalışmaları neticesinde Çanakkale şifalı sularının akciğer hastalıklarının tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çanakkale’de Biga ilçesinde bulunan Ilıcabaşı Kaplıcası ve Lapseki ilçesinde bulunan Tepeköy Kaplıcasının akciğer rahatsızlıklarına şifa kaynağı olduğu düşünülmektedir.

Biga ilçesindeki Ilıcabaşı Kaplıcası şu an Köşdere Kırkgeçit Termal Tesisleri olarak hizmet vermektedir. Yöre insanı önceleri geleneksel yöntemlerle ulaştığı kaplıcaya şimdi otel vasıtası ile ulaşmaktadır. Kaplıca suyunun çıktığı noktada ise geleneksel kullanımdan kalma bir sistem uygulanmaktadır. Termal suyun çıktığı nokta taş bir yapıyla oda hüviyeti kazanmıştır. Böylece yüksek sıcaklıktaki kaplıca suyu buhar oluşturur. Solunum yoluyla vücuda alınan kaplıca buharı akciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Bu geleneksel yapı *doğal inhalasyon odası* olarak yeni modern tesiste kullanılmaya devam edilmektedir. Ilıcabaşı Kaplıca suyunun solunması nefes darlığı, astım ve bronşit gibi akciğer rahatsızlıklarında kullanılmaktadır.

Lapseki ilçesindeki Kocabaşlar Kaplıcası hem banyo hem de içme olarak kullanılmaktadır. Henüz modern bir tesise kavuşmayan ılıca, geleneksel yöntemlerle kullanılmaktadır. Termal su içme olarak solunum yolu hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.

Akciğer hastalıklarının tedavisinden şifalı sularının kullanılması başka bölgelerde de görülebilmektedir. Bolu Mudurnu ilçesinde halk hekimliği dahilinde bölgede bulunan Babas Kaplıcası içme olarak solunum hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Tuğra, 2019: s. 65-67). Afyon Merkez ilçesinde bulunan Ömer Kaplıcasında şifalı suyun solunum yolu hastalıklarına iyi geldiği tespit edilmiştir. Faydalanmak için suyun solunması gerekir (Aygen, 1979: s. 162).

3.4.2. Bağırsak Hastalıkları

Çanakkale şifalı sularında yapılan derleme çalışmaları neticesinde şifalı suların bağırsak rahatsızlıklarında kullanıldığı tespit edilmiştir. Çanakkale Merkez İlçesi, Ezine İlçesi ve Çan İlçesinde bulunan çeşitli kaplıca ve içmelere bağırsak rahatsızlıklarının tedavisi için başvurulmaktadır. Merkez İlçesi Kirazlı Beldesinde bulunan Kirazlı İçmesine bağırsak rahatsızlıkları bulunan insanlar tarafından tedavi

amaçlı içilmektedir. Ezine İlçesinde Kestanbol Kaplıcasında yine aynı şekilde bağırsak rahatsızlıkları için hastalar belirli kürler ile tedavi edilmektedir. Çan İlçesinde bulunan Ataol Çan Termal&Spa Kaplıcası hastaların bağırsak hastalıklarında başvurdukları şifalı sulardan biridir. Yine Çan İlçesinde Etili beldesine bağlı Tepeköy köyünde bulunan Tepeköy Kaplıcasının bağırsak rahatsızlıklarını tedavi ettiğine inanılmaktadır. Kaplıca hem içme hem banyo şeklinde kullanılmaktadır. Aynı köyde bulunan Tepeköy İçmesi de bağırsak hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.

Bağırsak hastalıklarının tedavisi için şifalı sulara başvurma durumu başka şehirlerde de görülmektedir. Afyon'da bulunan Hüdayi Kaplıcası bağırsak hastalıklarının tedavisi için önerilmektedir (Aygen, 1979: s. 112). İstanbul Tuzla'da bulunan büyük içme kabızlık hastalığının tedavisinde kullanılır (Değer, 2010: s. 82). Yalova Kaplıcalarının bağırsak hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir (Değer, 2010: s. 91). Sivas Kangal ilçesinde bulunan Balıklı Kaplıcanın suyu zararlı bağırsak bakterilerini öldürmektedir (Mert, 1969: s. 16).

3.4. 3. Böbrek Hastalıkları

Çanakkale şifalı suları üzerine yapılan derleme çalışmaları göstermiştir ki Çanakkale şifalı sularından birkaçı böbrek taşı rahatsızlığının tedavisinde kullanılmaktadır. Çanakkale Merkez ilçesinde bulunan Kirazlı İçmesi, Çan ilçesinde bulunan Tepeköy Kaplıcası, Tepeköy İçmesi, Bardakçılar Kaplıcası ve Lapseki ilçesinde bulunan Kocabaşlar Kaplıcası böbrek taşı hastalığında ziyaret edilmektedir.

Merkez ilçede bulunan Kirazlı İçmesi, soğuk su içmesi olarak kullanılmaktadır. Ekşi su olarak da bilinen içme içinde çeşitli mineralleri barındırır ve böbrek taşı düşürdüğü için içilmektedir. Çan İlçesinde bulunan Bardakçılar Kaplıcası tesis olarak hizmet vermektedir. Kaplıca hem içme hem banyo şeklinde kullanılmaktadır. Kaplıca yalnızca içilerek böbrek taşının tedavisinde etki göstermektedir. Aynı ilçede bulunan Tepeköy Kaplıcası da hem içme hem banyo şeklinde kullanılabilir. Kaplıca içme olarak tüketildiğinde böbrek taşı hastalığına iyi gelmektedir. Lapseki'de bulunan Kocabaşlar Kaplıcası da bahsedilen şifalı sular gibi hem içme hem banyo olarak kullanılmaktadır. Bölge halkı suyu tüketerek böbrek taşı rahatsızlığına şifa aramaktadır.

Böbrek hastalıklarının tedavisi için şifalı sulara başvurma sadece Çanakkale bölgesine özgü bir davranış değildir. Başka bölgelerde de böbrek hastalıkları için şifalı sulara başvurulur. Osmaniye Düziçi ilçesinde böbrek taşı rahatsızlıkları tedavi yöntemi Haruniye Kaplıcasının suyunu içmektir (Kurum, 2008: s. 41-42). Erzurum'un Horasan ilçesinde böbrek taşından kurtulmak için uygulanan halk hekimliği yöntemi bölgede bulunan kaplıcaların ve içmelerin suyunu içmektir (Diş, 2019: s. 79-80). Eskişehir Odunpazarı'nda bulunan Alçık Kaplıcası şifalı suyu içme olarak tüketildiğinde böbrek taşı rahatsızlığına iyi gelmektedir (Banger, 2003: s. 48-49).

3.4.4. Cilt Hastalıkları

Yapılan derleme çalışmaları neticesinde Çanakkale şifalı sularına çok çeşitli cilt rahatsızlıkları için başvurulduğu tespit edilmiştir. Dünya ve Türkiye genelinde kaplıca sularının cilt hastalıklarına iyi geldiği bilinmektedir. Çanakkale bölgesinde de aynı şekilde şifalı sularının çoğunun cilt hastalıkları için kullanıldığı tespit edilmiştir.

Çanakkale şifalı sularına; yöre halkı sivilce, akne, sedef, egzama, mantar ve ameliyat sonrası yaralar gibi cilt hastalıkları için ziyaret etmektedir. Ayvacık'ta bulunan Tuzla Kaplıcasında egzama ve mantar tedavisi yapılmaktadır. Aynı ilçede bulunan Afrodite Kaplıcasında da deri rahatsızlıklarına şifa aranmaktadır. Çanakkale'nin Bayramiç ilçesindeki Külcüler Kaplıcasında sedef, egzama, sivilce ve akne tedavileri yapılmaktadır. Çan'da bulunan Bardakçılar Kaplıcasına egzama tedavisi için ziyaretler yapılmaktadır. Biga Ilıcabaşı Kaplıcası genel cilt hastalıkları için başvuru kaplıcalardan biridir. Yenice Hıdırlar Kaplıcasında egzama ve mantar tedavileri yapılmaktadır. Lapseki Kocabaşlar Kaplıcasında ise ameliyat sonrası yaraların tedavisinde kullanılmaktadır. Son olarak Gökçeada'da bulunan Tuz Gölü sivilce, akne, mantar ve sedef gibi cilt hastalıkları bulunan hastalar tarafından ziyaret edilmektedir. Ayrıca Tuz Gölü'ne sadece cilt güzelliği için ziyaret edenler de bulunmaktadır, gölün cilt bakım işlevi de bulunmaktadır.

Cilt hastalıklarının tedavisinde şifalı suları kullanmak Anadolu'da çok yaygın bir yöntemdir. Birçok bölgede örneklerini görmek mümkündür. Hatay genelinde yapılan halk hekimliği çalışmaları neticesinde Antakya ilçesinde Odabaşı şifalı suyu cilt hastalıkları için kullanılmaktadır. Yine Antakya'da Şeyh Hasan Sincari şifalı suyu aynı nedenlerle cilde uygulanmaktadır. Kumlu ilçesinde bulunan Hamamat Kaplıcası da cilt hastalıklarında ziyaret edilmektedir (Atahan, 2019: s. 85,105,122-123,125-126). Çankırı halk hekimliğinde mantar hastaları için Atkaracalar ilçesindeki Çavundur Kaplıcası önerilmektedir. (Torun, 2002: s. 121,129-130,149,175). Osmaniye Düziçi halk hekimliğinde egzama rahatsızlığı sırasında Karasu şifalı suyu, Kokarpınar şifalı suyu ve Haruniye Kaplıcası suyu hastalıklı yere uygulanmaktadır. Sedef hastalığı ile karşılaşıldığında Haruniye Kaplıcasının suyu uygulanır. Düziçi'nde sivilce ve akne tedavisi için yine Haruniye Kaplıcası suyuna başvurulur (Kurum, 2008: s. 21,23,25). Afyon Merkez ilçesinde Uyuz Kaplıcası çeşitli cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır (Aygen, 1979: s. 173). İstanbul Sarıyer ilçesinde bulunan Aya Paraskevi Ayazmasında sivilce gibi cilt hastalıklarının tedavisi yapılmaktadır (Değer, 2010: s. 122).

3.4.5. Dolaşım Hastalıkları

Çanakkale şifalı suları üzerine yapılan derleme çalışmaları göstermiştir ki Çanakkale'de yalnızca bir şifalı su kaynağı dolaşım sistemi hastalıkları için tedavi yöntemi olarak kullanılmaktadır. Çanakkale Ayvacık ilçesinde Küçükkuşu beldesinde Küçükçetmi köyünde bulunan Afrodit Kaplıcası çeşitli hastalıklarının tedavisi için ziyaret edilmektedir. Kalp-damar hastalıkları bulunan hastaların Afrodit Kaplıcasını ziyaret ettiği tespit edilmiştir.

Dolaşım sistemi hastalıklarının tedavisinde şifalı sulara başvurma durumunu yine farklı yörelerde görmek mümkün. Bolu Mudurnu halk hekimliğinde kalp damar hastalığı bulunanlara Mudurnu'da bulunan Sarot Kaplıcası önerilmektedir (Tuğra, 2019: s. 68). Eskişehir Odunpazarı ilçesinde bulunan Alçık Hamamı (Kadınlar Hamamı) kalp ve dolaşım sistemi hastalıklarının tedavisi için kullanılır (Banger, 2003: s. 48-49). Afyon'da bulunan Gazlıgöl Kaplıcası dolaşım sistemi kaynaklı sendromların

iyileştirilmesi için tavsiye edilir (Aygen, 1979: s. 42). Denizli Pamukkale şifalı suyu tansiyon, kalp-damar gibi hastalıklara iyi gelmektedir (Tekin, 2004: s. 358).

3.4.6. Grip ve Nezle Hastalığı

Çanakkale şifalı suları üzerine yapılan derleme çalışmaları göstermiştir ki Çanakkale’de yalnızca bir şifalı su kaynağına grip, nezle ve soğuk algınlığı hastalıkları için başvurulmaktadır. Biga Ilıcabaşı Kaplıcasında bulunan inhalasyon odası solunum yolu hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. İnhalasyon odası kaplıca suyunun çıkışında yapılan mağara tipi bir odadan oluşmaktadır. Kaplıca hem suyu ile hem de bu oda sayesinde buharı ile grip, nezle ve soğuk algınlığı tedavisinde etkili olmaktadır.

3.4.7. Kadın Hastalıkları

Çanakkale şifalı suları üzerine yapılan derleme çalışmaları göstermiştir ki Çanakkale’de bulunan iki ayrı şifalı su kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Ayvacık’ta bulunan Afrodite Kaplıcası ve Ezine’de bulunan Kestanbol Kaplıcası kadın hastalıkları şikayeti bulunan hastalar tarafından ziyaret edilmektedir.

Türkiye’de hala çeşitli kadın hastalıklarına sahip kadınlar şifalı suları ziyaret eder. Bolu Mudurnu ilçesi halk hekimliğinde kadın hastalıklarından şikayeti olan kadınlar bölgede bulunan Sarot Kaplıcasını ziyaret etmektedir. Kaplıca kadın hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Tuğra, 2019: s. 68). Osmaniye Düziçi halk hekimliğinde adet düzensizlikleri bulunan hastalara Haruniye Kaplıcasının suyu tavsiye edilir (Kurum, 2008: s. 54). Eskişehir Tepebaşı ilçesindeki Kızılınler Kaplıcası kadın hastalıklarına iyi gelmektedir (Banger, 2003: s. 59).

3.4.8. Mide Hastalıkları

Çanakkale şifalı suları üzerinde yapılan alan araştırması sonucu Çanakkale’de bulunan şifalı sularının birçoğu mide rahatsızlıklarının tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Çanakkale halk hekimliğinde mide hastalıklarının tedavisi için Çanakkale

şifalı suları büyük önem taşımaktadır. Bölgede dört ayrı şifalı su kaynağına, mide hastalıklarının tedavisi için başvurulmaktadır. Çan ilçesinde, merkezde bulunan Çan Kaplıcası, Tepeköy köyünde bulunan Tepeköy içmesi, Bardakçılar köyünde bulunan Bardakçılar Kaplıcası mide hastalıkları için başvuru kaynaklarıdır. Yine Ezine’de bulunan Kestanbol Kaplıcası bu hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır.

Mide hastalıklarını şifalı su ile tedavi etme, Afyon şehrinde de karşımıza çıkmaktadır. Afyon’da bulunan Ömer Kaplıcası suyundan içildiğinde mide, bağırsak rahatsızlıklarının iyileşeceğine inanılmaktadır (Nasrattinoğlu, 1989: s. 196). Yalova Kaplıcaları gastrit hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır (Değer, 2010: s. 91). Denizli Pamukkale şifalı suyu mide hastalıkları olan ülser ve gastrit rahatsızlıklarına iyi gelmektedir (Tekin, 2004: s. 356).

3.4.9. Ortopedi Hastalıkları

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de şifalı suları genellikle ortopedik rahatsızlıkları bulunan hastalar ziyaret etmektedir. Özellikle kaplıcaları ve termal suları kullananların çoğu eklem ve kemik hastalarından oluşmaktadır. Ayrıca eklem ve kemik hastalıkları, şifalı suların tedavide en hızlı ve en güçlü olduğu hastalıklar olduğu bilinmektedir. Hemen hemen dünyada tüm kaplıcalara kemik, eklem ve ortopedi hastalıkları için başvurular görülebilmektedir. Çanakkale şifalı sular için de bu geçerlidir, ancak aralarından bazıları ortopedi hastalıkları için ön plana çıkmaktadır.

Çanakkale şifalı suları arasında ortopedi hastalıkları için ziyaretlerin ön planda olan su kaynakları şunlardır; Ayvacık ilçesi Tuzla Kaplıcası; Bayramiç ilçesi Külcüler Kaplıcası; Çan ilçesi Çan Kaplıcası , Bardakçılar Kaplıcası, Tepeköy Kaplıcası; Ezine ilçesi Kestanbol Kaplıcası; Biga ilçesi Ilıcabaşı Kaplıcası; Lapseki Kocabaşlar Kaplıcası.

Türkiye’de bugün kaplıca sularına genellikle ortopedi hastalıkları için başvurulur. Çanakkale’de olduğu gibi Anadolu’da da çoğu kaplıca kemik hastalıklarına iyi gelmektedir. Ancak bazı kaplıcalar bu konuda ön plana çıkmaktadır. Hatay halk hekimliğinde ortopedik rahatsızlıkların tedavisi için Kumlu ilçesinde bulunan Hamamat Kaplıcası önerilmektedir (Atahan, 2019: s. 122). Osmaniye Düziçi

halk hekimliğinde ortopedik hastalıklar için bölgede bulunan Haruniye Kaplıcası önerilmektedir (Kurum, 2008: s. 56). Eskişehir Sivrihisar'da bulunan Günyüzü Çardak (Hamamkarahisar) Kaplıcası kas yorgunluğu, eklem sorunları ve kireçlenme gibi ortopedik rahatsızlıkların tedavisinde kullanılır (Banger, 2003: s. 55). Afyon Hüdayi Kaplıcası eklemlerde şekil bozukluklarının tedavisi için tavsiye edilmektedir (Aygen: 1979, s. 111). İstanbul Zeytinburnu ilçesinde Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırının içinde bulunan Balıklı Rum Ayazması ortopedik hastalığı bulunanlara tavsiye edilmektedir (Değer, 2010: s. 103).

3.4.10. Sinir Sistemi Hastalıkları

Derlemesi yapılan Çanakkale şifalı suları arasında sinir hastalıkları için bir tedavi sunan tek su kaynağı Çan ilçesinde bulunmaktadır. İlçe merkezinde bulunan Çan Kaplıcası nörolojik hastalıklar ve beyin-sinir cerrahisi hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır.

Sinir hastalıklarını şifalı sular ile tedavi etme yöntemi Bolu'da da karşımıza çıkmaktadır. Bolu Mudurnu ilçesi halk hekimliğinde sinir hastalıkları şikayeti bulunanlara Sarot Kaplıcası önerilmektedir (Tuğra, 2019: s. 68). Eskişehir Odunpazarı ilçesindeki Hasırca Kaplıcası sinir sistemi hastalıklarının tedavisinde kullanılır (Banger, 2003: s. 62). İstanbul Zeytinburnu ilçesinde Balıklı Meryem Ana Rum Ortodoks Manastırının içinde bulunan Balıklı Rum Ayazması sinir sistemi hastalığı bulunanlara tavsiye edilmektedir (Değer, 2010: s. 103).

3.4.11. Üriner Sistem Hastalıkları

Çanakkale şifalı sularını üzerine yapılan derleme çalışmaları göstermiştir ki Çanakkale Merkez ilçesinde bağlı Kirazlı beldesinde bulunan Kirazlı içmesi ve Çan ilçesinde bulunan Çan Kaplıcası üriner sistem ve idrar yolları hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Böylece Çanakkale halk hekimliği içinde şifalı sular ile tedavi edilen hastalıklardan biri de üriner sistem hastalıklarıdır.

Üriner sistem rahatsızlıklarının şifalı sular ile tedavisi başka bölgelerde de görülebilmektedir. İstanbul Tuzla'da bulunan Tuzla İçmesi idrar yolu hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Yenal, 1960: s. 201).

3.4.12. Romatizma Hastalıkları

Türkiye'de ve Dünya'da kaplıcaların genelinde romatizmal hastalıkların tedavileri yapılmaktadır. Bu durum Çanakkale kaplıcaları için de geçerlidir. Çanakkale kaplıcalarının tamamı romatizma hastalığının tedavisi için kullanılmaktadır.

Romatizma rahatsızlığı ortopedi hastalıkları ile beraber en yaygın kaplıca sularına başvurma yöntemidir. Anadolu'da romatizma hastalığının tedavisi için şifalı sulara başvurma durumu ile çok sık karşılaşılır. Adana merkez çevresinde romatizma hastalıklarının tedavisi için Pozantı'da bulunan Çiftehan Kaplıcasından faydalanılır. (Özgen, 2007: s. 60). Hatay Dört Yol ilçesi halk hekimliğinde romatizma tedavisi için bölgede bulunan Erzin Kaplıcasına girilir (Ünal, 2019: s. 85-86). Aydın merkez çevresi halk hekimliğinde romatizma hastalıklarının tedavisi için yörede bulunan Bozköy, Kızıldere ve Gümüşköy kaplıcalarına başvurulur (Ülger, 2012: s. 112-113). Bolu Mudurnu ilçesi halk hekimliğinde romatizma hastalıkları için Sarot Kaplıcası önerilir (Tuğra, 2019: s. 57,68). Çankırı halk hekimliğinde romatizma hastalığı bulunan hastalara yörede bulunan Çavundur Kaplıcası, Akçekese içmesi, Köse hamamı, Bozan suyu, Ödemiş suyu, Sarıalan acı suyu şifalı suları önerilmektedir (Torun, 2002: s. 121-122,125,134,137,142,178). Rize halk hekimliğinde romatizma hastalarına kaplıca tedavisi uygulanır (Sinoğlu, 2017: s. 180). Afyon'da bulunan Gazlıgöl Kaplıcası romatizmal rahatsızlıkların tedavisi için başvurulmuş bir kaplıcadır. Hastalık geçene kadar aralıksız her gün kaplıca sularında yıkanmak, suyun kaynaktan fişkırdığı yere oturmak gerekmektedir (Nasrattınoğlu, 1989: s. 192). Eskişehir Sivrihisar ilçesinde bulunan Günyüzü Çardak (Hamamkarahisar) Kaplıcası romatizma hastalıkları için kullanılır (Banger, 2003: s. 55).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KÜLTÜR EKONOMİSİ AÇISINDAN ÇANAKKALE ŞİFALI SULARI

4.1. KÜLTÜR EKONOMİSİ

Kültürün ekonomik yönü ve ekonomik önemi üzerine araştırmalar, kültür alanından daha çok ekonomi alanındaki uzmanlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Özellikle Avrupa ülkelerinde turizmin bilhassa kültür turizminin etkisiyle, şehirlerin kültürel ekonomik yapıları incelenmeye başlanmıştır. 1960 ve 1970’li yıllarda Almanya’da şehirlerin kültür ekonomisi çözümlenmeye başlanmış ve kent folkloru üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar üzerinde Frankfurt Okulunun etkisi bulunmaktadır. Kültür ekonomisi üzerine ilk çalışmayı Theoder Adorno ve Max Horkheimer “Aydınlanma Diyalektiği” isimli eserlerinde yapmışlardır. Bu eserde ilk kez ortaya atılan “Kültür Endüstrisi” kavramı olumsuz bir bakış açısıyla ele alınmıştır (Hesmondhalgh, 2007: s. 15).

Adorno ve Horkheimer kültür endüstrisini, kültürün metalaştırılması ve tek türleştirilmesi olarak görürler. Bu süreçte reklam ve eğlenceyi ise sahte kültür ürünlerinin satın alınmasını ve kullanılmasını sağlayan araç olarak düşünürler. Kültür endüstrisi sanatı satın alınmaya uygun, pazarlanabilir, değiştirilebilir bir metaya dönüştürür. Böylece sanat sıradanlaşır. Bu kapsamda tekniğin sıradanlaşması, seri üretim, taklidin gerçeğin önüne geçmesi, kültürün alçalması, eğlencenin zorla entelektüelleştirilmesi, edebiyatın metalaşması ve mekanik üretimi, gibi olgular öne çıkar. Bunun yanı sıra tüketicinin yönlendirilmesi eğlence ile doyuma ulaştırılması istenmektedir böylece tüketici, kültür ekonomisinde öznedenden nesneye dönüşmektedir (Adorno, 2008: s. 109).

Tüm bunların yanında bahsedilen yazarların ülkeleri dahil, kültür ekonomisi tüm dünyada gelişmeye devam etmektedir. Teknolojinin gelişmesi ile kültür endüstrisi büyük bir yatırım merkezi ve önemli bir istihdam alanı olmuştur. Bahsedilen bu kavram zamanla olumsuz anlamlardan arınarak olumlu bir anlam kazanmıştır. Özellikle son 15 yılda medya teknolojilerinin gelişmesiyle yeni kültür ekonomisi

sektörleri oluşmuş ve hayatlarda hızlı ve köklü dönüşümlere sebep olmuştur. Bu sektörler yeni sistemleri, yeni ürünleri, yeni hizmetleri ortaya çıkarmıştır. Kültürel birikim hızla sanal ortama aktarılmış böylece yaratım, aktarım ve tüketim değişmiştir (Özdemir, 2012: s. 12).

Türkiye’de ve dünyada kültür endüstrisi içinde birçok ürün, kurum ve hizmet bulunmaktadır. Kültür yatırımcılığı, kültürel tasarım, kültür yönetimi, film sektörü, sanat yarışmaları, antikacılar, sahaflar, telif hakları, dijital kültür ekonomisi, kitap ve dergicilik piyasası, kent kültürü ve benzerler kültür endüstrisinin görünen ilk uygulama alanlarıdır. Kültür ekonomisi ve endüstrisi son yıllarda “yaratıcı sektörler” olarak tanımlanmaktadır. Böylece kültürün yaratıcılık yönü öne çıkarılarak ekonomik niteliği kapatılmaya çalışılmaktadır (Özdemir, 2012: s. 13).

21. yüzyılın başında dünyada her alanın başına kültür kavramı yerleştirilmeye başlanmıştır. Bu eğilim sonucu müzik kültürü, yemek kültürü, eğlence kültürü, medya kültürü, ulaşım kültürü gibi yeni alanlar oluşmuştur. Yeni gelişen bu alanlarda kültür kavramı özellikle vurgulanmaktadır. Bu kullanım şekli alanları profesyonelleştirmekte ve bu alanlara ekonomik bakış kazandırmaktadır. Kültürün ekonomik işlevi ön plana çıkmaktadır. Bu durum 1980’li yıllarda liberal ekonominin gelişmesiyle daha da belirgin hale gelmiştir. Ekonomi ile kültürün ortak noktaları, zamanla yeni bir bilim dalının da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Böylece 1990 yılından itibaren kültür ekonomisi bağımsız bir bilim dalı oluşumunu tamamlamıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde kültür-ekonomi ilişkisi başka bir boyuta taşınmıştır (Özdemir, 2012: s. 28).

Ekonominin kültür boyutu ile kültürün ekonomi boyutu birbirine ikiz durumlardır. Türkiye’de kültür ve halkbilimi araştırmalarında, ekonomik değerler yeteri kadar incelenmemektedir. Ancak son yıllarda ekonominin bir kültür ürünü oluşturma ve tüketme uygulaması olduğu giderek kabul edilmektedir. Ticari alanlardaki bütün kültürel değerlendirmeler, toplumun var olan kültürel yapısını esas almaktadır. Şirket yönetimi personelin kültürel yapısını temel alarak oluşturulur. Markalar hedef kitlenin kültürel geçmişi dikkate alınarak geliştirilmektedir. Tüketim kültürü, toplumun esas kültürü temelinde oluşmakta ve gelişmektedir. Yapılan tüm tanıtım ve pazarlama faaliyetleri hedef kitlenin yerleşik kültür değerlerinden

yararlanmaktadır. Toplumun var olan kabul ve değerleri, alışkanlıkları, satın alma eğilimini belirleme amacıyla piyasa araştırmalarında kullanılmaktadır. Ayrıca internet yani ikincil sözlü kültür ortamı tek başına kültürel bir alandır. Bu alanda kültürel ürünlerin alış verişinin mümkün olmasının yanında bütün ticari işlemler de kültür temel alınarak yapılmaktadır. Böylece sanal ortamlar kültür ekonomisi için önemli bir yer haline gelmektedir. (Özdemir, 2012: s. 29).

Kültür ekonomisinin tanımlaması yapılırken, kültür kavramı “geleneksel bilgi” kavramının yerine kullanılmaktadır. Geleneksel bilgi kavramını World Intellectual Property Organization (Dünya Fikri Mülkiyet Organizasyonu) tarafından “geleneksel bağlamda, atalardan miras olarak alınıp nesilden nesile aktarılan, toplulukların geleneksel yaşam tarzlarının bir parçası olan bilgi, teknik, beceri, ve uygulamalar” olarak tanımlanır. Buna folklorik ifadeleri de dahil etmektedirler. Geleneksel bilgi, gözlem ve deneyimlerin ürünüdür (Oğuz, 2013: s. 23).

Geleneksel kültür veya geleneksel bilgi olarak isimlendirilen halk bilgisi ve uygulamaları uluslararası kuruluşlar tarafından koruma altına alınmaktadır. UNESCO somut olmayan kültürel miras sözleşmesi içinde “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar” adı altında geleneksel halk bilgisinden bahsetmektedir. UNESCO sözleşme dahilinde “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve inançlar, halk hekimliği, halk tarım ve hayvancılığı, halk mutfağı, halk mimarisi, halk ekonomisi, halk baytarlığı, halk taşımacılığı, halk haberleşme tekniği, halk biyolojisi ve botaniği, halk matematiği, halk takvimi” alanlarını koruma altına almıştır (Oğuz, 2013: s. 23).

Kültür ekonomisi, bahsedilen geleneksel bilginin ve folklorik ifadelerin belleğinden beslenerek yaratılan değerlerden, kültürel ürün ve hizmet oluşumdur. (Semiz, 2013: s. 378).

Geleneksel kültürlerin dün olduğu gibi bugün de ekonomik işlevleri bulunmaktadır. Kültürün ekonomik yönü, temel işlevlerinden biridir. Ancak kültür bilimciler ve halkbilimciler, kültürün ekonomik boyutuna değinmekten çekinmektedirler. Kültür araştırmalarında da, geleneksel kültürün ekonomik boyutu

ihmal edilmektedir. Sebebi ise ekonomik yönünün, geleneksel kültürlerin değerini azaltabileceği endişesidir. Geleneksel kültür bilinçsiz bir şekilde ekonomik ve ticari amaçlarla yozlaşabilmekte ve içi boşaltılabilmektedir. Ancak kültürün ekonomik yönünün ön plana çıkması o geleneksel kültürün belirginleşmesine de sebep olmaktadır (Özdemir, 2012: s. 22-24).

20. yüzyıl ile beraber belirginleşen bilgi teknolojileri ve internet ağı sayesinde geleneksel bilgi ve deneyim belliğine verilen önem artmaya başlamıştır. Eskiden kabul görmeyen kocakarı ilaçları, bugün alternatif tıbbın temelini oluşturmaktadır. Geleneksel bilginin köyde kırsal yaşamda bulunduğunu söyleyen görüş bugün ortadan kalkmıştır. Kent folkloru araştırmaları bu görüşü yıkmıştır. Halkbilimcilerin şehir merkezinde yaşayanlara geleneksel kültürü anlatmaya çalıştıkları dönem yok olmuş, kentlilerin, kırsal kesimdekilere dün terk et dedikleri geleneksel yaşam için seferber olduğu dönem yaşanmaktadır (Özdemir, 2012: s. 22-24).

Kültürün, ülke ekonomileri için gider değil, çok önemli bir gelir kaynağı olduğu son dönemde ortaya çıkmıştır. 2020 yılında dünyada kültür ekonomisinin 6 trilyon dolar bir paya sahip olacağı tahmin edilmektedir. Çin, Hong Kong, Güney Kore, Hindistan ve Türkiye geliştirmekte olan ülkeler arasında en çok kültürel ürün ihraç eden ülkeler olarak görülmektedir. 2015 yılında Türkiye'nin ihracatının %70'i yani 18 milyar Türk lirası geleneksel kültüre dayalı el sanatlarından oluşmuştur. (Özdemir, 2018: s. 7).

4.2. KÜLTÜR EKONOMİSİ VE TURİZM

Kültür ile turizm arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmaların birçoğu bu ilişkinin olumsuz etkilerine yoğunlaşmıştır. Bahsedilen ilişkinin olumsuz sonuçlarını sorgulayan çalışmalar yapılmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda geleneksel unsurların turizm tarafından içinin boşaltıldığı ya da ekonomik amaçlarla yozlaştırıldığı düşünülmektedir. Özellikle ekonominin, geleneksel kültür ve sosyo-kültürel yaşam üstünde yok edici etkileri olduğu dile getirilen şikayetlerdendir. Bu bağlamda kültürün edilgen, turizmin etken olduğu kabul edilmiştir. Ancak kültür-turizm ilişkisinde her iki tarafın eşit dinamikler ve birbirilerinin paydaşları olduğu

kabul edilmelidir. Hatta bu ilişki arasındaki işbirliğinin arttırılması gereklidir, böylece kültür kalkınma da önemli bir kaynağa dönüşecek turizm alanında da verimlilik artacaktır (Özdemir, 2012: s. 222).

Tek başına bağımsız bir alan olarak kabul edilen kültürel miras turizmi, büyük oranda kültür turizminin yani kültür ekonomisinin içinde değerlendirilir. Mirastan kast edilen ise müzeler, kütüphaneler, arkeolojik alanlar, görsel sanatlar, gösteri sanatları yani somut ve somut olmayan miras alanlarını tümünü kapsamaktadır. Özellikle yöresel kültür unsurları bugün en dikkat çeken kültür turizmi ögesidir. Kültür turizmi ile bağlantılı bir diğer alan da deneyim ekonomisidir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İskandinav ülkelerinde dikkat çeken deneyim ekonomisi doğrudan kültür turizmi ile bağlantılıdır. Deneyim ekonomisinin ve kültür turizminin özünde birey vardır. Bu nedenle bugünün kültür turisti “kültürel deneyim avcısı” olarak da görülebilmektedir.

Bu yaklaşım doğrultusunda kültürel mirası turistlere müzelerde göstermek yerine, kültürün üretim yerinde canlı bir şekilde deneyimletilmesi amaçlanmaktadır. Buna göre yaşayan kültürün geleneklerini deneyimletmek kültür turizminin esasını oluşturur. Örnek olarak turiste sarma dolması ikram etmek yerine kısa süreli bir kursla kendi yaptığı sarma dolmasını yedirmek veya sunmasını sağlamak verilebilir. Dolayısıyla kültür turizmi, geleneksel kültürün sunulması ve deneyimletilmesi üzerine kurulmuştur. Bu uygulamalarda geleneğin özünü kaybetmemesi gereklidir. Geleneğin doğasını korunmak koşuluyla, yaşatarak geliştirmek kültür turizminin temelini oluşturur. Kültür turizmi için önemli bir başka konu ise içerik alanıdır. İnsanlar mekânlara, mekânlar da insanlara kimlik katmaktadır. Aynı zamanda mekânlar geleneksel kültüre, geleneksel kültür de mekânlara özgünlük katmaktadır. Böylece öyküleri yani içeriği olan mekânların kültür turizmi açısından önemi büyüktür. Hikayesiz kentler sıradanlıktan kurtulamaz. Kültür turizminde sunulan her ürünün mutlaka bir hikayesi olmalıdır (Özdemir, 2012: s. 233).

4.2.1. Turizm Ekonomisi

Turizm talebi, diğer ekonomik sektörlerde olduğu gibi bazı değişkenlere bağlıdır. Turizm hizmetini talep eden kişilerin gelirleri, satın almak istedikleri

hizmetinin fiyatı, rakip hizmetinin fiyatı, turizm tüketimini tamamlayıcı ürünlerin fiyatı, bireylerin zevk ve tercihleri gibi etkenler turizm talebinin belirleyicileridir (Kazdağlı, 1995: s. 1).

Dünya genelinde turizmin ekonomiye olan katkısını fark eden ülkeler bu sektörde ciddi yatırımlar yapmaktadır. Sektörün ilerleyişi için siyasetler belirlenmektedir. Turizm ekonomisinde planlı ve doğru harcamalar ülke ekonomilerinde turizmi, etkili bir ihracata dönüştürmektedir.

Turizm ekonomisi, diğer sektörlerden farklı bazı özellikler arz eder. Bu özellikler şu şekilde sıralanır:

1. Turizm ekonomisi bağımsız bir yapıdadır. İnsanların seyahat talebi, kişisel değişkenlere sahiptir. İnsanları seyahate çeken etkenler çok yönlüdür.
2. Turizm ekonomisi eğlence ve kültür hizmetleriyle rekabet halindedir.
3. Turizm ekonomisinde kişisel gelirlerin harcanması bulunmaktadır. Bu sebeple yer değiştirmelere katılacak bireylerin kişisel gereksinimlerini karşılayabilecek düzenli gelire sahip kimseler olması gerekmektedir.
4. Turizm ekonomisi lüks hizmetlerle rekabet halindedir. Turizm bireylerde, yerini lüks hizmetlere bırakabilir.
5. Turizm ekonomisi hassas yapıdadır. Seyahat edilmek istenen yer hakkında olumlu veya olumsuz olaylar, bireylerin talebinde hızlı değişmelere sebep olabilir.
6. Turizm ekonomisi genellikle mevsimsel bir özellik taşır. Turizmi bütün bir yıla dağıtmak zor bir durumdur.
7. Turizm ekonomisi ülkelerin gelişmişliğine göre değişmektedir. Talebin fazla olduğu yerler genellikle gelişmiş ülkelerdir (Olalı ve Timur, 1988: s. 196).

Turizm ekonomisini etkileyen faktörler bugün değişmektedir. Bu değişimin başlıca nedenleri, boş zamanların artması, ulaşım teknolojisinin gelişmesi, eğitim düzeyinin yükselmesi, kentleşmenin artması, refah düzeyinin yükselmesi, toplumsal hareketliliğin artması, reklam ve tanıtımın çoğalması, bilgi teknolojilerinin gelişmesi, tüketici profiline göre değişmesi olarak sıralanabilir. (Kostak, 2007: s. 36).

Dünyada bugün turizm ekonomisini büyük ölçüde elinde tutan ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Bu ülkeler turizm piyasasında %90'lık bir paya sahiptirler. Ancak ön görüler turizm pazarının çeşitleneceği gelişmekte olan veya gelişmemiş ülkelere turizm hareketliliklerinin artacağı yönündedir. Dünya Turizm Örgütüne göre 2020 yılında dünyada turist sayısı 1.6 milyara ulaşacaktır. Turizm ekonomisinin pazar payı 2 trilyon dolara çıkacağı tahmin edilmektedir. Turizm ekonomisi küresel piyasada en hızlı büyüyen sektörlerden biridir. Dünya ekonomisinde turizmin payı yaklaşık %7'dir (Kostak, 2007: s. 41).

4.2.2. Türkiye Turizm Ekonomisi

Türkiye konumundan aldığı avantajları kullanarak, 1980 yılından sonra küresel turizm pazarında yerini almaya başlamıştır. Türkiye'deki uluslararası turist hareketliliğinin artışının temel sebebi olarak ülkedeki istikrarlı ortam ve turizm üzerine yapılan çalışmalar gösterilmektedir. Türk turizminin gelişiminde önemli katkıları olan bir faktör de sektörde yapılan yapısal değişikliklerdir. Özellikle son 15 yılda yapılan yapısal değişiklikler sektörü uluslararası standartlara çıkararak Türkiye'yi gelişmiş ülkelerle rekabet edebilecek düzeye getirmiştir. Türkiye'nin sektörde güçlü yanları şu şekilde sıralanabilir:

- a) İklimi, doğal kaynaklarının ve tarihi alanlarının varlığı, bozulmamış çevresi.
- b) Sektörün ve siyasi karar vericilerin turizmin önemini anlamış olması.
- c) Anadolu'nun tarihi ve kültürel mirasının zengin olması.
- d) Özgün gelenek ve göreneklere sahip Türk insanının misafirperverliği.
- e) Yeni turizm politikalarına kolayca uyum sağlayabilecek genç nüfusa sahip olması.
- f) Hem Doğu hem de Batı kültürüne sahip kendine has sosyal yapıya sahip olması.
- g) Diğer Akdeniz ülkelere göre kaliteli ve nitelikli tesislere sahip olması.

- h) Sektörde rakip Avrupa ülkelerinde bulunmayan özel kıyılara⁸ sahip olması.
- i) Hareketli iç turizme sahip olması.
- j) Geleneksel sanatlara sahip olması ve yöresel ürünleri bulunması.
- k) Turizmin çeşitlenmesine sebep olan ulaşım olanaklarına ve coğrafya yapısına sahip olması.
- l) Değişen uluslararası talebe uyum sağlayabilecek yapısı olması (Önal vd 2006: s. 38).

Türkiye küreselleşme sürecinde turistik arzda çeşitlenme sağlayarak döviz gelirlerini arttırmayı planlamaktadır. Türkiye'nin bu amaçla sektörde yapması gerekenler, rekabeti arttırması, yatırımlarda yenilenme sağlaması, devlet teşviklerini arttırması ve sektöre uluslararası bakış kazandırması olarak görülmektedir. Türk turizmi bu amaçla atılan adımların ardından Akdeniz bölgesinin en önemli turizm destinasyonlarından biri olmuştur. Dünyanın en büyük endüstrilerinden biri olan turizm son yüzyılda gelişimini hız kesmeden arttırmaya devam ettirmektedir. Uluslararası seyahatte gelişim, değişimle beraber gelmektedir. Değişen talepler Türk turizmini daha avantajlı bir duruma getirmektedir. Klasik deniz turizmi talepleri azalmaktadır ve bu durum Türk turizmine olan talebi arttırmaktadır (Kostak, 2007:s. 57).

Türk turizmi, Türk ekonomisi için döviz sağlama özelliği ile katkıda bulunmaktadır. Ayrıca dünya ile kültürel iletişimi sağlayan bütünleştirici bir etkisi bulunmaktadır. Türk turizminin ekonomiye olan katkıları, ödeme dengesine olumlu etkisi, istihdam oluşturması, yabancı yatırımcıyı ülkeye çekmesi, ticari fırsatları oluşturması gibi sıralanabilir. Türk turizminin Türkiye için sakıncaları ise mal ve hizmet fiyatlarını yükseltmesi, göçü arttırması, maliyetleri arttırması, istihdam bakımından risk taşıması, ekonomiyi dışa bağımlı hale getirmesi olarak sıralanabilir (Soyak, 2005: s. 24). Tüm bunların yanında turizm sektörü yapısı itibariyle birçok sektörle ilişkisi bulunmaktadır. Böylece turizm ekonomisi Türkiye için olumlu etkilerini hızla gösterme özelliği ile ayrılmaktadır. Turistler gittikleri yerde

---

⁸ Bu kıyıları özel kılan özellikler, spesifik kıyı sporlarına müsait olması ve yat turizmi için elverişli olmasıdır.

konaklama, yeme-içme, ulaşım, alışveriş gibi gereksinimlerini karşılamak için harcamalar yapmaktadır bu durum Türk turizmine dolaylı gelir olarak yansımaktadır.

Deniz turizminin dışında kalan ve belli bir mevsime bağlı olmayan alternatif turizm alanları da bulunmaktadır. Alternatif turizm geleneksel turizmin karşıtı olarak görölmektedir ve kitle turizmi kadar sert değil, esnek ve yumuşak bir yapıya sahiptir. Ayrıca alternatif turizm gelirleri ülkeye eşit olarak dağılmaktadır. Daha fazla yerellik sağlar ve yöreye daha fazla faydalı olmaktadır. Türk turizminin en önemli problemi turizm çeşitlenmesinin az olmasıdır. Tek bir turizm çeşidine odaklanma mevsimsel yoğunluğa sebep olmaktadır. Yayla turizmi, kaplıca turizmi, kongre turizmi, yat turizmi gibi çeşitli alanlara da yatırımlar yapılmalıdır. Türkiye kitle turizmi için bölgesinde önemli bir çekim merkezidir. Ancak Türkiye kültürel ve iklim çeşitliliği ile birçok alternatif turizm alanı için de büyük potansiyele sahiptir. Sektörde istenilen verimi elde etmek için tüm yıla yayılan bir turizm elde etmek için alternatif turizm fırsatları ihmal edilmemelidir.

4.2.3. Sağlık Turizmi Ekonomisi

Sağlık turizmi büyümesini aralıksız olarak sürdüren global bir sektördür. Sağlık turizmi büyümesinin yanında genişleyen bir pazar haline gelmiştir. Sektörden pay alabilmek için ülkeler rekabet halindedirler ve kendi ülkesini öne çıkarmak için uzun vadeli programlar oluşturmaktadırlar. Türkiye 10 yıllık süreçte sağlık turizminde gelişme göstermiş olmasına rağmen, sektörün en güçlü ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan, Tayland ve Macaristan'a henüz yetişememiştir. Sağlık turizmi hızlı büyüyen ve hızlı geri dönüş alınabilen yapısıyla tek başına dünya endüstrisinde yerini almıştır.

Sağlık turizmi, ulaşım sektörü, iletişim sektörü, seyahat sektörü, finans sektörü, inşaat sektörü, sağlık sektörü ve sigorta sektörü ile bağlantılı kompleks bir ekonomi sahasıdır. Bu onu birçok alana bağımlı yapmaktadır ve böylece bu sektörde başarılı olmak birçok alanda organize olmayı gerektirmektedir (Tontuş, 2015: s. 24).

Hizmet ihracatı olarak görülen sağlık turizmi sektörü 100 milyar dolarlık eşiği geçerek ülke turizmini çeşitlendirmek isteyen ekonomiler için cazip hale gelmiştir. Ülkeler akreditasyon sistemlerini geliştirerek ve kalite standartlarını yükselterek, hızlı ve daha ucuz tedavi yolları oluşturarak turist çekmeye çalışmaktadır. Hastalar ulaşım ağlarının gelişmesi ve insanların bilinçlenmesi sonucu, yeni tedavi metotları araştırarak sağlık turistine dönüşmektedir. Artan sağlık maliyetlerini azaltmak isteyen hastalar özel sigorta şirketleri ile paket anlaşmalar yaparak sağlık turizminin müşterileri olmaktadır.

Sonuç olarak pazar genişlemekte yatırımcıların ilgisi zaman geçtikçe artmaktadır. Son yıllarda gelişmiş ülkelerde yaşanan nüfusla beraber artan bireysel yaşam maliyetleri, gelişmiş ülke vatandaşlarını ucuz hızlı tedavileri aramaya itmiştir. Böylece önceden teknoloji bakımından ileride ülkelere yapılan turist akışı artık daha az gelişmiş ülkelere doğru yapılmaktadır. Bu rota değişikliğinde bekleme süresi, ücret ve kalite gibi etkenlerin yanında bireysel deneyim turizmi de etkilidir. Yeni yerler, yeni deneyimler arayan turistler kültür varlıklarını göz önünde bulundurmaktadırlar. Sağlık turizm hareketliklerinde etkili olan bir durum da diasporadır. Hastaların kendi anavatanlarına tedavi amaçla döndükleri gözlemlenmektedir. Almanya'daki Türklerin tedavi için Türkiye'yi seçmesi, İngiltere'deki Hintlileri tedavi için Hindistan'ı tercih etmesi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Meksikalıların tedavi için Meksika'yı tercih etmesi buna örnektir (Özcan ve Aydın, 2015: s. 105).

Sağlık kuruluşlarının uluslararası pazarda etkili olabilmesi için ve yabancı hastaları tedavi edebilmek için en önemli şart akreditasyon sistemine girmektir. İlk akreditasyon sistemi Kanada'da 1968 yılında "Accreditation Canada" ismiyle kurulmuştur. Ancak şu an dünyada etkili olan sistem "Joint Commission International" 1994 yılında Amerika'da kurulmuştur. Bunun yanı sıra İngiltere'de Avrupa Birliği bölgesinde yaygın olan "QHA Trend" akreditasyon sistemi bulunmaktadır. Avustralya ve Uzak Doğu pazarı için etkili olan bir sistem ise "Australian Council on HealthCare Standards" ismiyle hizmet vermektedir. Bahsedilen akredite sistemleri sağlık kuruluşlarına kendi kalite standartlarına göre lisans vermektedir. Akredite sahibi

sağlık kuruluşları uluslararası pazara etkili olmaktadır. Yabancı hastaları daha kolay bir şekilde ağırlamaktadır ve uluslararası hastaların sigortalarından faydalanmasına ortam hazırlamaktadır (Temizkan, 2015: s. 22).

Ülke ekonomileri açısından sağlık turizmi önemli bir yerde durmaktadır. Ülkeden ülkeye değişmekle birlikte sağlık turizmi ülke ekonomilerindeki payı %2 ile %16 arasındadır. 2008 yılında dünyada 4,1 trilyon dolar değerinde sağlık turizmi pazarı oluşmuştur. 2009 yılında bu rakam 5.4 trilyon dolar değerine ulaşmıştır. 2014 yılında dünyada 500 milyon kişinin sağlık turisti (medikal, termal yaşlı ve engelli) olarak yurtdışına çıktığı tahmin edilmektedir. Sadece bu hareketlilik sebebiyle meydana gelen pazar 100 milyar dolardır (Tontuş, 2015: s. 27).

Sağlık turizmi müşterileri hastalıklarına tedavi bulmak, sağlıklı olmak, sağlığını korumak veya arttırmak amacıyla seyahat etmektedirler. Hasta olan insanların temel amacı iyileşmektir bu sebeple tıbbi hizmet veya kür uygulamalarını tercih ederler. Sağlıklı insanlar ise asıl amaçları tatil olup, tatilleriyle beraber koruyucu sağlık uygulamalarından faydalanırlar. Bu uygulamalar genellikle termal su ve spa uygulamalarıdır. Dolayısıyla sağlık turizminin müşteri profili sadece hasta bireyler değildir, sağlığını korumak isteyen tatil amaçlı gelen bireyler de bu profile girmektedir (Aydın, 2012: s. 92). Sağlık turizmi seyahatine katılan ziyaretçi tipleri sadece turist, tatilde tedavi gören turist, hem tatil hem tedavi amaçlı turist, tatil amaçlı hasta turist, sadece hasta, sağlığını korumaya amaçlayan ve tatil yapan turist ve sağlık personeli turisti olarak sıralanmaktadır (Cohen, 2008: s. 30).

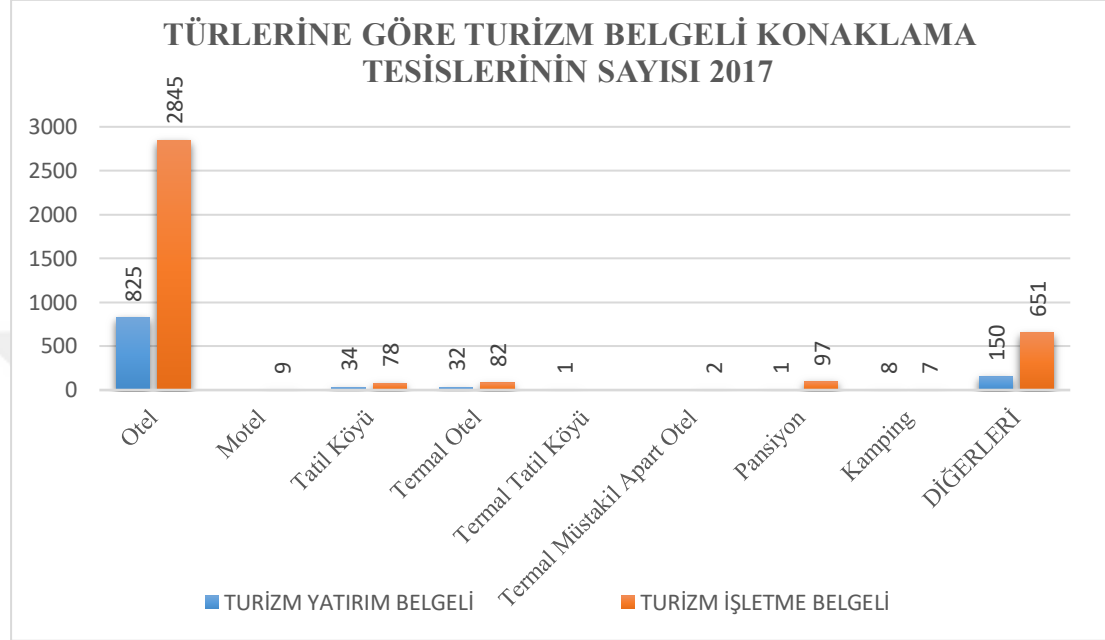
Türkiye sağlık turizminde 2023 yılını hedef yıl olarak belirlemiştir. 2023 yılında 2.000.000 yabancı hasta ve 20 milyar dolar gelir hedefi belirlenmiştir. Sağlık kuruluşlarının %10 oranında uluslararası sistemlere akredite olması hedefler arasındadır (Durdu, 2014: s. 70).

4.3. KÜLTÜR EKONOMİSİ VE ŞİFALI SULAR (KAPLICA TURİZMİ)

Dünya genelinde kaplıca turizm en yüksek dönemini yaşamaktadır. Nüfusun tüm dünyada her yıl ortalama %2 yaşlandığı düşünüldüğünde kaplıca turizmi talebinin gün geçtikçe artacağı tahmin edilmektedir. Türkiye ise genç nüfusu, yetişmiş iş gücü ile yeterli insan kaynaklarına sahip bir ülkedir. Türkiye yıllık ortalama 40 milyon turisti ülkesinde ağırlamasına rağmen kaplıca turizminde yeterli turisti ülkesine çekememektedir. Çünkü kaplıca turizmi, tıp, turizm hizmetleri, ulaşım, çevre, mimarlık, sigorta, reklam ve pazarlama gibi birçok alanda yeterlilik gerektiren bir sektördür. Bu alanlar arasında Türkiye’de gelişmiş koordinasyon bulunmamaktadır. Kaplıca turizminde yeterli ekonomik geliri elde etmek adına, Türkiye kalkınma ajansları ve Sağlık Turizmi Koordinasyon Kurulu gibi kurumların faaliyete geçmesini sağlamıştır. Bunun yanında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2023 Master Planında termal turizme özel önem verilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti 10. Kalkınma Planında da kaplıca turizmi hedefleri konulmuştur (Tontuş, 2015: s. 173).

Türkiye’de kaplıca turizm maksadı ile termal otellerde 1981 yılında 63.999 kişi konaklama yapmıştır. Bu sayı 1998’de 375.606 olmuştur. 2017 yılında ise Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgelendirilen ve mahalli idarelerce belgelendirilen termal otellerde konaklayan turist sayısı 2.589.007 kişidir. 2010 yılında termal konaklama tesisi sayısı 101 adet iken bu sayı 2017 yılı itibarıyla 197 olmuştur (Durdu, 2014: s. 72).

2019 yılı itibariyle rakamların daha da yükselmesi beklenmektedir. Yaklaşık 3 milyon kişinin turist olarak konakladığı bu sektör Türk ekonomisi için ihmal edilemez bir gelir kaynağı durumundadır. Türkiye güney sahilleri ile dünyada sayılı kitle turizmi destinasyonlarından biridir ancak kaplıca turizmi için bu durum aynı değildir.

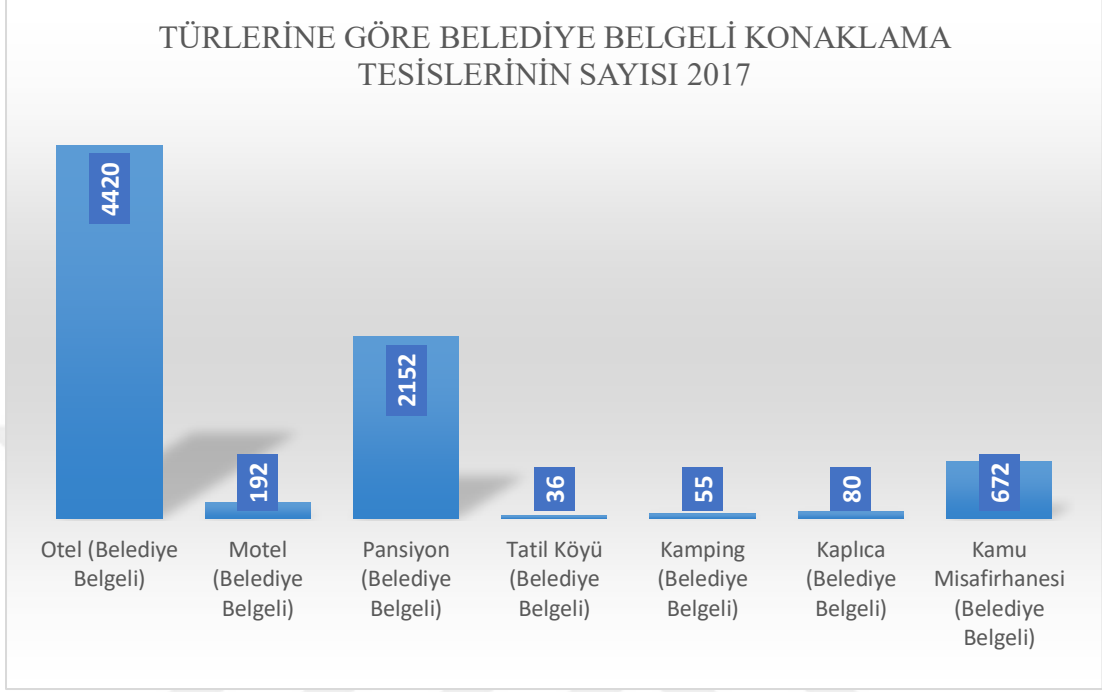

Tablo 13: Türkiye Türlerine Göre Turizm Belgeli Konaklama Tesisleri 2017⁹
(Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı konaklama tesisleri işletme ve yatırım belgeli olarak ikiye ayrılmaktadır. Yatırım belgeli tesisler, tesisin yatırım aşamasında bakanlığa başvurduğu anlamına gelmektedir. İşletme belgeli tesisler ise işletim sırasında belgelendirilmiştir. Bakanlığa bağlı konaklama tesisleri uluslararası standartlara uygun tesisler olarak bilinmektedir. Türkiye’de 2017 yılı verilerine göre bakanlık tarafından belgelendirilmiş 117 termal tesis bulunmaktadır. Tesislerden 33 adeti yatırım belgelidir. Yatırım belgeli tesislerin işletme belgeli tesislere göre daha düzenli tesisler olduğu düşünülmektedir. Böylece Türkiye’de bulunan tesislerin çoğunun işletim başladıktan sonra belge alma şartlarını yerine getirdiği gözükmektedir. Ayrıca Türkiye genelinde termal tesislerde çeşitlenmenin çok az

⁹ Bu çalışmanın kaynak taramaları 2018 yılında yapılmıştır. Bu sebeple Kültür ve Turizm Bakanlığında bitmiş son yılın verileri talep edilmiştir. Ayrıca 2018 yılı verileri teyit edilmiş ve termal tesisler için veriler değişmediği öğrenilmiştir.

olduğu gözükmektedir. Ülke çapında yalnızca bir adet termal tatil köyü bulunmaktadır. (Tablo 13).

Tablo 14: Türkiye Türlerine Göre Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinin Sayısı 2017 (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Türkiye’de mahalli idarelerce belgelendirilen kaplıca tesisi sayısı 80’dir (Tablo 14). Ancak belediye belgeli tesislerin birçoğunun uluslararası standartlarda olmadığı bilinmektedir. Belediye belgeli termal konaklama tesislerinin geneli, geleneksel yöntemle yararlanılan kaplıca suyunu biraz daha modern teknikle yararlanmaya dönüştürmektedir. Ancak geniş imkanları bulunan, yurtiçi ve yurtdışından yüksek sayıda turist çekebilecek tesisler değildirler. Belediye belgeli tesisler, termal kaynağın tespiti ve tanınması için önemlidir. Ayrıca yöre halkının suyu kullanabilmesi için önem arz etmektedir.

Türkiye’de bakanlık belgeli termal otelleri ziyaret eden kişi sayıları incelendiğinde, iki milyondan fazla kişinin 2017 yılında otellerde konakladığı gözlemlenmektedir. Bu rakamın 358.458’i yabancı turistlerden oluşmaktadır. Kaplıca otellerinin şu an da bile ciddi bir ekonomik pazar olduğu gözükmektedir (Tablo 15). Yıllık iki milyondan fazla turist hareketini içeren termal turizmin büyüklüğünü

belirleyici olan faktör kalış süreleridir. Çünkü kişi sayısı gelir hesaplamalarında bazen kalış süresinden daha önemsiz olabilmektedir.

TURİZM İŞLETME BELGELİ KONAKLAMA TESİSLERİNDE TESİSLERE GELİŞ SAYISI, ORTALAMA KALIŞ SÜRESİNİN TESİS TÜR VE SINIFLARINA GÖRE DAĞILIMI (2017)							
TÜRÜ	SINIFI	TESİSE GELİŞ SAYISI			ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ		
		YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
Termal Otel	5 Yıldızlı	334 732	1 123 261	1 457 993	1,42	2,22	2,04
	4 Yıldızlı	16 188	351 997	368 185	3,00	1,96	2,01
	3 Yıldızlı	7 368	198 732	206 100	1,68	1,85	1,84
	TOPLAM	358 288	1 673 990	2 032 278	1,50	2,12	2,01
Termal Müstakil Apart Otel		170	7 409	7 579	14,74	2,77	3,04

Tablo 15: Türkiye Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinin Geliş Sayısı ve Ortalama Kalış Süresinin Türk ve Sınıflarına Göre Dağılımı 2017 (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Termal turizmi doğası gereği şifa ve tedavi edici özelliği barındırdığı için kalış süreleri diğer turizm sektörlerinden daha da önemli hale gelmektedir. Kaplıcadan faydalanmak isteyen ziyaretçinin belirli kürleri tamamlaması gerekmektedir. Bu durum kaplıca suyunun özelliklerine göre değişmekle birlikte kürlerin tamamlanması ortalama bir hafta konaklama yapılmasını gerekli kılmaktadır. Ancak yerli ve yabancı ziyaretçilerin ortalama kalış süreleri bir haftayı bulmamaktadır (Tablo 15).¹⁰ Termal konaklama sayılarının ve kalitelerinin artırılmasının yanında geceleme sayılarını da arttırmak üzerinde durulması gereken bir unsurdur. Burada dikkat çeken bir durum yabancı turist oranının otel kalitesi düştükçe azalmasıdır. Kaplıca turizminde elde edilecek döviz gelirleri için standartların yükseltilmesi elzemdir.

¹⁰ 2017 yılı Türkiye "Termal Müstakil Apart Otel" statüsünde konaklama merkezlerinin yabancı turist ortalama kalış süresi 14.74 oranındadır. Bu sayı genel ortalamadan çok üstünde gözükmektedir. Araştırmalar neticesinde bir termal apart otelin Norveç'ten belirli zamanlarda gruplar getirdiği tespit edilmiştir. Uzun gecelemler yapan grup ortalamayı yükseltmektedir. Bu durum, "Kaplıca turizminde nitelik nasıl artırılır?" sorusunun cevabını vermektedir.

**MAHALLİ İDARELERCE BELGELENDİRİLEN KONAKLAMA
TESİSLERİNDE TESİSLERE GELİŞ SAYISI VE ORTALAMA KALIŞ
SÜRESİNİN TESİS TÜR VE SINIFLARINA GÖRE DAĞILIMI (2017)**

TÜRÜ	TESİSE GELİŞ SAYISI			ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ		
	YABANCI	YERLİ	TOPLAM	YABANCI	YERLİ	TOPLAM
Kaplıca	6 184	542 966	549 150	3	2	2

Tablo 16: Türkiye Mahalli İdarelerce Belgelendirilen Konaklama Tesislerinde Tesislere Geliş ve Ortalama Kalış Süresinin Tesis Tür ve Sınıflarına Göre Dağılımı 2017 (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Belediyeler tarafından belgelendirilen kaplıca otellerinde de ortalama kalış sürelerinin düşük olduğu gözlemlenmektedir. Kalite standartlarının artmasıyla yabancı turist oranının arttığı göz önüne alındığında belediye belgeli tesislerde yabancı turist sayısının az olması anlam kazanmaktadır. 2017 yılında Türkiye’de belediyeler tarafından belgelendirilen termal otellerde kalan ziyaretçi sayısı yarım milyonun üzerindedir. Bu sayısının yalnızca 6.184’ü yabancı turisttir (Tablo 16). Bu durum yabancı turistlerin belediye belgeli tesisleri genellikle tercih etmediğini göstermektedir.

**TURİZM İŞLETME BELGELİ KONAKLAMA TESİSLERİNDE
İKAMET ÜLKELERİNE VE TESİS TÜRLERİNE GÖRE TESİSLERE
GELİŞ VE ORTALAMA KALIŞ SÜRESİNİN DAĞILIMI (2017)**

ÜLKELER	Termal Otel	
	TESİSE GELİŞ SAYISI	ORTALAMA KALIŞ SÜRESİ
Cezayir	718	2,69
Fas	483	2,92
Güney Afrika Cumhuriyeti	475	1,56
Libya	399	2,02
Mısır	976	2,07
Sudan	259	1,86
Tunus	457	2,56
<u>TOPLAM AFRİKA</u>	4 457	2,20
Arjantin	1 045	1,32
Brezilya	7 128	1,08
Kolombiya	530	1,50
Şili	68	1,79
Venezuela	26	1,88
<u>TOPLAM AMERİKA</u>	9 776	1,22
Bahreyn	2 611	2,24
Birleşik Arap Emirlikleri	2 308	2,38
Irak	2 965	1,88
İsrail	2 376	1,57

Katar	1 608	2,09
Kuveyt	12 248	2,77
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti	2 522	2,96
Lübnan	880	2,19
Suudi Arabistan	15 256	2,28
Umman	598	2,13
Ürdün	1 503	2,04
Yemen	572	2,03
Bangladeş	65	1,86
Çin Halk Cumhuriyeti	92 330	1,07
Endonezya	11 945	1,18
Filipinler	417	1,63
Hindistan	2 954	3,36
İran	3 425	2,06
Malezya	9 953	1,13
Pakistan	794	1,42
Singapur	533	1,18
Tayland	3 705	1,54
<u>TOPLAM ASYA</u>	215 356	1,43
Almanya	20 547	2,25
Avusturya	738	2,02
Belçika	1 734	1,72
Çek Cumhuriyeti (Çekya)	224	4,01

Danimarka	757	2,14
Finlandiya	187	2,29
Fransa	5 434	1,69
Hollanda	1 441	2,80
İngiltere (Birleşik Krallık)	5 113	1,44
İrlanda	443	2,44
İspanya	1 749	1,43
İsveç	674	2,34
İsviçre	1 173	2,29
İtalya	2 966	1,74
İzlanda	105	2,80
Lüksemburg	7	1,71
Macaristan	1 049	1,10
Norveç	742	1,66
Polonya	999	1,32
Portekiz	438	1,42
Slovakya	144	2,19
Yunanistan	2 444	2,87
Arnavutluk	186	2,41
Bosna Hersek	100	2,71
Bulgaristan	2 110	1,54
Estonya	212	1,07
Güney Kıbrıs Rum Kesimi	321	2,21

Hırvatistan	111	1,69
Karadağ	1	2,00
Kosova	23	1,57
Letonya	21	3,24
Litvanya	45	2,56
Makedonya	513	5,02
Malta	18	1,89
Romanya	3 112	1,23
Sırbistan	318	1,73
Slovenya	126	1,76
<u>TOPLAM AVRUPA</u>	56 407	1,98
Azerbaycan	1 915	1,97
Beyaz Rusya (Belarus)	204	2,13
Ermenistan	41	1,83
Gürcistan	420	2,61
Kazakistan	1 358	1,88
Kırgızistan	865	1,62
Moldova	158	2,22
Özbekistan	451	2,51
Rusya Fed.	17 409	1,28
Tacikistan	123	3,34
Türkmenistan	410	1,95
Ukrayna	1 253	2,03

Amerika Birleşik Devletleri	5 604	1,88
Avustralya	1 706	1,66
Güney Kore	29 576	1,04
Japonya	9 049	1,13
Kanada	536	2,12
Meksika	404	1,70
Yeni Zelanda	80	2,74
<u>TOPLAM OKYANUSYA</u>	93	4,46
<u>YABANCI TOPLAM</u>	358 288	1,50
TÜRKİYE	1.673.990	2,12
<u>GENEL TOPLAM</u>	2 032 278	2,01

Tablo 17: Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesislerinde İkamet Ülkelerine ve Tesis Türlerine Göre Tesislere Geliş Ve Ortalama Kalış Sürelerinin Dağılımı 2017

Bakanlık belgeli termal otellerde konaklama yapan yabancı turistler incelendiğinde Çin Halk Cumhuriyeti vatandaşı turistlerin yüksek sayıda turist grubu olduğu gözükmemektedir. 92.330 Çinli turist 2017 yılında Türkiye termal otellerinde konaklama yapmıştır. Çin gibi dünyanın en yüksek nüfuslu ülkesinden böyle yüksek bir rakamı elde etmek, kaplıca turizminin potansiyelini göstermektedir. Ayrıca bu durum Çinli grupların kaplıca konseptini sevdiğini göstermektedir. Ülkelerin Çinli turistleri coğrafyalarına çekmek için politikalar ürettiği göz önüne alındığında bu rakamın önemi daha da artmaktadır. Çinli turistlerin ortalama kalış süreleri ise yalnızca 1.07'dir. Konaklama da gün sayısının çok az olması bu potansiyelinin faydalarını azaltmaktadır (Tablo 17).

Çin'in dışında kaplıca tesisleri Kuveyt (12.248), Suudi Arabistan (15.256), Endonezya (11.945), Malezya (9.953), Almanya (20.547), Rusya Federasyonu

(17.409), Güney Kore (29.576) ve Japonya (9.049) ülkelerinden yüksek rakamlarda turist çekmiştir. Konaklama verileri, termal turizmin kitle turizmine göre çok daha az yabancı turist çektiğini göstermektedir. Almanya, Rusya, Güney Kore ve Japonya ülkelerinde rakamlar diğerler ülkelere göre yüksek gözüktüğü de bu ülkelerin Türkiye'nin en çok turist çektiği ülkeler olduğu düşünüldüğünde rakamların çok aşağıda olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunların yanında Brezilya vatandaşlarının termal tesislere geliş sayısının 7.128 olması dikkat çekmektedir. Zira Brezilya, Türk kültürüne uzak bir ülkedir. Geliş sayısı en yüksek ülkeler incelendiğinde hiçbir ülkenin ortalama kalış süresinin 3 rakamına ulaşmadığı gözükmektedir (Tablo 17).

Türkiye'nin çeşitli turizm sektörlerinde yüksek oranda turist çektiği Birleşik Arap Emirlikleri (2.308), Irak (2.965), Katar (1.608), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (2.522), Ürdün (1.503), İran (3.425), İspanya (1.749), İtalya (2.966), Yunanistan (2.444), Bosna Hersek (100), Bulgaristan (2.110), Makedonya (513), Azerbaycan (1.915), Gürcistan (420) ve Ukrayna (1.253) gibi ülkelere termal turizm için konaklamaya gelen turist sayısı çok azdır. Bahsedilen ülkelerde kitle turizmi için alınan verim kaplıca turizminde alınmamaktadır. Oysa bu ülkelerin vatandaşları sıkça ülkemizi ziyaret etmektedirler ancak kaplıca turizmini tercih etmemektedirler (Tablo 17).

Bakanlık tarafından belgelendirilen termal otellerde konaklayan yabancı turistlerden ortalama kalış süresi en yüksek ülkeler şu şekilde sıralanmaktadır: Hindistan (3,36), Çek Cumhuriyeti (4,01), Hollanda (2,80), Yunanistan (2,87), Bosna Hersek (2,71), Letonya (3,24), Makedonya (5,02), Gürcistan (2,61), Tacikistan (3,34). Kaplıca otellerinde ortalama kalış sürelerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ancak en önemli etkenler tesisin kalitesi, tesiste konaklamanın maliyeti ve misafirlerin kaplıca kültürüne hakim olmasıdır. Bireysel ziyaretlerin dışında tesislerin yurtdışı bağlantılarıyla organize ettiği gruplarda ortalama kalış sürelerinin daha yüksek olduğu bilinmektedir (Tablo 17).

Türkiye’de belediyeler tarafından belgelendirilen termal otellerin yabancı turist istatistikleri araştırmalar neticesinde elde edilmiştir. Belediye belgeli termal otelleri yabancı turistlerin çok düşük oranda tercih edildikleri ortaya çıkmaktadır. Düşük rakamlı verilerin güvenilirliği zedeleme ihtimalinin olmasından dolayı, bahsedilen veriler çalışmaya konmamıştır. Bu durum belediye belgeli tesislerin standartlarının düşük olduğunu bir kez daha göstermektedir.

4.3.1. Kaplıca Turizmi Yasal Durum

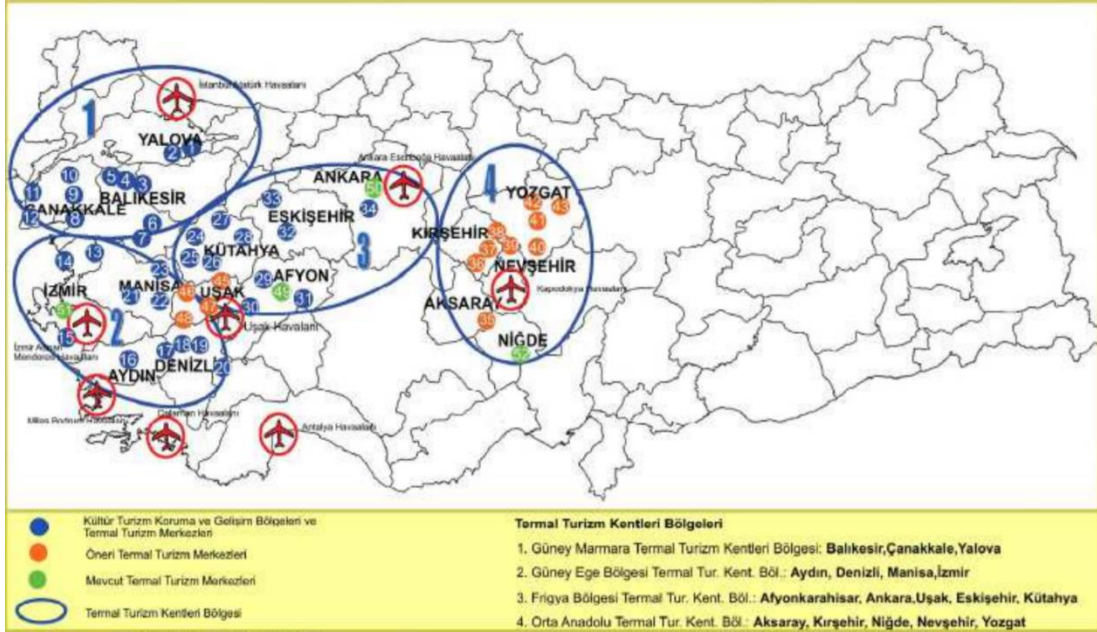
Sağlık turizmi konusunda Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Dışışleri Bakanlığı, Kùltür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve şehircilik Bakanlığı gibi resmi kurumlar turizm sisteminin gelişmesi ve uygulanması için Sağlık Bakanlığı ile beraber mevzuatlar ve yasalar oluşturmuşlardır. Bunlardan ilki 1982 tarihli 2634 sayılı “Turizm Teşvik Kanunu’dur”. Bu tarihten sonra Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan tüm reformlarda sağlık turizmine yer verilmiştir. Sağlık Bakanlığı tarafından çıkarılan yasalar, yönetmelikler, tüzükler, genelgeler gibi mevzuatlar ile sağlık turizmi üzerine çalışmalar yapılmıştır. 1988 tarihinde termal suların değerlendirilmesi, suyu kullanacak işletmelerin nitelikleri, arazi kullanımı gibi kaplıca turizmini ilgilendiren konularla ilgili 3487 sayılı kanun çıkarılmıştır (Özcan ve Aydın, 2015: s. 101).

2010 yılında Sağlık Bakanlığına bağlı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde Sağlık Turizmi birimi ve Termal Turizm Spa-Wellness bölümleri kurulmuştur. 2011 yılında sağlık turizmi ile ilgili yasal düzenleme yapmak, kurumlar arası koordinasyonu sağlamak ve sağlık turizmini geliştirmek Sağlık Bakanlığının görevleri arasına girmiştir. Ardından Sağlık Turizmi Daire Başkanlığı kurulmuştur.

2007 yılında Kùltür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Türkiye Turizm Stratejisi 2006” ve “2023 Eylem Planı Ana Kararları” kapsamında Termal Turizm Master Planı oluşturulmuştur. Türkiye’nin zengin jeotermal potansiyeline sahip olması ancak kür parkı, kür merkezi ve konaklama tesisi bakımından yetersiz olması sebebiyle bu plan

oluşturulmuştur. Plan gereği termal kent destinasyonları oluşturulacak ve Avrupa ülkeleri ile rekabet ortamı kurulacaktır (Gülen ve Demirci, 2012: s. 61).

Proje içeriğinde dört termal turizm bölgesi barındırmaktadır. Güney Ege (Afrodisya) Termal Turizm Bölgesi (Aydın, Denizli, İzmir, Manisa), Güney Marmara (Troya) Termal Bölgesi (Balıkesir, Çanakkale, Yalova), Frigya Termal Turizm Bölgesi (Afyonkarahisar, Ankara, Eskişehir, Kütahya, Uşak), Orta Anadolu Termal Turizm Bölgesi (Aksaray, Kırşehir, Nevşehir, Niğde, Yozgat) oluşturulan termal kentlerdir. Şehirlerin seçiminde termal kaynakların yanında bütünleşebilecek kültürel veya doğa değerlerinin varlığına bakılmıştır.

Harita 4: 2023 Termal Turizm Master Planı Haritası (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Proje kapsamında turizm imkanını 12 aya çıkarmak, istihdamı arttırmak, yatırım ve işletmede karlılığı sağlamak, yüksek iç turizm talebini karşılamak, bölgesel kalkınmayı sağlamak amaçlanmaktadır. Böylece belirlenen merkezlerde imar planları yapılması, küre merkezine uygun alanların yatırımcılara tahsisin yapılması, pilot merkezlerin geliştirilmesi (deniz kıyısı bölgeler öncelikli olarak), belirlenen bölgelerde üniversiteler ve sivil toplum örgütleriyle koordine olunması, yerel yönetimlerle altyapı hizmet birliklerinin kurulması, yerli ve yabancı yatırımcılar için bilgilendirme yapılması, tanıtım yapılması, hedef ülkelerin sigorta sistemleri

araştırılarak ikili anlaşmalar yapılması, fuar ve workshop gibi faaliyetlerin yapılması, jeotermal alanların teknik etütlerinin yapılması, jeotermal konusunda bütüncül bir yasanın çıkarılması ve termal turizme yönelik özel teşvik getirilmesi planlanmaktadır.

Kısa dönemde (2007-2012) 50.000, orta dönemde (2012-2017) 100.000, uzun dönemde (2017-2023) 500.000 yatak kapasitesi hedeflenmektedir. Böylece nihai hedef olan dünyanın en önemli sağlık ve termal destinasyonuna ulaşmak planlanmaktadır (Özcan ve Aydın, 2015: s. 103).

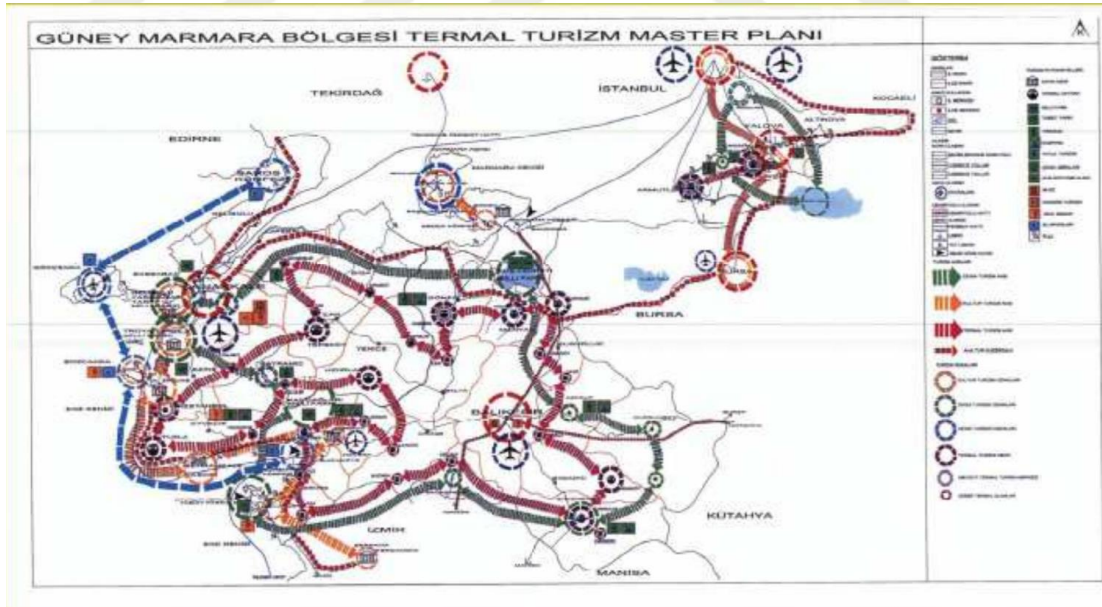
2013 yılında Kalkınma Bakanlığı tarafından Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) hazırlanmıştır. Plan çerçevesinde “Sağlık Turizminin Geliştirilmesi Programı” yer almaktadır. Programın amacı medikal turizm, kaplıca turizmi ve engelli turizmi gibi sağlık turizm kollarının standartlarını yükseltmektir. Programın hedefleri arasında termal turizm yatak sayısının 100.000 olması bulunmaktadır. Ayrıca 1.500.000 yabancı turisti termal turizm sektörüne çekmek ve 3 milyar dolar gelir elde etmek hedefleri arasındadır. Belirlenen hedeflere ulaşabilmek için hukuki altyapının geliştirilmesi, fiziki ve teknik altyapının ilerletilmesi, hizmet standartlarının iyileştirilmesi ve tanıtım pazarlamanın yapılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Plan çerçevesinde Sağlık Bakanlığı ve Kültür Turizm Bakanlığının organize çalışması istenmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2013).

Türkiye’de sosyal güvenlik sistemini yürüten, düzenleyen ve vatandaşların faydalanmasını sağlayan kurum olan Sosyal Güvelik Kurumu (SGK), sağlık sistemi içinde yer alan kaplıca tedavilerinin masraflarını karşılamaktadır. Genel sağlık sigortasına sahip vatandaşların ve refakat ettikleri bakmak zorunda oldukları kişilerin, kaplıca tedavisi masrafları, yol masrafları gündelik giderleri ve refakat giderleri sigorta kapsamında karşılanmaktadır. Kaplıca tedavisinin sigorta kapsamına girebilmesi için uzman hekim tarafından rapor düzenlenmesi ve tedavinin yapılacağı tesisin Sağlık Bakanlığı işletme iznine sahip olması gerekmektedir.

4.3.1. Çanakkale Şifalı Suları ve Kültür Ekonomisi

Çanakkale’de, Türkiye ve dünyada olduğu gibi alternatif turizm seçenekleri artmakta ve gelişmektedir. Çanakkale’de kıyı turizmine alternatif olarak görülebilecek turizm seçenekleri, başta kaplıca turizmi olmak üzere, kongre turizmi, kamp turizmi ve kültür turizmidir. Çanakkale bulunduğu Marmara Bölgesinde kaplıca potansiyeli bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Çeşitli sebeplerle kıyı turizminde potansiyelini kullanamayan Çanakkale, termal kaynaklarını kullanarak kaplıca turizminde yol almaya devam etmektedir.

Çanakkale’nin kaplıca turizminde var olan potansiyeli, ilgili bakanlıklar tarafından fark edilmiştir. Türkiye’nin sağlık turizminde ve kaplıca turizminde hedeflerinin ortaya koyulduğu Termal Turizm Master Planında Çanakkale için özel bir bölüm oluşturulmuştur. 2007 yılında hazırlanan planda kısa, orta ve uzun vadeli hedefler belirlenmiştir. Plan dahilinde Çanakkale, Güney Marmara (Troya) Bölgesi Termal Turizm Bölgesi içinde yer almaktadır.

Harita 5: Güney Marmara Bölgesi Termal Turizm Master Planı (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Master planda Çanakkale için termal konaklama tesislerinde 102.500 yatak kapasitesi öngörülmüştür. Çanakkale-Bursa ve Çanakkale-İzmir karayollarının bölünmüş yola dönüştürülmesi hedefler arasında yer almaktadır. Çanakkale merkez

ilçesinde yer alan havaalanının uluslararası özelliği kazandırmak, Çanakkale’de yer alan yat limanlarını ve normal limanları geliştirmek, kaplıcaların yer aldığı köy yollarını iyileştirmek, kaplıca merkezlerini tarihi milli parklar ve antik kentler arasında güzergahlar oluşturmak ve entegrasyonunu sağlamak, termal tesislerde misafirlerin 14-21 gün konaklamasını sağlamak için eğlenme ve dinlenme alanları oluşturmak ve kıyı şeridinde bulunan kaplıca merkezlerini deniz ile buluşturmak planın hedefleri arasındadır.

Termal Turizm Master Planı
ÇANAKKALE İLİ TERMAL TURİZM DESTİNASYONU

TUR PROGRAMI

GÜNÜBİRLİK TUR PROGRAMI						
Günler	Yerler	Tür	Tuzla (dk)	Hıdırlar (dk)	Tepeköy (dk)	Kestanbol (dk)
1. Gün	Çanakkale Merkez	Kültür : Sivil Mimari + Müze	60	65	55	50
2. Gün	Çanakkale Merkez	Doğa : Baraj Gölü + Alışveriş	60	65	55	50
3. Gün	Gelibolu Yarımadası Tarihi M. P.	Kültür : Milli Park + Müze	70	75	65	60
4. Gün	Gelibolu Yarımadası Tarihi M. P.	Doğa : Rekreasyon	70	75	65	60
5. Gün	Troya Tarihi Milli Parkı	Kültür: Milli Park + Rekreasyon	50	55	45	40
6. Gün	Ezine	Kültür : (Troas) Antik Kent	45	50	40	30
7. Gün	Ezine	Doğa : Eko Turizm	45	50	40	30
8. Gün	Ayvacık	Kültür : (Asos) Antik Kent	25	35	55	35
9. Gün	Ayvacık	Doğa : Milli Park + Trekking	25	35	55	35
10. Gün	Saros Körfezi	Doğa : Su Sporları	80	85	75	70
11. Gün	Gökçeada	Doğa : Su Sporları + Rekreasyon	50	60	55	40
12. Gün	Bozcaada	Kültür : Sivil Mimari + Rekreasyon + Su Sporları	40	50	45	30
13. Gün	Yenice	Doğa : Yayla Turizmi	55	15	25	50
14. Gün	Biga	Doğa : Yayla + Baraj Gölü	65	20	25	60

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

YATIRIM VE İŞLETİMLER GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Tablo 18: Termal Turizm Master Planı Çerçevesinde Çanakkale Tur Programı (Kültür ve Turizm Bakanlığı)

Master plan için hedef olarak 2023 yılı belirlenmiştir. 2019 yılı itibariyle belirlenen hedeflere ulaşılamadığı gözlemlenmektedir. Çanakkale’de kaplıca merkezlerinin bulunduğu köylerin ilçe merkezlerine ve il merkezine bağlantı yolları tamamlanmış, termal kaynakların analizleri güncellenmiş ve konaklama tesisi sayıları artmıştır. Ancak konaklama tesislerinin yatak sayıları ve nitelikleri hedeflenen noktaya ulaşamamıştır. Ayrıca kaplıca bölgelerinin birçoğunda imar problemleri bulunmaktadır. Kaplıca bölgelerinin kıyı ile bağlantıları sağlanamamış Çanakkale şehri istenen seviyede kaplıca turisti şu an itibariyle çekememektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü tarafından Çanakkale ili için termal turizmde teşvik programları oluşturmuştur. Program gereği yatırımcılara vergi indirimi, kamu arazisi tahsisi ve enerji indirimi sağlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2019). Bölgede yatırımlarda artışlar yaşanmaktadır ancak yeterli seviyede olmadığı gözlemlenmektedir.

Türkiye’de 2008 yılında Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği çıkarılmış ve 2009 yılında Çanakkale ve Balıkesir’i ilgilendiren Güney Marmara Kalkınma Ajansı kurulmuştur. Ajans belirtilen şehirlerde yatırımlara, teknik destek, proje izleme, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile koordinasyon, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği, fonlama, tanıtım, izin ve ruhsat işlerini takip, küçük ve orta ölçekli yatırımlara pazarlama ve yönetim eğitimi gibi yardımlar yapmaktadır. Çanakkale genelini kapsayan bu destekler kaplıca turizmi yatırımları için de geçerlidir (Güney Marmara Kalkınma Ajansı, ty). Çanakkale’de kaplıca tesisi yatırımları bu imkanlardan yararlanabilmektedir (Şekil 25).

Fotoğraf 28: Çanakkale Biga Kırkgeçit Termal Tesisi

Çanakkale’de kaplıca turizmine hizmet edebilecek 13 adet termal kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklardan Çan Merkez, Çan Bardakçılar, Çan Küçüktepeköy,

Biga Ilıcabaşı, Bayramiç Külcüler ve Ezine Körüktaş kaplıcalarında aktif konaklama tesisleri bulunmaktadır. Ancak Çan Küçüktepeköy tesisi modern bir tesis görünümünde değildir. Yenice Hıdırlar, Ayvacık Küçükçetmi ve Ayvacık Tuzla kaplıcalarında ise kullanımda olmayan konaklama tesisleri bulunmaktadır. Lapseki Kocabaşlar Kaplıcasında ise Çanakkale Valiliği tarafından yüksek nitelikli bir tesis projelendirilmektedir.

2017 yılında Çanakkale’de Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belgelendirilen termal tesislerde 18.120 misafir konaklamıştır. Bunlardan 8.458’i 3 yıldızlı, 9.662’i ise 4 yıldızlı termal otellerde konaklamıştır. 2017 yılında Çanakkale’de bakanlık belgeli termal otellerde konaklayan yabancı sayısı 476’dır (Tablo17).

TURİZM İŞLETME BELGELİ TESİSLERE AİT KONAKLAMA VERİSİ (2017) (ÇANAKKALE) (TESİS TÜR VE SINIFLARINA GÖRE)				
		Tesise Gelen Yerli	Tesise Gelen Yabancı	Tesise Gelen Toplam
Termal Otel	3 Yıldızlı	8.407	51	8.458
Termal Otel	4 Yıldızlı	9.237	425	9.662

Tablo 19: Turizm İşletme Belgeli Tesislere Ait Konaklama Verisi 2017 Çanakkale

Çanakkale ili dahilinde belediyeler tarafından belgelendirilen kaplıca tesislerinde 2017 yılında 1.617 kişi konaklama yapmıştır. Ayrıca bu tesislerde 2017 yılında hiç yabancı turist konaklama yapmamıştır (Tablo20). Belediye belgeli tesislerin yüksek nitelikli tesisler olmadığı bilinmektedir. Yatak kapasitesi de az sayıda olan belediye belgeli tesislerde konaklama az sayıda görülmektedir.

BELEDİYE BELGELİ TESİSLERE AİT KONAKLAMA VERİSİ (2017) (ÇANAKKALE) (TESİS TÜR VE SINIFLARINA GÖRE)		
	Tesise Gelen Yerli	Tesise Gelen Yabancı
Kaplıca (Belediye Belgeli)	1.617	0

Tablo 20: Belediye Belgeli Tesisleri Ait Konaklama Verisi Çanakkale 2017

Çanakkale’de uluslararası nitelikli, standartları diğer kaplıca tesislerine göre daha yüksek durumda olan üç kaplıca tesisi bulunmaktadır. Bunlar Ataol Çan Termal Otel & Spa, Biga Kırkgeçit Termal Tesisleri ve Bayramiç Koç Termal Tesisleri’dir. Bahsedilen tesisler gelişmeye açık olmasına rağmen mevcut durumları ile bölgede örnek teşkil edebilecek kaplıca tesisleridir.

4.3.2. Çanakkale Şifalı Suları Kültür Ekonomisi Önerileri

Çanakkale termal kaynakları bakımından Türkiye’nin en zengin şehirlerinden biridir. Deprem bölgesi olması dolayısıyla, toprak yapısı sebebiyle çok sayıda doğal çıkışlı kaplıca suyu kaynağına sahiptir. Doğal çıkışlı kaynaklarının yalnızca birkaçı sondajla desteklenmektedir.

Bu termal su kaynaklarının bazılarında kaplıca tesisleri bulunmamaktadır ve geleneksel yöntemlerle sudan faydalanılmaktadır. Kaplıca tesisi bulunan sıcak su

kaynakları ise modern ve ilkel olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu tesislerin çok azı uluslararası standartlara sahip modern tesislerdir.

Çanakkale ili genelinde dünya, Türkiye ve Çanakkale için değerli kültür varlıkları bulunmaktadır. Antik kentler, savaş müzeleri, şehitlikler, ören yerleri ve tarihi milli parklar vardır. Çanakkale ili geneline yayılmış bu kültür varlıklarının birçoğu kaplıca merkezlerine yakın bulunmaktadır. Ancak bahsedilen kültür değerlerinin korunması için bölge sit alanı ilan edilerek inşaatla kapalı hale getirilmiştir. Bunun yanında tarihi alanlar uluslararası kuruluşlar tarafından korunmaktadır. Bu sebeple turizm için ihmal edilemez olan kaplıca otelleri yeteri kadar inşa edilememiştir.

Çanakkale biri Türkiye'nin en büyük adası olmak üzere iki adet adaya sahip bir şehirdir. Ayrıca şehir Türkiye'nin en batısında yer almaktadır. Şehrin Ege Denizi'ne, Çanakkale Boğazı'na ve Marmara Denizi'ne kıyı ilçeleri bulunmaktadır. Bu sebeple Çanakkale'de birbirinden farklı niteliklerde pek çok plaj bulunmaktadır. Çanakkale'nin Avrupa Yakasında yer alan Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale'nin Asya Kıtası'nda yer alan Biga Yarımadası'nda birçok koy, körfez ve plaj bulunmaktadır. Bahsedilen bu imkanlar Çanakkale'yi kıyı turizmi ve kamp turizmi için avantajlı kılmaktadır. Şehrin bu bölgeleri deniz turizmi için bir çekim merkezine dönüşmüştür. Ancak Çanakkale bu imkanlara sahip olmayan şehirlerden dahi az sayıda turisti çekebilmektedir. Şehrin rüzgarlı yapısı, nitelikli tesisin azlığı ve mevsimin kısa olması Çanakkale'nin kıyı turizminde potansiyelini kısıtlamaktadır.

Türkiye, ülkenin ekonomisini çeşitlendirebilecek, alternatif turizmi canlandıracak ve Çanakkale'nin de bahsedilen sorunlarını çözebilecek bazı programlar hazırlamıştır. Termal Turizm Master Planı hazırlanmış, Güney Marmara Kalkınma Ajansı kurulmuş, Avrupa Birliği fonlarından yararlanma imkanı getirilmiş, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı himayesinde yasalar, mevzuatlar, teşvikler ve kanunlar hazırlanmıştır. Ancak şu ana kadar yapılanların yeterli olmadığı gözlemlenmektedir.

Çanakkale bölgesinde faal bulunan tesislerin birçoğu teşviklerden yararlanmamaktadır. Ayrıca oteller imar problemleri nedeniyle tesislerini geliştirememektedir. Çanakkale’de var olan mevcut imar problemlerinin çözülmesi için kanuni altyapı hazırlanmalıdır. Çalışmakta olan tesislere teşvikler sağlanmalıdır ve kaplıca turizmi konusunda istekli olan yatırımcılara teşvikler tanıtılmalıdır.

Çanakkale’de doğal çıkışlı kaplıcaların jeotermal etütleri tekrar edilmeli ve devlet eliyle sondajlar açılmalıdır. Bu yolla tesislere ulaşan su miktarı artacaktır. Doğal çıkışlı kaynaklarda ise geleneksel kullanıma uygun peyzaj ve çevre düzenlemeleri yapılmalı böylece geleneksel kullanıma uygun hale getirilmelidir. Bu yolla turistler sadece modern konaklama tesislerinin havuzlarında değil egzotik, doğal ve geleneksel yolla da kaplıca sularından faydalanabilecektir. Ancak doğal çıkışlı alanların hijyen koşullarının ihmal edilmesi ve rutin bakımlarının aksaması kaplıcanın çekiciliğini kaybetmesine yol açacaktır.

Çanakkale genelinde belediye belgeli kaplıca tesislerinin nitelikleri alt seviyede kalmaktadır. Bakanlık belgeli birçok tesis de uluslararası standartların altında bulunmaktadır. Tesislerin eksiklileri devlet eliyle gönderilecek uzman ekipler tarafından tespit edilmelidir. Çözümler oluşturulmalı ve gerekli fonlama-kredilendirmeler yapılarak tesisler geliştirilmelidir. Ancak ekonomik yardımı devlet eliyle alan tesislerin gelişimi ilgili bakanlıklar tarafından denetlenmelidir. Tesislerde hijyen koşulları sağlanmalı, havuzlar yenilenmeli, dinlenme alanları ve spor alanları oluşturulmalı, restoran imkanları geliştirilmeli ve sürekli sağlık personeli bulundurulmalıdır. Çanakkale’ye yeni kaplıca yatırımlarının yapılması için bölgede farklı sektörlerde çalışan iş adamları ile toplantılar düzenlenmeli teşvikler anlatılmalıdır. Yatırımcı ikna edilmelidir.

Çanakkale Türkiye’nin en değerli kültür varlıklarından biri olan, Gelibolu Tarihi Milli Parkına sahiptir. Türkiye’nin her yerinden Çanakkale Savaşlarını anmak için turistler bölgeye gelmektedirler. Ancak bu seyahatleri yalnızca birkaç günle sınırlıdır. Bunun yanında her yılın 25 Nisan tarihinde yüzlerce Avustralya ve Yeni Zelanda

vatandaşı turistler Çanakkale'ye gelmektedir. Ancak bahsedilen turistler konaklama tesislerinde kalmadan yalnızca birkaç günü bölgede geçirmektedir.

Bir şekilde Çanakkale'ye gelen turistler için bölge kaplıcalarını ve tesislerini anlatan tanıtımlar yapılmalıdır. Çanakkale il merkezinde bulunan Avustralya Konsoloslugu ile anlaşmalar imzalanarak bölgeye gelen turistlerin uluslararası standartlardaki kaplıca tesislerinde konaklamaları sağlanmalıdır. Bölgeye gezmeye gelen yerli turistlerin de kaplıca tesislerinde kalması sağlanmalıdır. Yerli ve yabancı turistler için il genelindeki kültür varlıklarının gezilmesi amacıyla turlar oluşturulmalıdır.

Kaplıca tesislerinin birçoğu kıyı şeridinde yakın konumda bulunmaktadır. Böylece yaz sezonu için koy ve plajlara günlük turlar düzenlenmelidir. Ayrıca Çanakkale kaplıcalarının birçoğu Kaz Dağı Milli Parkına yakın konumdadır. Bu sebeple konaklama tesislerinden Kaz Dağı Milli Parkına geziler düzenlenmelidir. İklim terapisi olarak da görülebilecek bu gezi kaplıca turizminde çeşitlenmeye yol açacaktır. Çanakkale'nin doğal güzelliklerinden biri de adalarıdır. Gökçeada ve Bozcaada'ya gezi turları düzenlenmelidir. Böylece kaplıca turizminde zenginleşme sağlanacaktır. Gezi turları sırasında turistlerin kültür değerlerini izlememesinin yanında deneyimlemesi sağlanmalıdır.

Çanakkale ili genelinde kent folkloru çalışmaları yapılmalıdır. Çanakkale'ye ait yöresel ürünler, gelenekler, danslar, oyunlar, şöenler gibi folklor unsurları belirlenmelidir.¹¹ Bu unsurlar turistler tarafından deneyimlenmesi sağlanmalıdır. Konaklama tesislerinin bir bölümü buna ayrılabilir veya geziler sırasında turistlerin deneyimlenmesi sağlanabilir.

---

¹¹ Çanakkale'nin ilçelerinin birçoğunda geleneksel köy hayırları düzenlenmektedir. Yine Çanakkale'de birçok bölgede geleneksel yağlı güreşleri düzenlenmektedir.

Çanakkale’de bulunan kültür değerlerinin ve kaplıca tesislerinin bulunduğu ilçelerde turizm temalı meslek liseleri açılmalıdır. Turizm bölgelerindeki personel ihtiyacı buradan sağlanmalıdır. Bunun yanında termal kaynakların bulunduğu ilçelerde sağlık temalı meslek liseleri açılmalıdır. Kaplıca tedavisi hakkında özel dersler verilmelidir. Böylece bölgenin ihtiyacı olan sağlık personeli karşılanmalıdır.

Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi bünyesinde kaplıca tedavisi uzmanlığı olarak bilinen “Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji” anabilim dalı kurulmalıdır. Çanakkale termal kaplıcaları için akademik çalışmalar yapılmalı, kongreler düzenlenmeli ve kaplıca tesislerine hastalar yönlendirilmelidir. Üniversite bünyesinde gönderilen hastaların masrafları sigorta tarafından karşılanacaktır. Ayrıca bahsedilen kürsünün öğrencileri kaplıcaları yerinde gözlemlemelidir. Üniversite bünyesinde açılacak bu kürsü hazırladıkları raporlar ile hem devlet politikalarına hem mahalli idarecilere hem de tesislere danışmanlık sağlayabileceklerdir.

Çanakkale kuzeyden, güneyden, ve batıdan denizlerle çevrilmiştir. Ayrıca şehri ayıran bir boğaza sahiptir. Bu sebeple şehirde çok fazla liman bulunmaktadır. Adaları bulunan şehir aynı zamanda Yunanistan ile denizden komşu durumundadır. Yunan adalarının yat ve kurvaziyer turizmde ileri oldukları bilinmektedir. Çanakkale’de yat ve kurvaziyer turizmi geliştirilmelidir. Yunanistan’a gelen turistlerin bir durağının da Çanakkale olması sağlanmalıdır. Kaplıca tesisleri, doğa ve kültür alanları ziyaret ettirilmelidir. Aynı zamanda Çanakkale limanlar kurvaziyer gemileri için uygun hale getirilmelidir.

Türkiye’de bulunan kaplıcalar Sağlık Bakanlığı tarafından bir görev yeri haline getirilmelidir. Tıp doktorlarının kaplıcalara atanarak çalışmaları sağlanmalıdır. Böylece kaplıcaların tıbbi yönü ön plana çıkacaktır. Özellikle fizik tedavi ve ortopedi uzmanlarının öğrencileri ile beraber uygulamalı olarak termal kaplıcalarda çalışması sağlanmalıdır.

SONUÇ

Türk kültüründe tabiat kültleri özel bir yere sahiptir. İnanç sistemi içinde değerlendirilen tabiat kültlerinden biri olan su kültü, önce ritüellerde, ayinlerde dini törenlerde daha sonra şifa verici özelliği ile halk hekimliğinde kullanılmıştır. Özellikle hastalıkların tedavisinde şifa verici bir unsur olarak görülmüştür.

Halk hekimliği uygulamalarında kullanılan şifalı sulara, toprak altından yer üstüne çıkan termal sular da dahil olmuştur. Türkler arasında genellikle ılıca olarak isimlendirilen bu şifalı sular, kaplıca ve içme olarak Türk kültüründe yer almaktadır. Geleneksel yöntemlerle çeşitli rahatsızlıkların şifası için termal sulardan içerek veya banyo yaparak yararlanılmıştır. Modern dönemde teknolojinin gelişmesi ile imkanlar artmış ve kaplıcaların yerini kaplıca otelleri almıştır.

Geleneksel suyun şifa özelliği bugün modern kaplıca tesisleri olarak insanlığa hizmet vermektedir. Su kültürünün etkileri bir alternatif turizm türü olan sağlık turizminde ve alt kolu olan kaplıca turizminde görülmektedir. Turizm yolu ile geleneksel şifalı su kültürünün ekonomisi oluşmuştur. Böylece kültür ekonomisi olarak gelişmeye devam etmektedir.

Çalışmanın temel yapısını oluşturan alan araştırması için Çanakkale'ye gidilerek şifalı suların durumu, kullanımı, ekonomik yapısı yerinde tespit edilmiştir. En önemlisi şifalı suların halkbilimi açısından durumu incelenmiştir. Bunun için şifalı suların isimlendirmesinin nasıl yapıldığı anlatılmıştır. Şifalı suların etrafında oluşmuş çeşitli anlatılar derlenmiş ve farklı bölgeler ile karşılaştırılması yapılmıştır. Şifalı suları konu edinen inanış ve uygulamalar tespit edilmiş, yine karşılaştırması yapılarak gözler önüne konmuştur. Çanakkale şifalı suların halk hekimliği yönünden incelenmesi de tamamlanmıştır.

Dünya, Türkiye ve Çanakkale’de artmakta olan sağlık turizminin ve kaplıca turizminin ekonomik varlığı incelenmiştir. İnceleme neticesinde Türkiye’nin kaynakları ne kadar zengin olsa da dünyayı geriden takip ettiği ortaya çıkmıştır. Çanakkale’de kaplıca tesislerinin sayısı azdır ve nitelikleri yetersizdir. Ayrıca Türkiye’de kaplıca turizmi konseptini dünyadan farklıdır. Dünya’da kaplıca tesisleri sağlık teması ile öne çıkmaktadır. Avrupa’da kaplıca tesisleri bir hastane hüviyetinde hizmet vermektedir. Türkiye’de ve Çanakkale’de sağlık personeli ve sağlık ekipmanı eksiliği yaşanmaktadır.

Türkiye sağlık turizminin ve kaplıca turizminin önemini fark etmiş ve bu alternatif turizmi ekonomik olarak canlandırmak için plan ve programlar oluşturmuştur. Çanakkale ili de bu plan ve programlarda yer almıştır. Ancak programlar yetersiz kalmaktadır ve istenilen gelişimi göstermemektedir. Bilimsel veriler Türkiye’nin kaplıca turizminde yerli ve yabancı turist çekme de geride kaldığını göstermektedir. Çanakkale ili de aynı şekilde tesis azlığı ve tesislerin kalitesinin yetersizliği gibi problemler yaşamaktadır. Yapılan idari çalışmalar pratikte ortaya konamamıştır.

Çanakkale şehri kitle turizmi olanakları, kültür değerleri, tarihi milli parkları, doğal sit alanları ve termal kaynak zenginliği ile turizmde ve özellikle kaplıca turizminde yüksek potansiyele sahiptir. Ancak çeşitli sebepler ile gelişimi yavaş ilerlemektedir. Bu sebeple çalışma sırasında birçok çözüm önerisi oluşturulmuştur.

Çanakkale’nin tesisleşmesindeki en büyük engel olan imar problemlerinin çözülmesi gerekmektedir. Kaplıca tesislerine verilen teşvikler arttırılmalı ve tanıtılmalıdır. Teşvik alan tesislerin takibi ilgili bakanlık tarafından yapılmalıdır. Bölgede tespit edilen şifalı suların jeotermal verileri güncellenmelidir. Yeni sondajlar açılmalıdır. Çanakkale’ye her yıl Mart ayında (18 Mart Çanakkale Zaferi dolayısı ile) yurtiçinden, Nisan ayında (25 Nisan Anzak Günü dolayısı ile) ise yurt dışından yoğun turist akışı olmaktadır. Sınırlı gün ve çok az destinasyondan ibaret olan bu ziyaretlerin uzaması sağlanmalıdır. Ziyaretlerin Çanakkale’deki doğal güzelliklerin ve kaplıca

tesislerinin tanınmasına imkan vermesi sağlanmalıdır. Kaz Dağı ve Çanakkale sahilleri kaplıca turizminin bir parçası olmalıdır. Bölgede acilen kent folkloru çalışmaları yapılmalıdır. Ortaya çıkan geleneksel kültür turistlerle buluşturulmalıdır. Bölgeye turizm ve sağlık meslek liseleri açılmalıdır ve bu liselerde kaplıca tedavisi hakkında özel dersler verilmelidir. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi için “Tıbbi Ekoloji ve Hidroklimatoloji” kliniği açılmalıdır. Üniversite bünyesinde akademik çalışmalar yürütülmelidir. Doktorların kaplıca tesisleri ile teması sağlanmalıdır. Fizik tedavi ve ortopedi alanlarında uzman doktorların kaplıca tesislerinde çalışabilmesi önemli bir adım olacaktır. Çanakkale limanları yat ve kurvaziyer turizmi için elverişli hale getirilmelidir. Bu turizm kolu geliştirilmelidir.

Türkiye'nin kaplıca turizmindeki durumu Çanakkale ile benzerdir. Dolayısı ile bahsedilen çözüm önerileri Türkiye geneli için de geçerlidir.

Dünya genelinde ve Türkiye'de sağlık ve kaplıca turizminin genişleyen büyük bir sektör olduğu çalışmanın sonuçlarındandır. Ülkeler turizmde alternatif oluşturmak, döviz gelirlerini arttırmak ve turizm sezonunu uzatmak için kaplıca turizmine yatırım yapmaktadır. Böylece kaplıca turizmi ekonomik anlamda büyük bir pazar haline gelmektedir.

Termal su kaynaklarının bulunduğu bölgelerde birçok antik kent olduğu tespit edilmiştir. Çanakkale'nin yerleşim yeri olarak kullanılmasında birçok sebep bulunmaktadır. Bu sebeplerin başında Çanakkale'nin termal su kaynağı bakımından zengin olması gelmektedir. Böylece su kültürünün insan hayatı için ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca şifalı sıcak suların toplumlar için önemi de bulunmaktadır. Geleneksel tedavi için termal kaynakların ehemmiyeti de çalışmanın neticelerinden biridir. Antik dönemde kaplıcaların varlığı şehrin kuruluşunda önemli bir etkendi, bugün de bu önem Çanakkale'nin köylerinin varlığı için geçerlidir. Birçok savaşa katılan antik toplumlarda halk hekimliğinin yeri ve önemi de şehirlerini nerelerde kurduklarından ortaya çıkmaktadır. Halk hekimliğinde yadsınamaz bir yere sahip su ve özellikle şifalı kaplıca suları insanoğlunun hayatına direkt etki etmektedir.

Yapılan derleme çalışması neticesinde Çanakkale şifalı sularının birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Yapılan karşılaştırma çalışmasıyla görülmüştür ki bu hastalıklar Anadolu'da birçok bölgede yine şifalı sular ile tedavi edilir.

Çalışma neticesinde Türk halk hekimliğinde suyun Türkiye coğrafyasındaki kullanım alanları da ortaya çıkmıştır. Özellikle şifalı suların, kaplıcaların ve içmelerin halk hekimliğindeki yeri gözler önüne serilmiştir. Tüm bu çalışmalar Türk folklorunun en önemli alt başlıklarından biri olan Türk halk hekimliğinin genişliğini ispatlamaktadır. Bu bilgiler ışığında varılan tespitler Türk folklorunun yalnızca küçük bir numunesidir. Yapılan bu çalışma Türk folklorunun kadim geleneğini tahayyül edebilmemize olanak sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Adorno, T. (2008). *Kültür Endüstrisi, Kültür Yönetimi*. (M. Tüzel, N. Ülner, & E. Gen, Çev.) Ankara: İletişim Yayınları.
- Akova, İ., & Çağlar, Ü. (2011). *Sağlık Turizminde Kaplıca Turizminin Önemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksu, M. (2015). *Bozcaada Destinasyonu*. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Aktepe, E. (2009). *Gökçeada Rehberi*. Çanakkale: 47 Numara Yayıncılık.
- Alptekin, A. B. (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Atahan, O. (2019). *Hatay Yöresi Halk Hekimliği*. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Australlian War Memorial. (2019). *Australlian War Memorial*. Nisan 10, 2019 tarihinde Australlian War Memorial Web Sitesi: <https://www.awm.gov.au/commemoration/anzac-day> adresinden alındı
- Avcı, H. E. (2018). *Ezine Saklı Hazine*. İstanbul: Ezine Kaymakamlığı.
- Aydın, O. (2012). Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*(13), 91-96.
- Aygen, M. S. (1979). *Afyonkarahisar Kaplıcaları ve Maden Suları*. Afyon: Türkeli Yayınları.
- Banger, G. (2003). *Eskişehir'in Şifalı Sıcak Su Zenginliği*. Eskişehir: Eskişehir Ticaret Odası Yayını.
- Başar, Z. (1989). *Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baysal, N. (2019). *Türk Halk Kültüründe Su*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Brudniy, D., & Eşmambetov, K. (2017). *Kırgız Masalları ve Efsaneleri*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.

- Bucak, T., & Özkaya, E. (2013). Çanakkale İlinin Termal Turizm Potansiyeli. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 8.
- Buldukoğlu, S. (2014). *Sağlık Turizminde Türkiye'nin Yeri Ve Önemi*. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Buldukoğlu, S. (2014). *Sağlık Turizmi'nin Türkiye'deki Yeri ve Önemi*. Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Cihangir, İ. (2016). *Termal Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınmada Ekonomik Rolü: Ilgın Termal Tesislerinde Bir Uygulama*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cohen, E. (2008). Medical Tourism in Thailand. *Au Gsb E-Journal*(1), 24-37.
- Cohen, E. (2008). Medical Tourism in Thailand. *Au Gsb E-Journal*(1), 24-37.
- Cooper, C. (1998). *An Illustrated Encyclopaedia of Traditional Symbols*. Londra: Thames And Hudson.
- Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. (2018). *Troya 2018*. Nisan 10, 2019 tarihinde Troya 2018 Web Sitesi: <http://www.troya2018.com/troya-muzesi-sizi-bekliyor/> adresinden alındı
- Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. (2018). *Troya 2018 Alexandria Troas*. Nisan 10, 2019 tarihinde Troya 2018 Web Sitesi: <http://www.troya2018.com/alexandria-troas/> adresinden alındı
- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Apollon Smintheus Ören Yeri : Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*. Nisan 14, 2019 tarihinde Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR-70514/apollon-smintheus-oren-yeri.html> adresinden alındı
- Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü*. Nisan 10, 2019 tarihinde Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR-70494/korunan-alanlar-anitlar-maydanlar.html> adresinden alındı

- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Bozcaada*. Nisan 10, 2019 tarihinde Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR-70576/bozcaada-tenedos.html> adresinden alındı
- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Gökçeada*. Nisan 10, 2019 tarihinde Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR-70577/gokceada-imroz.html> adresinden alındı
- Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Kazdağı*. Nisan 10, 2019 tarihinde Çanakkale İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR-70575/kazdagi-ida-dagi-bayramic.html> adresinden alındı
- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Parion (Biga) : Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*. Nisan 14, 2019 tarihinde Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR-70579/parion-biga.html> adresinden alındı
- Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Troia Ören Yeri*. Nisan 9, 2019 tarihinde Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi. adresinden alındı
- Çanakkale Valiliği. (2019). *Çanakkale Tarihi*. Nisan 8, 2019 tarihinde Çanakkale Valiliği Sitesi: <http://www.canakkale.gov.tr/canakkale-tarihi> adresinden alındı
- Çetinkaya, T. (2010). *Sağlık Turizmi Açısından Bursa İlinin Pazarlanabilirliği Konusunda Sağlık Çalışanlarının Görüşlerinin Belirlenmesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Değer, M. (2010). *İstanbul'un Şifalı Suları*. İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı.
- Demir, M. (2008). *Çannakale Tarihi 1*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Dilçin, C. (1977). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Diş, Y. (2019). *Erzurum İli Horasan İlçesinde Halk Hekimliği*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Doğaner, S. (2001). *Türkiye Turizm Coğrafyası*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Durdu, R. Ş. (2014). *Jeotermal Enerjinin Sağlık Turizmindeki Yeri Ve Türk Turizmine Olan Katkıları*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Durmaz, U. (2016). *Güney Marmara Panayırları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Eliade, M. (1986). *Dinsel İnançlar Ve Düşünceler Tarihi : Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına*. (A. Berktay, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eliade, M. (1991). *Kutsal Ve Dindışı*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Enstitüsü, B. Ü. (2020, Şubat 25). *Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Ve Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme Ve Değerlendirme Merkezi*. <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/deprem-bilgileri/buyuk-depremler/> adresinden alındı
- Gartner, W., & Lime, D. (2000). *Trends in Outdoor Recreation, Leisure and Tourism*. Wallingford İngiltere: CABI Publishing.
- Gökçeada Belediyesi. (2019). *Ege'nin İncisi Gökçeada*. Çanakkale: Gökçeada Belediyesi.
- Güleç, H. (2012). *Çanakkale Halk Bilimi*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Gülen, K. G., & Demirci, S. (2012). *Türkiye'de Sağlık Turizmi Sektörü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Güney Marmara Kalkınma Ajansı. (ty). *Güney Marmara Kalkınma Ajansı*. Mayıs 25, 2009 tarihinde Güney Marmara Kalkınma Ajansı Web Sitesi: <https://www.gmka.gov.tr/hakkimizda> adresinden alındı

- Güvenç, C. (2007). *Türkiye'deki Termal Turizm Tesislerinin Planlama ve Tasarım İlkelerine İlişkin Bir Model Önerisi (Çanakkale Örneği)*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
- Hesmondhalgh, D. (2007). *The Cultural Industries*. Londra: Sage Publications.
- İlgar, R. (2007). *Çanakkale Boğazı Fiziki Coğrafyası*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- İnan, A. (1954). *Tarihte Ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kadıoğlu, H. H. (2015). Pasinler'de Kaplıca Olgusu Etrafında Oluşan İnanış ve Uygulamalar. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(54), 121-134.
- Kahraman, N. (1991). Sağlık Turizmi Kapsamında Kaplıcalarımızın Yeri ve Önemi. *Anatolia Dergisi*(2), 10.
- Kahraman, S. A. (2017). *Evliya Çelebi Seyehatnamesi (Cilt 2)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karagülle, Z., & Doğan, M. (2007). *Türkiye Termal Spa Sağlık Rehberi*. İstanbul: Nobel Kitabevi.
- Karakurt, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü*.
- Karaman, N. (1991). Sağlık Turizmi Kapsamında Kaplıcalarımızın Yeri Ve Önemi. *Anatolia Dergisi*(3), 16.
- Kayabaşı, O. A. (2013). *Taşeli Yöresi Geçiş Dönemleri*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Kazdağlı, H. (1995). *Türkiye'de Turizm Talebi ve Talebi Etkileyen Faktörlerin Analizi*. Ankara: Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kiremit, A. Ş. (2008). *Turizmin Gelişiminde Bir Alternatif Olarak MEDikal Turizm: Bir Sağlık Kuruluşunda Araştırma*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kostak, D. (2007). *Turizm Hareketleri (Türkiye Örneği Üzerinden Sağlık Turizmi)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Koyunoğlu, S. (2003). *Turist Sağlığı Turist Sigortası ve Tüketiciinin Güvenliği*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Körpe, R. (2019). Antik Çağın Turizm Merkezi Olarak Troia. *Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research*, 122-146.
- Kurum, U. (2008). *Düziçi'nde Halk Hekimliği*. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019). *Coğrafya*. Nisan 8, 2019 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Web Sitesi: <http://www.canakkalekulturturizm.gov.tr/TR-70467/cografya.html> adresinden alındı
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü. (2019). *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü*. Mayıs 25, 2019 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü Web Sitesi: <http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR-11494/yatirim-olanaklari.html> adresinden alındı
- Mert, H. H. (1969). *Dünya Harikası Balıklı Kaplıca ve Sivas Çermik ve İçmeleri*. Ankara: Bilgi Basımevi.
- Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1989). Afyonkarahisar'da Şifalı Sular. *Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları (s. 191-201). içinde Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2000). *Alevi-Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oğuz, Ö. (2013). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?* Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Olalı, H., & Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: OFİS TİCARET MATBAACILIK.
- Oymak, İ. (2016). Türk Mitolojisinde Su Kültü. A. Turan, & M. Ozan içinde, *Türk Mitolojisine Giriş* (s. 93). Ankara: Gazi Kitabevi.

- Ögel, B. (1995). *Türk Mitolojisi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi* (Cilt 1). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Önal, Y., Düzakın, E., & Çiftçi, H. (2006). *Ekonomik Büyümenin Yükselen Değeri Turizm Ve Türkiye Ekonomisine Etkisinin Analizi*. İstanbul: Kare Yayınları.
- Özcan, S. (2018). *Termal Turizm İşletmeleri İle Diğer Konaklama İşletmelerinin Maliyet Yönetimi Açısından Karşılaştırılması: Çanakkale Örneği*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Özcan, Z., & Aydın, V. (2015). *Sağlık Turizmi Teori ve Politika*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Özdemir, N. (2012). İstanbul'un Kültür Ekonomisi ve Yönetimi. N. Özdemir içinde, *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi Seçki* (s. 79). Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2012). Kültür Ekonomisi Ve Endüstrileri İle Kültürel Miras Yönetim İlişkisi. N. Özdemir içinde, *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi Seçki*. Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2012). *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi Seçki*. Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2012). Kültür Turizmi. N. Özdemir içinde, *Kültür Ekonomisi ve Yönetimi Seçki* (s. 223). Ankara: Hacettepe Yayıncılık.
- Özdemir, N. (2018). Geleneksel Bilgi ve Kültür Ekonomisi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1(18), 2.
- Özdemir, Ş. (2015). *Türkiye'nin Termal Sağlık Turizm Potansiyeli*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özer, N. (1988). Türk Halk Hekimliğinde Kaplıcalarımız. *Türk Halk Hekimliği Sempozyum Bildirileri* (s. 203 - 204). Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Özgen, Z. N. (2007). *Adana (Merkez) Halk Hekimliği Araştırması*. Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

- Pekyaman, A. (2018). Turist Rehberlerinin Tur Cazibesini Artırmada Yararlanabilecekleri Bir Araç Olarak Efsaneler: Afyonkarahisar Efsaneleri Örneği. *Turist Rehberliği Dergisi*, 1(2), 142-152.
- Penner, R., Adams, L., & Rutes, W. (2001). *Hotel Design Planning and Development*. New York ABD: Routledge.
- Rose, C. B. (2008). *Çanakkale Boğazı Çanakkale'nin Genel Tarihi Coğrafyası, İlk ve Ortaçağda Çanakkale*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Sağlık Bakanlığı. (2012). *Sağlık Turizmi El Kitabı*. Ankara.
- Sakaoğlu, S. (1976). *101 Anadolu Efsanesi*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Saygı, E. (2018). *İnebolu Halk Kültüründe Halk Hekimliği*. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Semiz, Ö. (2013). Geleneksel Bilgi, Folklor ve Fikri Mülkiyet Hukuku: Yerel Kollektif Bilgiin Korunması. T. Memiş içinde, *Fikri Mülkiyet Hukuku Yıllığı*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Sinoğlu, S. (2017). *Rize İlinde Geleneksel Halk Hekimliği Uygulamaları*. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Soyak, A. (2005). *Türkiye'ye Yönelik Yabancı Turizmin İktisadi Etkileri Akdeniz Ve Ege Bölgeleri Üzerine BİR Çalışma*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Tekin, Y. (2004). *Türkiye Şifalı Sular Rehberi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Temizkan, S. P. (2015). Spa Turizmi Kavramı Ve Türkiye'de Spa Turizmi. S. P. Temizkan içinde, *Sağlık Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tengilimoğlu, D. (2017). *Sağlık Turizmi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Tezcan, M. (1996). *Kültürel Antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tokmak, C. (2015). Termal Turizm. S. P. Temizkan içinde, *Sağlık Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tombul, M. (2015). *Çanakkale Kültür Envanteri*. İstanbul: Çanakkale Valiliği.
- Tombul, M. (2015). *Çanakkale Kültür Envanteri*. Çanakkale: Ege Yayınları.

- Tontuş, Ö. (2015). *Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi*. Ankara: Sağlık Turizmi Kordinasyon Kurulu.
- Torun, C. (2002). *Halk Hekimliği ve Çankırı'daki Halk Hekimliği ile İlgili İnanış ve Uygulamalar*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Tuğra, A. (2019). *Mudurnu (Bolu) Yöresi Halk Hekimliği*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu. (1993). *Derleme Sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Türk Dil Kurumu. (2020, 08 12). *Türk Dil Kurumu*. Sözlükler: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2013). *Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı*. Mayıs 24, 2019 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı Web Sİtesi: <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalkınma-Planı-2014-2018.pdf> adresinden alındı
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *İllere Göre Nüfus 2019*.
- Türkiye Sağlık Vakfı. (2010). *Dünya'da ve Türkiye'de Sağlık Turizmi 2010 Durum Analizi Raporu ve Çözüm Önerileri*. Ankara.
- Türkmen, Z. (2007). *Çanakkale Savaşı Anıtları Ve Şehitlikleri*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.
- Türksoy, A., & Türksoy, S. S. (2010). Termal Turizmin Geliştirilmesi Kapsamında Çeşme İlçesi Termal Kaynaklarının Değerlendirilmesi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 10(1), 707.
- Ülger, Z. (2012). *Aydın (Merkez) ve Çevresi Halk Hekimliği*. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Ünal, Ö. (2019). *Hatay'ın Dörtyol İlçesinde Halk Hekimliği*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yenal, O. (1960). *Hidroloji*. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Yirik, Ş., Ekici, R., & Baltacı, F. (2015). *Türkiye ve Dünyada Sağlık Turizmi: Medikal Turizm*. Ankara: Detay Yayıncılık.

SÖZLÜ KAYNAKLAR

(Kaynak Kişi: Adı Soyadı, Doğum Tarihi, Mesleği, Görüşme Tarihi)

K.K 1: Veysel Göktaş, 1971, Belediye Memuru, 10.02.2019.

K.K 2: Muharrem İşgüzar, 1951, Çiftçi, 10.02.2019.

K.K 3: Mustafa Çamer, 1953, Çiftçi, 10.02.2019.

K.K 4: Birol Çeldir, 1974, Çiftçi, 11.02.2019.

K.K 5: Ahmet Yaşar Zengin, 1954, Öğretmen, 12.02.2019.

K.K 6: Mustafa Kaymak, 1976, Serbest Meslek, 13.02.2019.

K.K 7: Vahdet Özkan, 1954, İşçi, 13.02.2019.

K.K 8: Mehmet Fatih, 1972, Mühendis, 14.02.2019.

K.K 9: Ali Gönüllü, 1930, Çiftçi, Çiftçi, 14.02.2019.

K.K 10: Ahmet Erinç, 1945, Çiftçi, 15.02.2019.

K.K 11: Şahin Özel, 1947, Çiftçi, 15.02.2019.

K.K 12: Yahya Mutluay, 1941, Ormancı, 15.02.2019.

K.K 13: Halil Koç, 1964, Otel İşletmecisi, 16.02.2019.

K.K 14: Abdullah Akyıldız, 1956, Esnaf, 16.02.2019.

K.K 15: Gazi Çelik, 1966, Tekstil Sektörü, 16.02.2019.

K.K 16: Gürsel Akyıldırım, 1970, Turizmci, 17.02.2019.

K.K 17: Ömer Akdeniz, 1953, Şoför, 17.02.2019.

K.K 18: Hüseyin Akalan, 1951, Asker, 17.02.2019.

K.K 19: Halit Avcı, 1955, Şoför, 18.02.2019.

- K.K 20:** Mustafa Karaca, 1965, Çiftçi, 18.02.2019.
- K.K 21:** Bayram Taşkın, 1939, Çiftçi, 19.02.2019.
- K.K 22:** Derya Taş, 1985, Hemşire, 20.02.2019.
- K.K 23:** İsmail Pınar, 1959, Çiftçi, 20.02.2019.
- K.K 24:** İdris Özen, 1979, Güvenlik Görevlisi, 21.02.2019.
- K.K 25:** Cavit Torun, 1954, Memur, 21.02.2019.
- K.K 26:** Kemal Taşkın, 1958, Çiftçi, 22.02.2019.
- K.K 27:** Hüseyin Öge, 1971, Muhtar, 23.02.2019.
- K.K 28:** Tevfik Ören, 1945, İşçi, 23.02.2019.
- K.K 29:** Zeki Ören, 1960 ,Çiftçi, 23.02.2019.
- K.K 30:** Prof. Dr. Zeki Karagülle, 1954, Akademisyen, 14.05.2019.
- K.K 31:** Hasan Türken, 1940, Çiftçi, 25.07.2020.
- K.K 32:** Hasiye Yücel, 1931, Çiftçi, 25.07.2020.
- K.K 33:** Sami Küreşir, 1947, Çiftçi, 25.07.2020.
- K.K 34:** Ali Yılmaz, 1936, Emekli, 25.07.2020.
- K.K 35:** Ali Acar, 1948, Öğretmen, 25.07.2020.
- K.K 36:** Mehmet Kurt, 1951, Çiftçi, 26.07.2020.
- K.K 37:** Durmuş Yılmaz, 1936, Çiftçi, 26.07.2020.
- K.K 38:** Kadriye Ören, 1947, Çiftçi, 26.07.2020.
- K.K 39:** Arif Gönüllü, 1948, Çiftçi, 26.07.2020.
- K.K 40:** Şükrü Üye, 1935, Çiftçi, 27.07.2020.
- K.K 41:** Nefise Üye, 1937, Çiftçi, 27.07.2020.

EKLER

Ek 1: Çanakkale Haritası

<http://www.canakkale.bel.tr/file/288/EabvHAR11MJdDIlrRUVXT20fJKkNyclE.pdf>

Ek 2: Derleme İçin Hazırlanan Güzergah

Ek 3: Çanakkale Ayvacık İlçesi Tuzla Köyü Kaynak Kişi

Ek 4: Tuzla Kaplıcası Su Kaynağı Jeotermal Enerji Hattı

Ek 5: Tuzla Kaplıcası Doğal Çıkış Alanı

Ek 6: Apollon Smintheion Tapınağı

Ek 7: Apollon Smintheion Tapınağı

Ek 8: Kestanbol Kaplıcasına Ziyarete Gelmiş Bir Hastanın Eli

Ek 9: Külcüler Kaplıcası Tesisleri

Ek 10: Külcüler Kaplıcası Termal Havuzu

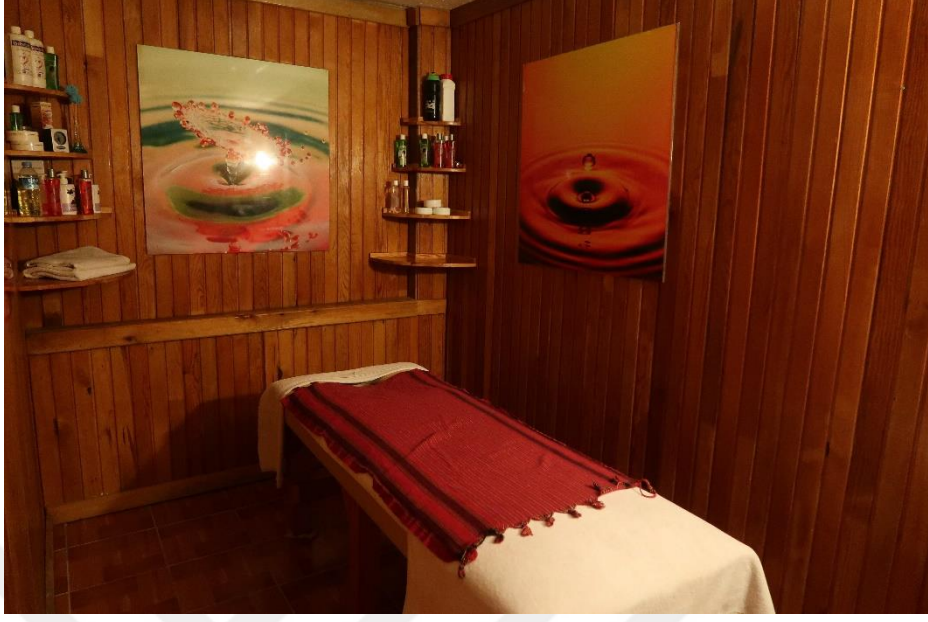
Ek 11: Bardakçılar Kaplıcası Kaz Dağı Termal Resort Masaj Alanı

Ek 12: Biga Kırkgeçit Kaplıcası Jeotermal Ruhsatı

Ek 13: Biga Kırkgeçit Kaplıcası Kırkgeçit Termal Resort Otel Masaj Alanı

Ek 14: Lapseki Kocabaşlar Köyü

Ek 15: Gökçeada Tuz Gölü

Ek 16: Gökçeada Tuz Gölü

Ek 17: Bayramiç İlçesi Mehmet Akif Ersoy Evi

Ek 18: Bayramiç Tarihi Taş Köprü (Karşıyaka Köprüsü)

Ek 19: Yenice, Hıdırlar Kaplıcası, Ilıca Baba Türbesi

Ek 20: Yenice, Hıdırlar Kaplıcası, Ilıca Baba Türbesi

Ek 21: an Tepeköy Kaplıcası Altından Geçilen Taş

Ek 22: Bozcaada Aya Parakevi Kilisesi Ayazması

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa Said Güçlü 1995 yılında İstanbul Bahçelievler’de doğdu. İlköğretim eğitimini Beykoz’da, lise eğitimini ise Üsküdar’da tamamladı. 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halkbilimi alanında yüksek lisansa başladı. 2019 yılında Üsküdar Üniversitesinde öğretim görevlisi olarak göreve başladı. Görevine devam etmektedir.